

№ 2053
60

ИИБУ

10

412

271

HIBY

HIBLY

XATA

1777
HIBLY

891.77-8

X 25

Пр 2053
60

ХАТА

1860

ВИДАВЪ П. А. КУЛШЪ

Типо.мъ дрѹгимъ

ПЕТЕРБУРГЪ VO

1815
1877

~~1815~~

96
X-25

8-10-108
23 X

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи было представлено въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Москва, 11 мая 1860 года.

Ценсоръ *И. Росковщико.*

470896

Державна історична
бібліотека УРСР

8

ВЪ ДРУКАРНІ П. А. КУЛІША.

ЩО Е ВЪ ХАТІ.

Перѣдне слово до громади, П. А. КУЗЬМЕНКА.

Первоцвѣтъ Щоголева и Кузьменка.

ЩОГОЛЕВА:

I. Гречкосій	СТР. 5
II. Пóминки	6
III. Безталáнне	8
IV. Безрідні	9
V. Покірна	11

КУЗЬМЕНКА:

I. Кохáнне	13
II. Три дорóги	15
III. Не женись	17
IV. Дарма́	22
V. До вірної дівчини	23
VI. До дітeй	23

Чáри, МАРКА БОВЧКА. 25

Пріказки, Е. П. ГРЕВІНКИ:

I. Могіллини родіни	43
II. Ячмінь	45
III. Рибáлка	46

VI

IV. Ведмежий судъ	стр. 48
V. Мірощникъ	49
VI. Воро́на и Ягні	51
VII. Вілзь	53
VIII. Рóжа да Хміль	54
IX. Будякъ да Конопліночка	55
X. Вовкъ и Ого́нь	56
Сіра кобіла, ПРОДЧУКА	59
Кобзарський гостинець, Т. Г. ШЕВЧЕНКА:	
I. Каліна	73
II. Пўстка	76
III. На Різдво	77
IV. Козацька доля	79
V. На Україну	80
VI. Хатіна	83
VII. До зорі (ізъ поезми)	85
VIII. Хустина	86
IX. Доля	89
X. Пісня	90
Ліхо не безъ добра, ГАННИ БАРВІНОКЪ.	91
Три слези́ дівочи́ :	
I. <i>Заплакала Україна</i>	107
II. <i>Ой колибъ я юлоєь соловейка ма́ла</i>	109
III. <i>Віє вітеръ надъ Києвомъ</i>	110
Коліи, Українська драма (актъ первий), П. А.	
КУЛІША.	113
Въ осені літо, ГАННИ БАРВІНОКЪ	157
Дідъ Міна и ба́ба Міни́ха, М. НОМИСА	173

ПЕРЕДНЕ СЛОВО ДО ГРОМАДИ.

ПОГЛЯДЪ НА УКРАЇНСЬКУ СЛОВЕСНОСТЬ.

Дівне отсѣ въ насъ діло, панове громадо, на́ша словѣсность Українська! Не було, не було її тогді, якъ на́ши дѹки вели́кимъ ко́штомъ громадськимъ акаде́міи да шко́ли споряжа́ли, и до Німці́въ діте́й у нау́ку посла́ли, и саму́ Німо́ту до се́бе вели́кими грі́шми підійма́ли, а тепе́рь — ось то́бі на! усе́ не до смаку́, що́ въ насъ почина́ючи ажъ одъ Не́стора, понапи́сувано: тре́ба яку́сь іншу мо́ву и інший ду́хъ у книжка́хъ появ́ити. Уже́ жъ, зда́єтця, на́ши за-Есмáнські сусі́де й ге́ть-то ви́бились всь-підъ Німе́цької опе́ки: почали́ по-сво́бѣму дѹмати и до свого́ наро́днѣго смаку́ въ книжка́хъ верта́тись.... Зда́єтця, намъ би тілько́ йти за ними слі́домъ, и одну́ литерату́ру гурто́мъ создава́ти. Ні, намъ чо́гось іншого́ заману́лось, и вже́ не де́сять и не два́дцять ро́ківъ Україна́ на свою́ самоста́йню словѣсность почува́єтця. Охотнѣ́ше почали́ на́ши хлопця́та слѹхати

бурлацьке юродство Котлярівського, аніж ченуркувату Кармзінщину. Якъ жé появи́въ Квітка на сві́тъ сво́ю *Марусю*, то вже хибá щі́рі паненя́та — такі, що й нянькі́ въ нихъ бу́лі Ні́мкені́ — одъ не́ї одверта́лись. Що́ вже тамъ ні́ друкóвано по сто́лицяхъ — ні́чимъ такъ на́шому бра́ту не догóжено. Те ми чита́ли смаку́ючи, а *Марусю* — пла́чучи; такъ тутъ ужé хотъ и не ка́жі, що́ намъ рідні́ше. Найбільшъ ми вподо́бали зъ сусі́днєї словесности Пу́шкина, и такі́ — ні́где правди діти́ — повпива́лись бу́лі ёго́ поезі́єю, на́че тимъ старосві́тськимъ ме́домъ, що́ *пьяне чолó* ёго́ велича́ють. Затя́гъ вінъ сило́миць насъ на б́учний б́енкетъ до се́бе. А тутъ ище́ й земля́къ нашъ Го́голь поча́стувáвъ на́шу грома́ду га́рнимъ, да ще́ й за́прáвленимъ по-на́шому, споті́качемъ; то зда́лось намъ, що́ вже й до-до́му съ то́го б́енкету не втра́пимо. Якъ жé гукну́въ сво́ю пі́сню Шевче́нко да віві́въ насъ у степъ, да прові́въ скрі́зь по-надъ Дні́про́мъ ажъ до Лима́ну, то де той и хмі́ль у насъ поді́вся! Протверезі́въ насъ рідний кобза́рь, на́че въ ви́шнєвому садку́ по росі́ покача́въ, и вже съ то́го ча́су и́ншимъ сма́комъ намъ у словесности́ за́пахло. Га́рні, да ще́ й Бо́же, які́ га́рні, сти́хи, пое́ми й по́вісті́ Пу́шкинъ пона́писува́въ! На-ві́ки до́брі карти́ни й нашъ Го́голь понама́люва́въ. Нехáй воно́ й б́уде собі́ по кіне́ць сві́ту до лю́бої вподо́би ко́жньому, хто́ розумі́є вся́ку красу́ и пра́вду, яко́ю б́ і́ мо-

вою ні вимовлено. Нехай читають Пушкіна и Гоголя наші землякі, нарівні з Байрономъ, Шіллеромъ и Мицкєвичемъ. Ми й самі всєго того доволі поначитувались и вже сказати, що насмакувалися. Тільки жъ бо у гостяхъ, кажуть, добре, а дома ще лүчче. Побенкетувавши на томү пишному чужоземнєму бенкеті, рвемося ми теперъ, мовъ изъ неволі, у рідні села, степі й лугі. Тамъ намъ любо, тамъ намъ здорово и на серденьку лєгко!

Роспочавъ намъ Шевчєнко довгу и широкую, справді вже рідну пісню, — пішла луна по всій Україні. И не всє жъ голосъ єго по-надъ Дніпромъ-славѹтомъ розлигався: ось уже й на єго вікү почали озиватись голосніі рєчи не съ того, то зъ иншого кінця рідного краю. Не всє й старій дядько Квітка виявивъ намъ нашихъ селянь по-братєрські. Придивившись єго поглядомъ до людєй простихъ бліжче, постерегли наші писателі великү глибиню сєго жерелá нескерпаного, и беруть и беруть зъ єго високі, величні, абó роскошні, якъ садовá квітка, тиши народні. Не всяке, правда, й памятає, хто знайшовъ, хто прокопавъ и оправивъ віковичню криницю, а про те, живуща вода зъ неі рине и рине. Квітчина память бѹде святá во-віки поміжъ нами: вінъ самостайно зрозумівъ серцемъ, щó то за диво праведне — наші селяне; вінъ зробивъ те жъ саме для прози, що Шевчєнко для стихá Українського: вінъ

такъ са́мо постерігъ и перенявъ по́ззію що-де́нної сільско́ї мо́ви, якъ Шевче́нко — по́ззію наро́днєї пі́сні. У двохъ вони́ за́правили на́шу словесно́сть вікові́чнєю сі́лою и на́знаменува́ли їй пра́вий и далє́кий пу́ть. Шко́да, неопла́кана шко́да, що́ ра́но Кві́тка поки́нувъ сві́тъ, а ще́ ра́нше — своє́ єди́не хвале́бне ді́ло.... Шевче́нко оста́вся по́слі є́го єдинова́днімъ ба́тькомъ се́редъ невели́чкої се́м'ї рідни́хъ писа́телівъ. Нема́ намъ за́кону надъ є́го сло́во, тілько́ одна́ наро́дня по́ззія для є́го и для всі́хъ насъ стої́ть за вікові́чний взі́ръ, да й наро́днєї по́ззії ні́хто не зачерпну́въ такъ зъ-гли́бока, якъ Шевче́нко. Набра́вшись изъ-ма́лку все́го, чимъ жи́ве й ді́ше се́лянинъ, вінъ підня́въ про́сті ха́тні розмо́ви до висо́кої пі́сні, и ра́зомъ зроби́въ зъ нихъ ре́вну, се́рдє́чну лі́рику и вели́чний е́посъ.

Тому́ наза́дъ два го́ди, з'я́вився въ насъ писа́тель, підъ па́ру Кві́тці, або́ й Шевче́нкові, — не по своімъ, пра́вда, твора́мъ, а по вели́кимъ наді́ямъ, кото́рі надъ тими́ твора́ми въ насъ засія́ли, — писа́тель то́го жъ ду́шевного скла́ду, що́ й Кві́тка, тілько́ що безъ є́го сна́ги — ши́роко по́вієть розпо́стирати и одъ́ гарячихъ слі́з кидати́сь у́ молодій ре́гітъ. Не зваро́шне вінъ занедба́въ Кві́тчинъ спосо́бъ малова́ння на́шихъ се́лянъ; ні́, вінъ не здола́въ ви́битись изъ наро́днє́го опові́данннн, чи живо́ї исто́рії житт́я лю́дськóго, кото́ре вба́ча́въ сво́їми очі́ма, и є́го невели́чки по́вісті мо́ж-

на вважати тільки за эскізи, съ котóрихъ, підъ щасливу годину поэтíчнёго творчества, намалёвана віковíчними віршами *Катеріна*. Гéній народній создавъ Шевчénка зъ ёго стихомъ золотоголосимъ. Мáрко Вовчóкъ, зъ своїми оповідáннями, на́дто близькіми до бувáльщини, явівся ніби на те, щобъ побáчили зъ-близька, уже не скрізь Шевчénківъ стихъ, абó Квітчини поэтíчні й сміховинні повісті, щó то справді за багатий нашъ гéній народній! Печáтаючи *Народні Оповідáння*, я додавъ одъ себе до нихъ перéдне слóво. »Велíкого сто́ять сїі оповідáння тимъ«, говорíвъ я, »що живопису́ють на́шихъ селянъ, якъ вони єсть передъ на́шими очíма, — живопису́ють не такъ, якъ звíкли на нихъ дивíтись извѣрху, а такъ, якъ вони самі на себе дівля́тця.... Се не відумки на потíху гуля́щимъ лю́дямъ : се живá этнографі́я, котóру зрозумíвъ писáтель здоровимъ умóмъ и гарячимъ сѣрцемъ.«

Справді Мáрко Вовчóкъ, зобра́вши поміжъ наро́домъ первообрази Шевчénковихъ Катеріи́ и На́ймичокъ, ніби тимъ додавъ ёго *Кобзареві* автономію, що справді нашъ сільський лю́дь, у своїй занедба́ній до́лі, но́сить у собі, розбітими частíнами, той висóкий поэтíчний о́бразъ, котóрий Шевчénко нада́въ ёму́ въ своїхъ поемахъ.

Дуже тіі помиля́ютьця, що, не бáчивши зъ-ро́ду на́шого сільського лю́ду, якъ вінъ повóдитця поміжъ собою, взя-

лі тиі оповідання за якісь поеми зь народнєї жи́зні. Ще разъ кажú: «се жива́ етнографія», и підъ тимъ-то по́глядомъ ма́ють вони найви́щу сво́ю коштовність. «Самъ по собі Марко-Вовчокъ ищє не виявивсь», говоривъ я въ перєднєму слóві, «а велике ёго діло, я́ко речника́ народнєго, котóрий говорить не одъ сєбе. Не свої мислі вінъ обявляє намъ, якъ Квітка; не своєю душею за народъ болиє, якъ Тарасъ: писателъ тутъ одступився геть, назадъ свого писання, а въ писанні ёго самъ народъ, лицємъ до лиця́, промовляє до насъ слóвомъ своїмъ такожъ, якъ у ві́щі свої годни́и промовлявъ піснею.»

Отó жъ Шевчєнко, оди́нъ Шевчєнко дознава́въ ино́гді таки́хъ ви́щихъ годинъ, и се вже не народнїй гєні́й помагавъ ёму́, а самъ вінъ додава́въ орловихъ крилъ народнєму гєнію. Коли судилося й Марку Вовчкови́ підня́тись на рівню зь нимъ висоту́ творчєства, то стáнетця се тілько тогді, якъ эскіза зь натúри не бúде въ ёго видно за самостáйнимъ творчєствомъ. Хто въ Шевчєнковій Катєрині, абó хотъ и въ Марусі́ Квітчиній, бачить эскізь, ко́пiю зь людини, котóра бъ стояла передъ очима́, а не передъ душею поэта? Катєрина́ похóжа на живихъ людєй — правда, тілько що таки́хъ Катєринъ на сві́ті тисєчи, и нї однá кругóмъ на нє́ї не похóжа; а Вовчкови́ Одáрки, Сєстри́ й Козáчки жили́, абó и до́сї живúть, на сві́ті, якъ натúрщици́, сь котóрихъ знявъ собі маляръ портрєти для картини. Тимъ-то й остере-

гавъ я своїмъ переднімъ словомъ сусідню критику (нашої ще немає) одъ неумисної хіби (бо нашъ народъ и ёго людськість для неї діло нове, або й зовсімъ невідоме). Здається, що більше всіхъ зрозумівъ менє переводчикъ *Народнихъ Оповіданій* зъ Українського, панъ Тургенєвъ, бо, вподобавши поетичній духъ и складъ тихъ невеличкихъ повістей якъ найщирше, остерігся додати одъ себе статєчний судъ и указати їмъ у словєсності праведне місто. Передне словцє ёго коротєньке ажъ-надто, и здався шановний переводчикъ на насъ, Українцівъ, що ми-то їхъ поставили високо.

Панъ Марко Вовчокъ напечатавъ недавно свою *Институтку*, котору переложивъ по-своєму той же панъ Тургенєвъ. Тутъ, здається, ступивъ вінъ дальшъ одъ первихъ оповіданій; а все ще скрізь картину пробиваютьця въ ёго натурщики й натурщиці, съ котóрихъ вінъ посиєсувавъ собі етюди. Самостайнєго творчества ми ще и въ *Институтці* не вбачаємо. Гєній народній виносить на своїхъ крилахъ фантазію Вовчкову; самъ авторъ не здолавъ идосі пробити нову дорогу народнєму гєнію, якъ отъ Шевчєнко. Спасібі ёму, служить вінъ гарно чистимъ смакомъ своїмъ народнєму слову и духу. Дай же, Бóже, самóму ёму колись за весь народъ голоснє слово сказати: не то щобъ якá гарна людина зъ-міждо парóду Вовчкóвимъ голосомъ до насъ озивалась, — ні, щобъ той голосъ такіи проглаголавъ рєчи,

на котóрі ані сама кр́аща істо́та зъ-міждо селянъ и городянъ не спомóжетця. Такіі р́ечі почу́ли ми одъ на́шого кобзаря́ Українського въ 1846 ро́ку, и вони́-то зробіли е́го па́номъ надъ самимъ ге́ніємъ наро́днімъ.

У вся́кого наро́ду бува́ли такі поэ́ти, котóрі бра́ли найчисті́йші то́ни въ наро́дніхъ пісняхъ и балла́дахъ. Поки́давши й старосві́тські свої піснi й балла́ди, слухало все, що жи́во, їхъ нові́хъ поетичні́хъ творивъ, слухало, перейма́ло и окрива́ло їхъ і́мя широ́кою славою. Отъ міжъ такі́ми талáнтами несхи́бно мо́жемо ми указа́ти місце па́ну Вовчкови́ за е́го дотихчасові́ опові́даннi. Вели́ку рóбить намъ вінъ підмо́гу, очища́ючи смакъ рідно́ї мо́ви одъ Польщизни на Воли́ні й Подóллі, одъ Москóвщини и школя́рства на Подні́пріянщині. Ёго́ га́рні, те́плі е́тюдики зъ нату́ри даю́ть намъ спосо́бъ придиві́тись якъ найблíжче до наро́днёго обли́ччя. Не разъ, не два ната́кне намъ панъ Вовчо́къ и на гли́биню наро́днёго на́шого д́уху; а все ще бiльшъ одъ ёго оста́лось намъ жада́ти, ніжъ вінъ да́е намъ. Зли́нувъ вінъ яснíмъ со́коломъ зъ-міждо люде́й почина́ючихъ писа́ти, дойшо́въ до межі́ самостáйнёго творчества и — зупини́вся. По сей бíкъ межі́ сто́ять такі́ люде, якъ Бокка́чіо у Ита́ліянь, якъ Го́фманъ у Ні́мцівъ, Вашингто́въ-Ирвингъ у Ангелі́янь,—довóлі їхъ бу́ло на сві́ті; по той бíкъ виступа́ють невели́чкою грома́дою такі́ му́жи, якъ Шекспі́ръ, Ва́льтеръ Скоттъ, Ши́ллеръ, Миц-

Кєвичъ, Пушквинъ, Гоголь, Квітка, Шевчєнко. — Гоголь у *Вечорахъ на Хўторі* стоївъ у-рівні зъ Мъркомъ Вовчкѣмъ, а далі перерісъ єго неизмірно. Шевчєнко въ пєрвихъ балладахъ не пійшовъ вище Вовчкѣвої *Сестри*; въ *Катерині* вінъ піднявсь до Пушкина, яко художникъ, а въ 1846 року — и до Мицкєвича, яко поєтъ все-Славянський (1).

Отѣжъ, складаючи цїну талантамъ поєтичнимъ, ставимо ми високо Вовчкѣві оповідання, якъ почїнъ новому якомусь дїлу, а щѣ сь тогѣ почїну вїйде, те ще колїсь побачимо. Дѣбра примїта отсє, що въ два гѣди панъ Вовчѣкъ не появївъ ничѣго нижшого одъ пєрвихъ своїхъ оповіданїй. Мѣже, вінъ почуваетця на щѣсь и гєть-то коштовнїйше и не хапаетця зъ велїкимъ дїломъ, щѣбъ якъ найповажнїйше єго совершити. Надїї нашої словєсности Української пїдростають що-року, бо взяласъ вона ростї не въ теплицяхъ, и лежить передъ нєю безкрає плодонѣсне поле-цїлина. Тїлько зворушї зємлю умїючи да посїй до-ладу — бѣдуть колїсь дѣбрі жнивã на Вкраїні.

Видаючи сю пєрву книжку *Хати*, не за малу рїчъ ми вважаємо критїчний пѣглядъ на те, щѣ зроблено вже въ напїйї словєсности и чѣго маємо ще одъ нєї спѣдїватись. Нї суєсловною хвалою не повиннї ми своїхъ

(1) Щѣ пѣслї 1846 року написавъ Шевчєнко, про те ми мовчїмо, бо вінъ не випустивъ нї одної поєми зъ своєї тєки, а дрібнєнькихъ штѣчокъ єго подаємо десãтокъ нã судъ громадський въ напїйї *Хати*.

писателів у лещами, ні забувати, чимъ зъ нихъ которий допомігъ ділу громадському; не одні бо великі таланти, якъ отъ Квітка й Шевченко, задачу нашої нації виновлять. Не треба такожъ намъ нашою долею зъ-нечевья величатись. Доля наша krásна хибá великою тугою, котóra не дає намъ ні на часину про своє безталанне забути. Не всміхаєтця намъ фортунина и въ на́шій словесности, не то що. Мáло, дуже мáло на світі письменнихъ людéй, котóрі бь на́ше слóво щиро, по-братерські привітали, а ще мѣнше, котóрі бь ёго глибиню и самостáйню красу зрозуміли. Тимъ вонó и йде въ насъ тугимъ по́ступомъ, бо обертаєтця и набірає но́вої сили въ невеличкій громаді. Ще жь до того треба ёму разóмъ и вищого смаку дохóдити, и тямущихъ людéй дово́лі собі зъєдиати, щóбъ одь напáсти, якъ то ка́жуть, не пропáсти. Се бо вже давня рíчъ, що въ світі не безъ вóрога, и не родився ще той чоловікъ, щóбъ ёму діла ёго не по́вано. Українська жь словесность — діло велике: се — но́ве слóво міжъ наро́дами, котóre на те й явилось, щóбъ я́кось и́нше, не по давнѣму, людський рóзумъ поверну́ти. Якъ же бь то могло стáтись, щóбъ вонá пройшла собі одь свого схóду до за́ходу, мовъ тобі сонце по не́бу? Коли чоловікъ вѣдує но́ву яку вертілку, да и то наглузу́ються зъ ёго лю́де, по́ки пѣймуть вѣри, що вонó не поки́дка, и навтіша́ютьця вороги́, по́ки вінъ изъ своїмъ діломъ пробѣ́тця;

ато жь малá рíчь — нóве слóво міжь наро́дами! Дé бѣ ті й недоумки подіва́лись, щó бѣ вони́ вѣ світі й робі́ли, якъ-би́ не реготáли, не гукáли противъ чоловіка мудря́чого, абó ёму́ ногі́ не підставля́ли! На те вони́ й родя́тця, щобѣ́ труднѣ́йше якé ні́ єсть на світі́ пра́ведне діло́ зроби́ти. Се немину́ча прóба вся́кому могу́щому дѣхóви, чи спра́вді́ вінъ могу́щий и безсмер́тний, чи тільки́ самъ собі́ такімъ зда́єтця. Хто не схибі́є середъ суеслóвного іхъ на́товну, не спѣ́стить зъ очей́ своєї́ цѣлі́ далéкої, не дасть́ себѣ́ загукáти й затёрти́ поміжъ іхъ юрбóю ярмаркóвою, той спра́вді́ чоловікъ́ міжь лю́дми, а не во́лова голова́ поміжъ́ чередóю. Такъ́ же са́мо й до слóва. Живá сї́ла — слóво; вели́ке ёму́ діло́ трéба вчини́ти: повинна́ жѣ́ ёму́ й прóба́ бѣ́ти незгірша́.

Якъ́ появи́вся Котляре́вський изъ́ своїмъ́ Ене́ємъ, усі́ зареготáли щі́ро, що́ який-то́ спра́вді́ чудний́ той прóстий́ лю́дь Український́, одъ́ котóрого́ ми, дякуючи́ де́якимъ́ старосві́тськимъ́ доброді́ямъ, одрі́зні́лись. Зареготáли, и́ той ре́гіть́ бувъ́ — найстрашнѣ́йша прóба́ на́шому́ писанóму́ слóву Українськóму. То́ бу́ло все́ одно́, якъ́ родитця́ дитина́ середъ́ п'янихъ́ бабъ́, да́ ще́ й са́ма́ сповитѣ́ха впѣ́тця. Ко́лі́ відержи́ть бідолáшне́ немовля́тко́ пер́ве безѣ́мне приві́тання́ на Бóжому́ світі́, то́ то́ бу́де озна́ка, що́ вроді́лось́ вонó́ собі́ живѣ́ще ажъ́-на́дто. Вже́ такóї́ страшнóї́ прóби́ навислѣ́ ёму́́ й не́ тра́нитця́. Тимъ́ ре́готовъ́ надъ́ *Енеї́дою*́ ма́ло-ма́ло не

згубили самі землякі свого жь новонарождѣнного слѣва. Такъ велика жь була въ ёму живая сила, и заразъ віритувавъ ёго інший поетъ, Гулакъ, написавши тимъ же складомъ, що й Котлярѣвський, невеличку поэмку: *Панъ та Собака*. Засміялись тогді іншимъ сміхомъ панове землякі, а дѣ-які, може, трѣшки й на кутні... Вонѣ бь ужѣ ніби й на ладъ навернулось було наше діло; коли жь судилось лихий долі ще разъ перейти намъ до рогу въ-порожні! Піддуріли пана Гулака, тогді ще молодика молодого, дѣ-які люди лукаві-лакеюватні, — ударили объ землю, да й розбивъ вінъ свою бандуру... Замовкли голосні струни; почавъ поетъ нашъ язикомъ грати, да й грає, собі на здоров'є, ажъ идѣси, бо есть такі люде, що й на те діло на наймають. На світі потрібенъ и той, хто будѣ, и той, хто руйнує; чимъ же потакачъ не робітникъ?

Тимъ часомъ, якъ поглумивъ Гулакъ надъ своїмъ даромъ словеснимъ, у ёго сусіда Квітки вже ворухилась у серці *Маруся*. Навкругі цвѣнькає дрібноголове панство, кепкують зъ рідної мови, зъ ріднихъ звичаївъ, ще, собі на лихо, похваляють и рідне слѣво дѣ-які, що ніякимъ іншимъ такого сміху въ бесѣді не на робінижъ: а тутъ у серці въ ёго каплють поетичні слѣзи надъ Марусиною гарною й смутною долею, и виходить вона на Божий миръ красна, якъ та весна, що вже не вернетця. Дѣбре жь и й землякі привітали: дѣ-

кувавъ Квітці не оди́нь панъ по-приятельські, що вінъ скомпонувавъ книжку, понятну для їхъ лакéівъ. Той чистий сільський кринь, той висóкий поэтíчний óбразъ нашої юности яснóй, любячо́й, здався їмъ, якъ-то ка́жуть, тривья́льнимъ; бо про Квітку задзвóнено тільки въ сільські дзвони; городáмъ и журналáмъ бу́ло про ёго байдуже. А про те, знайшлися лю́де, котóрі прóсту селю́чку Мару́сю, якъ рідну сестру́, до сёрця пригорну́ли, и самъ Шевчénко, обьявивши́сь мiровi *Козбарéмъ* своїмъ, напеча́тавъ до Квітки (Основья́ненка) вели́чню, голосну́ óду.

Чи такъ, бáтьку отáмане?

Чи прáвду співаю?

питáвся въ ёго нашъ кобза́рь, и пёрве місце одда́въ передъ сéбе áвтору *Мару́сі*, заохóчуючи ёго до нóвихъ творі́въ:

Утні́, бáтьку, щóбъ нéхотя

На весь свiтъ почу́ли!

Въ ёго пóвістяхъ-поэ́махъ знахóдивъ нашъ кобза́рь на чужiй сторони́ Украiну зо всі́ми її вiчними дивáми.

Утні́, бáтьку, óрле сiзній!

Неха́й я заплáчу,

Неха́й свою́ Украiну

Я щé разъ побáчу!

Нехай ще разъ послухаю,

Якъ те море грає,

Якъ дівчица підъ вербою

Гриця заспіваеть!

Нехай ще разъ усміхнѣтца

Сѣрце на чужині,

Поки ляже въ чужу зѣмлю,

Въ чужій домовині!

Се такъ до того писателя обізвѣсь молодію, гарячою душею Шевченку, которого, зъ ёго *Марусею*, пані одослали розганяти по прихóжихъ нудьгú лакейську. Отъ же й справді не одинъ ливрѣйний хлопець обливсь грікіми, взійвшись до Квітчиної книжки, и не знарòшне вийшло вонó съ Квіткою такъ, якъ иногді засадять у острóгъ чоловіка зъ душею ясною и любячою, — засадять и на́че засвітять каганчикъ біднимъ невóльникамъ въ тёмній темниці.

Тутъ же дома одні плачуть, а другі глазують надъ повістями Квітки, а тимъ часомъ у столицяхъ підіймають на сміхъ ёго поэтійню мóву по-письмѣнські. Найрозумнійшимъ головамъ журнальнимъ и не снілось тогді, щобъ съ того, якъ вони мовляють гакання да гѣкання вийшло коли що пúтне (¹). Повернули въ жартъ

(¹) Панъ Тургѣневъ показавъ, що тилько поетійному таланту дано розуміти тайни чужонарóднѣй поэзіі, ще не прославленої по всѣмъ світу.

и самі слізи щірни, которі пролились із очей у старого и въ малого надъ *Марусяю*. Глузували журналісти незгірше й надъ Шевченкомъ, и вірвали въ ёго зъ сёрця не одінь стихъ гарячий, болячий, кровью закипій. А не погнувся, якъ твердій дубъ, Тарасъ Шевченко; встоявъ на своїхъ ногахъ до конця — щіримъ, нехибкїмъ Українцемъ. Теперъ смієтця вінъ ізъ своєї щербатої долі и величаєтця її щербїною бїльшъ, нїжъ який їнший поэтъ памятникомъ нерукотворнимъ. »Яс, каже, »памятникъ воздвїгъ собі нерукотворний.... »А нашъ поэтъ, насміявшись ізъ свого безталання, привітавъ свою щербату долю такїмъ словомъ, на которе не всякий має право:

Ми не лукавили съ тобою,
Ми просто йшли; у насъ нема
Зерна неправди за собою. (1)

Оттакъ відержи пробу, коли справді твоє рідне слово — святїня непорочна и дорожше воно тобі одъ усякої мамони!

Позираючи на свого кобзаря, и всякий правдивий Український писателъ повиненъ відержувати пробу, на

Перевівъ вінъ Вовчки *Народні Оповідання* по-своєму и тимъ заявивъ на всю Славянщину, що людъ нашъ Український має свої словесні скарби, ні въ кого не позичені.

(1) Стихї сі зновї напечатані въ *Хаті*, стр. 89.

свою щербату долю не нарікаючи. Видержуйте, небожата, и йдіть до самого конця, не лукавнючи ріднимъ словомъ... Вмóвчана правда краща одъ голосної брехні, хоть бї нехай хто вийгрававъ брехнію на золотихъ гусляхъ. Се дарма, панове братья, що ми в-рядї-годї появимо невеличку, книжку, якъ отся *Хата*, абї була вь їй щїра правда народня. Абї ми своє діло щїримъ сєрцемъ зробили, а вже наше слово «дасть плодъ свой во время своє».

П. Кулішъ.

Писано вь Петербурсі,
1860, февраля 18.

СЛОВО ОДЪ ДИДАНІЯ

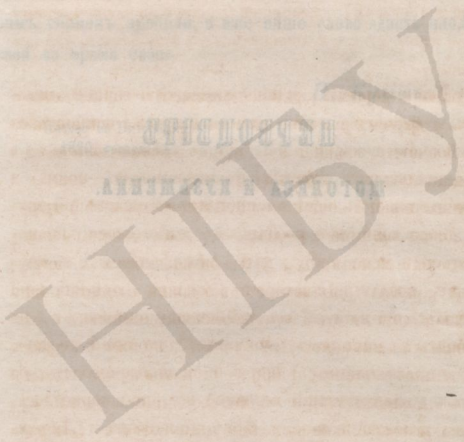
ПЕРВОЦВІТЬ

ЩОГОЛЕВА И КУЗЬМЕНКА.

... (faint, illegible text) ...

ВЕРНОСТЬ

ПОТОМСТВУ И ОТЕЧЕСТВУ

СЛОВО ОДЪ ИЗДАТЕЛЯ.

Радіючи сѣрцемъ рідній словѣсності нашої, огласивъ я друкомъ не одио вже своѣ и чужѣ компоуванне. Вбачають землякї мої, що не *сїетна славиця*, а праведна користь духовна въ мене передъ очїма, и частѣнько шлють менї на проглядъ свої словѣснї трудї. Дѣобре вони отсѣ рѣблять, — одно слѣво; бо почувають одъ мене щїру, хоть, мѣже, часомъ и крутѣньку, правду. Дѣе-каторї зъ землякївъ отдають менї на волю, що-хотя зъ їхъ рукописами чинїти и, не рѣдячись зъ авторомъ, друкувати, по своїй уподѣбї, все, чи яку частїну. Дѣобре й сї панѣве рѣблять, бо часомъ, надрукувавши необачно все, що написалось, мѣжна половою й самому зернї цїнї збавити. Тепѣръ бо вже не тїї часи, що були за Котлярѣвського: тепѣръ и весѣле смїхотѣрство въ словѣсності стѣло вже їнше; тимъ пѣче — рїчъ поважна, котѣра зъ глїбшого жерелѣ рїне. Постѣвленї вже на взїръ письменному товарїству поѣтїчнї утѣври новѣго тѣону, и всяка розумна душѣ, овладавши їми, чуѣ нестѣтѣчность такїхъ курзї-

верзү, якъ отъ недáвно появилсь — у Києві *Теáтръ* пáна Ващénка-Захáрченка, а въ Москві — поперевіртаюи́ я́кось кумéдно псалмі Даві́дови, пáна Михáйла Максímовича, въ ёго Москóвськімъ *Українци*. Багáто лежить у мене писáння Українського до дрúку; багáто я перчитáвъ ёго, да ось тілько крiшечку до óгласу ви́бравъ. Щó жъ бо съ то́го за корість бóде, що ми Українськихъ книжокъ наплóдимо, въ котóрихъ не ви́явитця правдіва поезія Українська? Тiмъ-то все мля́ве, абó недоспіле я геть одкидаю, и не то свогó кошту на ту словéсну по́кидь не трачу, да й охóчихъ зупиняю. Лúчче бо старцеві въ селі милости́ну одъ свогó достáтку сотворіти, аніжъ ні се, ні те коштовнимъ дрúкомъ оглашáти.

Отóжъ упáла мені въ рúки поезія яко́гось пáна Щóголева (¹). Зрадiвъ я, її прочитáвши. Прочитáвъ землякáмъ-приятелямъ у столиці — и вони слúхали її смакúючи. И звеселились ми всі, що такі хоть одна́ струна́ по-людськи на рідній бандúрі брiнькнула. Не багáто тихъ пісень, да чiстий же медъ, а не пергá словéсна. То прáвда, що не до Шевчénковихъ iхъ прирiвняти, а все жъ и то — щiра рiдна поезія. Се такъ, якъ iвнодi весно́ю соловéй у садú гóлосно да лúбо виспiвуе, а тутъ коло тебе золотá бжiлка надъ квіткою в́етця. Слúхаешъ соловья́ зъ вели́кою внодóбою, а не скажешъ же й бжiльці: »Лети собі геть, не гуди́ коло мене!« Складъ у того́ пáна Щóголева правдіво рiдвий. Не Шевчénківъ гóлосъ вінъ перейма́е; перей-

(¹) Пiвно не того́ героя́ Щóголева, що стрелявъ зъ гармáтъ пiд Одесо́ю.

має вінъ гóлосъ народнїї пісні, и изъ пісні берé осно-ву свогó компонуваннн. Тимъ чáсомъ, яко поэтъ прав-дївий, а не підсївачъ, має вінъ у сво́му гóлосі щось праведно сво́, — якýсь власну повагу й красу, котóрої ні въ пісні народнїй не покажешъ, ні въ Шевчєнковихъ вїршахъ не догледисся; не чужé бо добрó вінъ собі присвоївъ, а своімъ власнимъ даромъ насъ чарує. Се такъ, якъ отъ їноді співають дївчáта надъ водою, и влєтця по воді їхъ чїстий гóлосъ, и оддаєтця въ гаю, мовъ чарівнїчі співи самбі мўзи народнїї, — оддаєтця стїха, нейсно, не такъ гóлосно, а лóбо слўхати, и слў-хаешъ ёгó дивўючись!

Впáли жъ мені въ рўки й вїрши їншого поета, пáна Кузьмєнка. Сей не такъ сподобáвсь намъ, якъ панъ Щóголевъ, а прочитáвши ёгó поезїю, не змогли ми її забўти. Есть у ёгó слóві щось такé, що до душі до-ходить и въ дўшу прóситця. Такъ їноді стрїнешъ хло-пнá середъ селá; неприбране воно́ собі бۇде, бóсе й про-стоволóсе, а зглáне на тебе такїмъ лóбимъ поглядомъ, такъ обїзвєтця до тебе прїязнєнько, що вхопївъ би ёгó на рўки, да й понїсь, якъ сво́е рідне. Поезїя пáна Кузь-мєнка не має тої сїли, що пáна Щóголева, а про те якáсь есть у її тїхость прїятна, якєсь гáрне душєвне сумовáнне, и пливўть ёгó словá одно́ за однимъ не прўд-ко, а такъ, якъ малєнькі утенáтка, въ-пєрве на воду пў-щені. Мóжна бъ дє за що й згáнити їхъ, що не такъ-то вони́ голосні и чáсомъ нáче въ прóзу впадáють, да й гáнити жъ бо жалъ: такъ вони́ стїха-тихєсєнько до душі твоєї про якїсь дїтські лїтá, про якєсь молодє цáсте промовляють.

Отъ же, зложивши до-кўпки сей невеличкий вибіръ изъ великої папўши писаного папіру, подаемó гостинца на Україну, и вповáемо, що вона прийме ёго зъ лóбою вподóбою. *Первоцвiтомъ* сi одинадцять стихотвóрнихъ штўчокъ ми назвáли, вважаючи поезію пáна Щóголева и пáна Кузьмѣнка за прóбу перá, котóre, мóже, колiсь появить щось голоснé на всю Україну.

ПЕРВОЦВІТЬ ЩОГОЛЕВА.

I.

ГРЕЧКОСІЙ.

Ой у мене бувъ коняка,
Бувъ коняка-розбишака,
Була й шабля и рушніця,
И дівчина-чарівніця.

Гей коняку Тўрки взяли,
Ляхі шаблю пощербіли,
И рушніця поламалась,
И дівчина відчуралась.

За Буджаськими степами
Ідуть наші зъ бунчуками,
А я съ плўгомъ та зъ сохою —
По-надъ нивою сухою....

»Гей, гей, гѣй, мій чорний воле!«
 Нїва довга, въ стерні поліе...
 Вітеръ віе-повиває, —
 Казаночокъ закипає.

Ой хто въ лісі, озовіся!
 Ой хто въ полі, відкликніся!
 Йди до мене вечєрати,
 Моє сєрце звеселїти!

Ой у лісі лунá гїне;
 Изъ-за хмáри місяць плїне;
 Вітеръ віе-повиває, —
 Казаночокъ простигає....

 II.

П Ó М И Н К И.

Казáвъ козакъ, казáвъ бурлакъ:
 »Дівчїнонько-рибчїнонько,
 Виводъ мені коня мого,
 Коня мого козацького,
 Надїнь збрюю ись цвяхами,
 Ись цвяхами, ись бляхами;
 Покрий сїдло попоною —

Китайкою червоною;
Надъ лавою-поліцею
Знімі пистоль зъ рушницею;
Дай шабельку старенькую;
Ой дай жупанъ шматований,
Що сонечкомъ побіляний,
Що кúлями постріляний.»

Козакъ идé — земля гудé;
Кінь съ повода зривáетця;
Чорнявая коханаая
По мiлomu вбивáетця,
Біленькими рученьками
За стрéмено хапáетця.

»Ой візьмемо, пане брате,
Старі кúхлі поливані, —
Старі кúхлі поливані,
Горілкою наливані;
Ой ви́пъемо за дівчину,
За дівчину, за кохання,
За прэжнее женихання!»

III.

БЕЗТАЛАННЄ.

Иде чумакъ, иде козакъ,
 Дорогою зъ Дону,
 Везе рибку таловірку
 На-продажъ додому.

Штані въ ёго полатані,
 Подрана свитіна;
 Куді ні глянъ — кругомъ бідний,
 Кругомъ сиротіна!

Якъ вдаритця чумаченько
 Объ поли руками:
 »Дóле мой, щáсте моє,
 Лихо мені зъ вами!

»Покінула мене мáти,
 Безъ грóшей, безъ рóду;
 Далá тілько кáрі óчи,
 Хорóшую врóду.

»Сімъ годъ по сіль у Кримъ ходивъ,
 А сімъ годъ до Дону, —

А ні долі, а ні щастя
— Ні въ людяхъ, ні дома!

»Хились, мой голівонько,
Якъ тая биліна:
Буде тебе привітати
Лихая година!

Хились, мой голівонько,
Ще ніжче биліни:
Якъ поляжу, марне мой
Славонык загіне!

IV.

БЕЗРІДНІ.

Сідлай коня вороного,
Ой брате козаче:
По насъ въ світі ширóкому
Ніхто не заплаче, —

Хибá воля, старá нѣня,
Та сѣрце-рушніця, —
Хибá коникъ, браткó мїлий,
Та шабля-сестріця.

Ой брізнамо кипінею
Зь грішми золотими, —
Де її візьметця родінонька
Й сестри й побратими.

Ой ляжемо відь Тўрчина
На полі, якъ трєба, —
Одво тїлько її побачить насъ
Сонечко изъ нєба.

Станє жалїбно кувати
Зозўленька вь-ранці;
Стануть віти-голосїти
Вовкі-сіроманці.

Дóле жь мой, дóле мой!
Тяжко вь свїті жити,
А ще такї не хóчетця
Рўченьки зложити....

Тумань сь поля підніметця
Й сонечко прогляне:
И минєтця негодонька
Й дóленька настане.

V.

ПОКІРНА.

Хоче, менé мати
За нелюба 'ддати....
Ой изов'янь, вінку,
Вінку изъ барвінку!

Каже мені мати:
»Йди, доню, гуляти;
Ой будь веселенька,
Бо ти молоденька.«

—»И вже, мой мати,
Мені не гуляти!
Трéба мені, маті,
Про інше гадати....

»Мусишъ мені, мати,
Худібоньку дбати.
Не дбай мені, мамо,
Ніякого краму;

»Купі мені скріню,
Скріню - домовіну:
Віщє серденько,
Що швидко загіву!»

ПЕРВОЦВІТЬ КУЗЬМЕНКА.

I.

КОХАННЯ.

»Серденько, бабусю! чи правда, що кажуть,
Бўцимъ полюбити треба на віку?...
Да не тогді, кажуть, якъ рўки вже звяжуть....
Не знаю, де чўла я мову такў,
Тїлько знаю — чўла сю мову давненько.»

—»Перехристїсь, сєрце! Нехай Богъ боронить,
Щобъ ти полюбила когó до вїнця!
Та любовъ до лиха та до слїзъ доводить,
Та ще й до другóго гїршого конця....
Щобъ ёгó й не чўти тобі молоденькій!»

—»Чудні твої рєчи, бабусю рїднєнка!
На що й вїкъ дївочий, коли не любить?...
А якъ-жє полюбить гєряче сєрдєнько,
Дай рáду, бабусю, щó тогді робить....
Вїдъ щїрой любовї є зїлля на свїті?»

—»Зілля відь усєго є на світі; на́че
 Ти й до́сі не знаєшъ.... Га́лю, скамені́сь!
 Чи заболіть се́рце, чи думка ледáча
 У го́лову за́йде — щі́ро помолі́сь;
 Симъ зі́лемъ на світі все мо́жна лічи́ти.«

Давно́ захова́лось со́нце за гора́ми;
 Пливе́ білолі́ций по не́бу тихе́нко,
 У селі́ и въ по́лі усє́ давно́ сті́хло,
 Тільки́ не стиха́є въ гаю́ соловейко́.
 По ю́лиці́ тихо́ коза́къ чернобрівий,
 Накі́нувши злє́гка свити́ну за плє́чи,
 Іде́ до дівчи́ни... въ гаю́ зеленє́нкімъ
 Такъ гáрно та лю́бо соловей́ щєбє́че!
 Підхо́дить тихе́нко до мило́ї ха́ти,
 Загля́нувъ въ вікóнце — забі́лось коза́че!
 Навкóлішкахъ Га́ля передъ обра́зами
 Стои́ть, якъ дити́на, та гіркі́ми пла́че.
 Обомлі́въ чорня́вий. »Що́ тє Га́лі ста́лось?
 Чи вже́ жь ти́ слє́зи — дівóчі химє́ри!...«
 Посту́вавъ въ вікóнце — Га́ля захова́лась....
 А по́тімъ тихе́нко заскри́пили двє́ри.
 Побі́гъ... обня́лися; тільки́ слізонька́ми
 Коза́цького се́рця о́гонь Га́ля ту́шить,
 А коза́къ чорня́вий цілу́є, милу́є,
 Щі́римъ цілува́ннямъ те́плі слє́зи су́шить.

Свінце соловіюко въ гаю зелененькімъ;
Скоро за горами сонечко прошнётца;
А Галя, обнявшись, съ козакомъ гуляе,
Гуляе, заплаче — и знову смієтца.

II.

ТРИ ДОРÓГИ.

Въ чистімъ полі на роздóлі
Вітеръ завиває;
Сидить козакъ на роспúтти
Та думку гадає.

Три дорóги простяглися
На ширóкімъ полі,
А въ козакá думка така:
Иті шукать долі.

Три дорóги.... котру вібрати?
Де щáсте, де гóре?

Козакъ въ полі, якъ той чóвникъ
Безъ весельця въ морі.

Доле, доле! якъ-би то знать,
Де тебе шукати!

Світъ ширóкий, люде мовчять,—
А шляхівъ багáто!

Въ чістімъ полі на раздóлі
 Вітеръ завиває;
 Изъ-за хма́ри, зъ-за байра́ківъ
 Місяць виглядає.

»Ой місяцю! ти частéнько
 Гостю́ешъ у Бо́га;
 Ти все зна́ешъ, — скажи́, котра́
 До щáстя до́рога?
 Хожу́ давно́, світь изміря́въ,
 А не найшо́въ до́лі:
 Бо цілий вікъ я все стрі́чавъ
 Роспу́ття на полі.

Нема́ въ мене до́лі-щáстя
 Нема́ ха́ти й на́ри....«
 Місяць глянóвъ, усміхну́вся,
 Да й схова́вся за хма́ри.

На доли́ні за байра́комъ
 Пу́гачъ завиває,
 Стóгне, пла́че да козаку́
 До́лю виклика́є.
 Сумно ста́ло середъ стéпу,
 У моги́лі на́че.
 Сиді́ть коза́къ на роспу́тті
 Да гіркі́ми пла́че.
 Вітеръ слéзи, глянóвъ вгóру,
 Підня́вся на но́ги;
 Здихну́въ тяжко́, да й поплéнтавсь
 Серде́га въ до́рогу.

10100
 1517
 1108
 968075
 47899

Въ чістімъ полі на роздóллі
 Буйний вітеръ віє;
 У долині за байракомъ
 Воронне чорніє.
 Лежить козакъ у долині,
 Одпочівъ — не плаче;
 А воронне клює-щипле
 Ліченько козаче.

III.

НЕ ЖЕНИТЬСЯ.

Щасливий ти, брате! за тебе усіди,
 И въ гостяхъ, и дома, клопочутця люде:
 Гірко їмъ на серці, що ти бурлакujesz....
 Ти слухаєшъ мовчки, да мовь-би й не чуюшь,
 И меншъ відъ усєго клопочешъ про свата.
 Богъ тобі на помічъ! добре робишь, брате!

Женятця на світі,
 Кохання не знавши;
 Живуть — не сумують,
 Любóви не мавши.
 У скриньці знаходять
 Міжъ грошіма долю,
 А щасте росте їмъ

ЧИТАЛЬНЯ

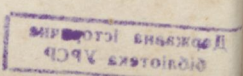
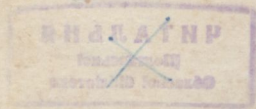
Нікопольської
 Обласної бібліотеки

Въ жінки у приболі.
 Зъ-ранку до обіда
 Въ-двохъ лають сусіда,
 Після обідь—спати;
 И ніколи знати,
 Що за горе въ світі!..
 Уродилась гречка,
 Народились діти—
 И вѣсело людіямъ
 На симъ світі жити.
 Ідять вони щодень
 Пампущкі, книшій,
 Обідь у їхъ гáрний—
 Потрѣба душі.
 Самі вони пóвні,
 Жінкі їхъ пригóжі
 И, съ товстіочимъ пúзомъ,
 На панівъ похóжі.
 Оттакі-то люде,—
 Хай імъ щáсте бúде!
 Женітьця, кохáвшись,
 Не тобі, козáче.
 Оженісь хоть сто разъ—
 Дóля не заскáче.
 Чи візьмешъ багáту,
 Чи візьмешъ убóгу—
 Бúдешъ клясти дóлю
 Да гнівiти Бóга.
 Не співае дóля,

18122

2008

088072

Нехай же й не плаче....

Цурайся ти жінки,

Любвий мій козаче!

Весéлая хата,

Де жінка співае;

Щаслива дóля,

Хто діточокъ має.

Вертаеця батько

Зъ роботи втомівшись —

Въ ёго хаті галасъ....

Слúха прихилившись.

Дітвóра сокóче,

Дітвóра клеко́че;

А ма́ти радéнька

Дітвóрі малéнькій,

Въ вікно́ виглядае,

Пісеньки співае,

И пра́ця не тяжка

Й робо́та не ва́жка,

Кому́ така́ дóля!...

Тра́пилась якъ-небудь

Часі́на досужна,

Якъ її провóдять

Вéсело та дру́жно!

Посі́дуть близéнько

Да веду́ть тихéнько

Розу́мную мо́ву:

Якъ у сві́ті жити,

Коли́ расту́ть діти,—

Якъ трудомъ ділітись,
 Якъ по-вікъ любітись, —
 Та до праці знову!...
 А лúчитця часомъ,
 Батько засумує —
 До хати скорійше:
 Тамъ дітки обнімуть,
 Жінка поцілує, —
 Душа стрепенєтця,
 Сєрце усміхєтця.

Не всякому, Бóже, даєшь такú долю,
 Не всякий находитъ въ семѣ своїй рай;
 Оженитця інший—ні долі, ні воли;
 Цілий вікъ проплáче, а за що? спитáй!
 И проклина́ долю сердега жонáтій,
 И прогнiвля́ Бóга, — не виновáтъ Бiгъ,
 Що тюрмою па́хне єму́ рідна хáта,
 Обрiдлий, огiдлий свiй рiдний порiгъ.
 Полюбитця щiро дiвка козакóви,
 Полюбитця щiро дiвчiнi козакъ, —
 Щаслiвi обóе! берутьця въ любовi;
 Думка, цілий вікъ свiй проживу́ть у-смáкъ;
 Однó у другóму ажъ душі не чýе,
 Любовъ iмъ порúка за щáсте на-вiкъ.
 А черезъ годъ, глянєшь—въ iхъ ли́хо гостiоє;
 Охлявъ, опустiвся, змарнiвъ чоловікъ.
 И лiченько въ жiнки, и брóви гарнєнькi,
 И худóба гáрна, и дiтки малєвнькi;
 А журбá да тúга въ дúшу заглядáє,

А щасте, що ждали, — немає, немає!...
 И радъ би, здаётця, душа въ дѹшу жить,
 Вірненько любити, щіро поважати,
 Да гліє на жінку — сѣрце не лежить.
 Утирає слѣзи, — бодай не казати!
 Жалкѹє на Бѹга, а самъ виноватий.
 Чомъ не роспитався: чи рівні їхъ дѹши,
 Чи рівний їхъ рѹзумъ?... Не треба булѹ!
 Дѹмка, що любовъ та щастя дасть по ўши,
 А щасте сердѣзі и не зацвілѹ.
 Бо тамъ цвітѹ щасте, цвітѹ и не вяне,
 Де бува розѹмна міжъ людьми любовъ;
 А у єго грала молодая кровъ,
 Рѹзумъ не мшався, спавъ десь, небіжъ, п'яний.

Хто шукає въ жінці худѹби та врѹди,
 А дѹшу и рѹзумъ за лишне щита,
 Не бачити въ світі томѹ щастя зъ-рѹду,
 Вінъ жонатий бѹде — гіркий сиротань.
 Душа чоловїча, живая, даръ нѣба,
 Не засне на скрїні, не виѣтця грошамми,
 А їй шматѹкъ треба насѹщного хлїба:
 Розѹмную дѹшу зъ живїми словамми.
 Да лиха година, що нашихъ дівчатъ,
 Відъ сáмого мálку, я́кось чѹдно ўчатъ:
 Про жизнь да про дѹшу уча́ці кричãть,
 А дѹшу живѹю причѹдами дѹшатъ.
 Усѣго наўчатъ: ходїть и сидїти,
 По-Німѣцьки цвѣнькãть, не знãть по своѣму,

А не ростолкúють сёрцю молодому,
Якь душі розумній трéба въ свѣті жити.

Не женісь, козáче,
Не женісь, бурлáче; —
Не співаé дóля,
Нехай же й не пла́че!

IV

ДАРМА́.

Глузúють зь мéне лихі люде,
Кленúть ні за що, ла́ють, сúдять.
Щиміть сердёнько, — та дарма́!
Нехай кленúть, нехай и сúдять;
Хто щиро на віку полюбить,
Томú на свѣті все — дарма́!
Що é въ душі, чо́го нема́ —
Імъ не одніти и не дáти;
Імъ лю́бо зь мéне кепкува́ти,
А я собі — дарма́, дарма́!

V.

ДО ВІРНОЇ ДІВЧИНИ.

Якъ стáne на сѣрці въ мѣне часомъ тмáно,
Абó óчи зъ-дúру заплáчуть гiркiми,
Я тебе згадаю — менi лéгше стáne.
Нiхтó въ могó сѣрця тебе не однiмe!...
Нехай злáя дóля якъ хóче глyзýе,
Абi не погáсла зiронька моá.
Когó такъ полюблять, той гóря не чýе, —
Якъ ти менé любишь, голýбка моá!
Чи е, чи немае копiйка въ кармáни,
Чи панъ, чи не панъ я, — ти не розбiраешъ;
Чи въ лáтанiй свiтi, чи въ гáрнiмъ жупáни, —
Тобi мáло дiла, ти вiрно кохáешъ.

VI.

ДО ДИТЯЙ.

Дiти моi дрiбнi,
Моi мiлi квiти!
Щó робити зъ вáми.
Де минi васъ дiти?...

Задумавъ я думку —
Вона́ сѣрце давить:
Треба мені, сиротіні,
Сиріть васъ оста́вить.
Остава́йтесь, діти,
Мої милі квіти,
А я пійду́ щастя
По світу шукати,
Тільки не для себе —
Для васъ, голубята!
На горахъ високіхъ
Ярко зірка сяє;
Вона́ вамъ щасливу
Долю обіщає.
Остава́йтесь, діти,
Ростіть въ чужіхъ лю́дахъ;
Я васъ не забуду
Поки сѣрце въ грудяхъ.
Буду працѣвати,
Буду слѣзи літи,
Да въ щѣдрого Бóга
Вамъ до́лі просіти.

Ч А Р И .

Resolved, That the following
be the resolutions of the
Board of Directors of the
Company, adopted at a meeting
of the Board held at the
City of New York, on the
15th day of May, 1884.

ARTICLE I

HIBBY

ЧАРН.

Давня то давнина, а на́че вчора діялось. Молоді літа — сказано: що за-молоду ч́уешъ, або́ бачишъ, до кінця вонó тобі привиджуєтця. Старá бабуся бу́ло ро-ска́зує намъ, дівча́ткамъ, прядучи́ вóвну, а ми, звісно, на́че тобі душею всі́ке сло́во вбача́ємо, якъ-то ко́лись бу́ло на сві́ті, які́ дивá творі́лися ко́лись-то.

Живъ собі старий коза́къ Задо́ро́жко зъ жінкою (ро-ска́зує бу́ло бабу́ся). Давъ їмъ Госпо́дь ви́кохати собі сїна, якъ соко́ла. Такий же то ві́рісь коза́къ зъ єго хоро́ший! Що́ до коня́, що́ до збро́ї, що́ до звича́ївъ, мовля́въ, лицáрьськихъ! Ато́ жъ и до́ма щі́ра бу́ла вь єго ду́ша до всі́хъ! Ба́тька й ма́тірь шанува́в и пова-жа́въ — сказа́ти. Ста́рі ті́шатця та ра́дуютця своєю ди-тіною, та дя́кують Го́сподеві.

Дожи́въ ві́ку сво́го старий Задо́ро́жко, позва́въ Го-спо́дь до се́бе. Поблагослови́въ вінъ сїна й жінку, на-каза́въ не жу́ритись, хо́роше поховáти єго́, та й спо-чи́въ на-ві́ки.

»Годі плакати, мамо«, вмовляє Тимішъ стару неньку: »се ви Бóга гнівите.«

»Дитино моя кохана! якъ же мені слёзи випніти, коли самі зъ очей ринуть? Я прожила веселий вікъ молодій зъ нимъ тихо та любо, и ось довелось на старості літахъ осиротіти! Куді ні гляну по хаті, чи въ садку, чи на дворі, все ёго згадаю.«

»Вже часъ мені до робóти, мамо«, скаже бу́ло Тимішъ. »Пійдú, та й васъ проведú до сусідки Гáнни, якъ маєте тутъ самі побивáтись.«

»Та дóбре жъ, дóбре, мій со́коле я́сний! ходімъ до Гáнни, с́ину!«

А Гáнна бу́ла, якъ и вона́, удовá, ма́ла собі дочку́ одинáчку, звáли Хíмою. Хоро́ша бу́ла дівч́ина, якъ пóвна квіт́ка, ясноо́ка. Зросла́ Хíма въ-кúпí съ Тимоше́мъ, якъ братъ изъ сестро́ю; разóмъ гра́лися, разóмъ и гóре прийма́ли, все въ-кúпí, все любéнько міжъ собо́ю, та такъ и поросли́, щíро любляч́ись. Бу́ло, якъ день не побáчить Тимішъ дівч́ини, то вже й нíяко ё́му, а вона́ й дівóчі очі ви́плаче, вигляда́ючи сво́го чорнобро́вого па́робка. Старі́ помі́чали: »Неха́й«, ка́жуть, »любля́тця молодя́та; мо́же, Госпо́дь и зведе́ ихъ до-кúпи; бúдемо свата́ми.«

А чи ма́ло жъ то бу́ло паробкíвъ, що ході́ли за Хíмою, мовъ причарóвані? Абí ступі́ла за ворóта, тутъ и врóдятця; та гóрда дівч́ина ми́не ихъ, и о́комъ не зведе́ ні на ко́го. Въ не́й на дум́ці тілько́ Тимішъ чорнобро́вий, ёго вигляда́е ра́но й вéчіръ. Немá ёго — візьме́ дівч́ину жа́ль; побáчила — то й веселéнько й любо, и на сві́ті хо́роше живéтця.

II.

Старá бабúся булó роскáзуе намъ про тихъ людéй, мóвъ вони вь не́й передь очíма, а самá кáже булó, що чинíлося те у дáвню давнинú. Отó жь и гúторить, прядучí вóвну:

Безь ли́ха, кáжуть, у сві́ті не бува́е: не мину́ла й Хíму лихáя годíна. Немá Тимошá вéчiрь, немá й дрúгий, и трéтiй. Не спить Хíма, хóдить по садóчку, хóдить, тóпче пахúчі квіти, що самá садíла й полива́ла; про все iй байдúже, бо вели́ка тúга-печáль прийшла до iй щíрого, вірного сéрця.

Почина́ на світь займáтись. Идé Тимiшть úлицею, весéлий; идé прóсто до своéї хáти.

Вiбiгла вона́, та й перня́ла ёго́: »Промóвъ мені, мiлий, хочь словéчко! и вчóра, и позавчóра тебе́ не булó. Колi забува́ешть мене́, скажi щiру правду.«

»О дiвчiно, дiвчiно!« кáже Тимiшть, »якъ ти мене́ запечáлила! Мúшу сповiстити твою́ лихú годiну: не бúти намъ у-пáри!«

»Не бúти! Хибá жь ти собi другú дiвчiну знайшовъ, крáщу одъ мене́? Чи любить вона́ тебе́, якъ я, щiро? Скажi менi, чи́й вона́? черезь не́й мiй вiкъ молодiй пропада́е, нехáй же хочь побáчу, якá!«

»Не гнiвайся на не́й, Хiмо: то смiрна й дóбра душá. Вона́ й спротá.«

»Се Олéна Бондарiвна! Вона́? Такъ до не́й ти що-вéчора iдéшь? Я очi своi вiплакала, свiтъ менi не мi-

лій, а ти зъ нею женихаєся, обѣ щасливі, одно коло 'дного! Горе моє! лихо моє несподіване! А що жъ, ти, може, думаєшъ брати її за себе?»

»Буду сватівъ слати въ неділю.«

»Чого жъ се такъ поспішаєся? Може, не все гараздъ буде?»

»Бодай ти не дождала такє віщувати, недобра дівчино!»

»Слұхай, Тимоше, покинь мою розлұшницю! покинь, коли не хочешъ каятись вікъ? Бұде каянне, та воротті не бұде!»

»Щобъ я її покинувъ! Дұрно тілько слова твої гинуть. Не зражу своєї дівчини, поки живъ бұду, поки світъ сонця!»

»Не покинешъ? Розмисли, Тимоше, та й скажи въ останнє, не хочешъ покинути?»

»Нехай мені гарячимъ пескомъ очи засиплютця, коли покину!»

»Побачимъ!« Та й стрибнула въ хату.

»Враже дівчї!» промовивъ Тимішъ, та й тяжко задумався. И навернулаєсь єму на думку Олена, що хороша була, якъ зоря ясна, а покїрна, а тїха, якъ голубка сїва! Згадавъ вінъ її, та ажъ покрикнувъ: »Нехай мене мїръ не знає, коли я зражу тебе, мой горличко!»

III.

И поклавъ у першу неділю сватівъ засилати. Рано почавъ зъ нєнькою радитись: »Нєне«, каже, »полюбивъ я дівчину, хочу її за себе взяти; благословіть мене!»

»Та нехай же тебе Господь благословить, сину! Одру-
жись, мій соколе! А когó сватати будешь? Хіму?«

»Ні, мамо, Олену Бондарівну.«

»Олену? А я все сподівалась, що ти Хіму візьмешь.
Хороша дівчина и мене шанує. Та вже нічого казати:
колі вподобавь Олену, бери Олену, а мені кожна не-
вістка буде люба, абі тебе кохала, мій сину.«

Послали сватівъ, побрали рушникі, заручили мо-
лодіхъ.

Почула се старá Гáнна, та й каже дочці: »Мáбуть
тобі, доню, не судилося съ Тимошémъ у-пáрі б́ути! А
я вже певна була, що сеі осени васъ повинчаю.«

»А щó е певного въ світі, нене?« одмóвила понүро
Хіма.

»Не журись, доню? найдетця тобі ще кращий. Ти жь
у мене, хвалить Бóга, молодá й хороша, якъ ягода.«

Въ-вечері йде Тимішъ до своєї дівчини, вéсело ёму
й легенько, и світь ёму красуєтця; коли — зиркь! а
передъ нимъ, якъ марá, стоить Хіма, блідá, похмура,
и питає: »Покінешъ, чи ні?«

Вінъ трóхи опáмятовався, та й каже: »Богъ съ то-
бóю, нерозсудлива дівчино! Хибá не знаєшь — я вже
заручівся?«

»Не покінешъ? питаюсь.«

»Лүчче мені вмёрти, якъ безъ неї вікувати.«

»Въ-остáнне?«

»Въ-остáнне, — не покіню!«

IV.

Другого дня прѣситця Хіма мѣ матері: »Нене, пій-
дѣ я до тѣтки въ гостину.«

(А тѣтка жилá у другóму селі, такі недалечко).

»Идї, дóню, идї; мóже, розвáжишь своё сёрденько.«
Та й вїпроводила дочкѣ до цáрини.

Не пійшла жѣ Хіма до тѣтки, а пійшла въ дїкий
бїрь. Знáла вона тамъ їншу тѣтку. Не бáчила її нї-
кóли, а прочѣла, що живє старá чарівниця въ томѣ
борѣ. Знадобїлась вона теперѣ бідолáшній Хімі.

Вїйшла Хіма за селó — два шляхї вѣютця. Погля-
нула навкрѣги — нема живóї душї, тїлько шумїть ку-
черява вербá, та чутнó, якъ рвє десь вóду зъ лотокївъ;
поглянула, та й пішла тїмъ шляхомъ, що до бóру. Идѣ-
йдѣ, минає її камяні гóри, и зелєні лугї. Сóнце печє
її, звернувши сѣ полудня; бїлі нóги на камїне по-
збивáла; дóвгою косóю за гилле чеплѣтця: идѣ, нї на
щó не вважáє. Перехóдячи мóстомъ бистрѣ рїчку, якось
глянула въ чїсту вóду, то й не пїзнáла самóї сєбѣ,
ажъ спинїлась: »Чи се я? дѣ жѣ моѣ красá дївоча по-
дїлаєся? Та нá що жѣ теперѣ менї вона здалася? Не-
хай гїне: абї я свогó доказáла!«

Вїйшла въ бїрь; зелєний та густїй — не прогля-
нешь; тѣмно та глѣхо въ ёмѣ. Озирнѣлась, а сóнце вже
низєнько; нѣбо палаючи починáє червонїти.

Идѣ бóромъ прислухáючись: то шурхнѣ щось изъ-бó-

ку, то захитаєтця береза, то щось гукне: »Хімо! Хімо!« та й пійде гукъ по тёмному бору, ажъ лунáе.

Чи довго вона йшла, чи недовго, коли дівитця — стоять два превисоченні дуби, а поміжъ дубами сидить старá жінка, старá, старéнезна, ажъ її михъ покривъ. Въ Хіми и въ очахъ усé закрутилось; а відьма питає: »Чого прийшла, люба дівчино? чого прийшла така молодá й krásна?«

»До васъ прийшла, бабúсю, допоможіть!«

Та й розказує своé лихó й пригóду.

»Відьма й каже: »Коли хочешъ, то я тебе навчú.«

»Навчіть«, прóсить Хіма.

Знайшла відьма ножá й пірце якéсь наговóрене: »Простягні жъ мені лівú рúку, дівчино!«

Вона простягнула:

Тільки ліснувъ гóстрый ніжъ; червóна кровъ заkáпала съ пúчки. Відьма встромила въ кровъ пірце й заговорила. »Ну«, каже, »теперъ иди! щó хочешъ, те й зробишь своїмъ ворогáмъ.«

Вихóдить Хіма зъ бору, а сóнце вже сідáе. Чúе вона въ собі нелюдськú сíлу.... Скинулась вона лáстивою, та й полинула. Доліта до селá — вже вечоріе. Ударилась объ зéмлю лáстівка — перекинулась старóю бáбою, та й стáла підъ вікнóмъ у Олени. Дівитця—сидить Олена міжъ дружóкъ, якъ пóвна рóжа, хороша, уквічана; и такъ-то вéсело й тíхо коло неі, такий-то въ неі любий пóглядъ! И дружки молодéнькі гудуть коло неі, якъ ті бжiлки золоті; обсiли столá, якъ свiжi квітчiкi, а Олена вище всiхъ на пóкуті.

Подвiглась Хіма, та ажъ сéрце въ неі поверну-

лось. »О«, каже, »са́ме зобра́всь у не́ї дівичть-вечі́рть; я не спі́зни́лась!«

— Ввійшла́ вь хату; і́ї приві́тали, пита́ють звідкі́ль, ча-сту́ють; а вона́ одсу́нула крата́рку, простягла́ середь хати́ ру́ки, та й рече́: »Лети́ жь ти, молодá, пта́шкою, а ви, дру́жки, за не́ю! Щобъ ви до віку-вечі́него літа́ли й щета́ли!«

Проказа́ла вона́ сі́ слова́ чарі́внічі, — вони́ й ви́пурхнули́ ві́комъ, одна́ по дру́гій, тілько́ крильця́ми лупо́тять. Такъ и полену́ли рядъ по рядо́чку; Оле́на повела́ пе́редь.

Що́-то плачу́, що́-то го́мону бу́ло та стра́ху по се-лу́! Нема́ дівча́тъ! згину́ли, мовъ і́хь землі́я поглину́ла! Тимі́шь ходи́ть; съ ту́ги та зъ го́ря несподи́ваного, міс-ця не зна́йде; ходи́ть пзъ у́лиці вь дру́гу, ажъ стои́ть Хи́ма вь воро́тяхъ; глянупъ́ вінъ, та й згада́въ і́ї ви́щованне́.

»Вра́жа дівчи́но!« ка́же, »напро́рокува́ла мені́ лі́хо! Бода́й же й ти не́ джда́ла до-ві́ку весе́лої годі́ни!«

Вона́ подиви́лась ё́му вь-слі́дъ, и жалъ і́ї взявъ, и всміхну́лась! та й про́мовила: »Побáчимо!«

Минувъ́ рікъ. Прóсить Тимоша́ старá ма́ти: »Сі́ну мій, сі́ну! одру́жись, мій го́лубе! Що́ ти ма́ешь у ме́не в́янути? хотъ и жалъ та не ве́рнетця. Вти́шь мене́, стару́ю, неха́й я сво́го ві́ку доживу́ вь ра́дості, дяку́ючи Бо́га й тебе́, мо́я дити́но!«

»Нене моя старая! трудно мені ожени́тись! не знайд́у я тако́ї дружи́ни, яка́ була́ в́ мене́ ко́лись?«

»Возьми́ Химу́, си́ну: то́ добра́ дівчи́на, а мене́ якъ поважа́е! нехай́ її Госпо́дь ща́стемъ и до́лею наді́яе! И тебе́ вона́ щиро́ любить.«

»Химу́ взяти́, ма́мо! Та се́ мені́ пер́ший во́рогъ! Во́на́ мені́ наві́щувала́ мою́ недо́лю!«

»О, си́ну мій́ любий́! що́ те зга́дувати! Все́ Бо́жа во́ля. Що́ дівчи́на зъ жа́лю вимови́ла, съ то́го приго́ди не ста́нетця; такъ́ уже́ — не суди́лось!«

Якъ́ почала́, то́ слі́зми, то́ ла́скою впа́дати коло́ ёго́, то́ й умо́вила взяти́ Химу́. Ка́жуть, вода́ й ка́мінь до́бае; такъ́ и се́: турча́ть та турча́ть що́-дні́, що́-го́дни: ожени́сь та ожени́сь, пожа́луй стару́ не́ньку, що́ тебе́ ви́кохала, що́ сво́є здо́ровье стра́тила, тебе́ догля́даючи; коза́къ зго́дівся, посва́тавъ́ Химу́, та́ й одру́жився́ зъ не́ю.

Дожд́ала́ старá неві́стки, не нара́дуєтця: яка́ жъ́ то́ до не́ї щира́ та покі́рна! И велу́жить́ їй що́́ треба, и пожа́лує, и дого́дить, якъ́ рідна́ дити́на. А вже́ коло́ Тимоша́, то́ та́къ и в́єтця, такъ́ и лі́пне до ёго́, зъ оче́й не спу́ска́е ёго́, хотъ́ вінъ́ усé пону́рий и нела́скавий. Хима́ на се́ не вважа́е, па́дає коло́ ёго́, го́дить ёму́, якъ́ любий́ дити́ни; а якъ́ дожд́е́тця, що́́ Тимішъ́ усмі́хне́тця, — Бо́же мій́! якъ́ со́нце її́ осві́тить, и о́чи бли́щать, и лі́чко почервоні́є!

VI.

Сиди́ть вінъ́́ яко́сь у садку́́ и жінка́́ коло́ ёго́; сиди́ть мо́вчки. Во́на́ ёму́́ в́ ві́чи загляда́е, а вінъ́́ голо-

ву спустивъ — сумуе. Коли, чують, такъ щось щебече, такъ щебече! дівлятця, а надъ їхъ головою пташенята вьютця, та одна пташка нїжче всіхъ кружляє надъ Тимошемъ. Вінъ чує, якъ и крильцями паше ёму на видъ.

Жінка схопіла ёго за рўку: »Устрель сю пташку, Тимоше!« каже, а самá побіліла.

»А на що я маю безневинну щебетўшечку стреляти?«

»Устрель, Тимоше! устрель, мій любий!« благает, сти́скаючи ёго за рўку.

»Не бўду стреляти, шкода и говорити!«

»Не бўдешъ? Тобі байдўже, що тебе жінка благает, бо жінка тобі нелюба.« Говорить, а слёзи зъ очей скотїлись ёму на рўку, та якъ огнемъ палять.

»О жінко!« каже Тимошъ, »се вь тебе десь огнєві слёзи!«

»Бо гіркі, Тимоше! А чи мало я їхъ виплакала!« Та й почала зновъ благати, щобъ устреливъ пташку. Вінъ такї не послўхавъ.

»Иди!«, каже, »иди собі, недобра людина, необачна!«

Вона зірв́алася и вийшла зъ саду.

А пташка все нїжче та нїжче надъ нимъ падає. Тимошъ дивитця, и такъ ёму чогось мїла ся щебетўшечка, що очей зъ неї не звївъ би; слўхавъ би не наслўхався її тихого та любого щебетанья! Такъ-то чогось жаль ёго обнявъ: слёзи такъ и рїнули зъ очей. Припавъ вінъ до землі, та й зросївъ її слїзми. Чує, щось високо шумїть. Се чорний воронъ; розбївъ пташенятъ и найкращу настигає. Вона якъ стрїла летїть, а воронъ її крильми обгортає, якъ хмáрою. Скочивъ

Тимішъ, самъ не свій, побігъ, ухопівъ рушніцю, та й устрѣливъ чорного вѳрона; такъ вінъ и вдарився коло Тимошá въ зѣмлю. Дівитця Тимішъ — се не вѳронъ, се ёго молодá жінка; съ-підъ лівой руки чорна кровъ дзюрчить, а правою держить ёго першу мѣлу — неживу́. Якъ була на дівичъ-вѣчиръ уквічана й прибрана, такъ и лежить попередъ ёго очима Олена, хороша й пѣшна, якъ квітка!

Олену поховали коло цѣркии підъ вишнею, та якъ поставили хрестъ, то злетѣлись дрібні пташенята, обсіли ёго, зъ-горі до самого нѣзу, та жалібнѣнько зашебетали. И то що-вѣсни прилітають и шебѣчуть надъ Оленою. Се її дружечки, що на дівичъ-вѣчорі въ неї співали.

Тимішъ не довго маявся по світу: нудьга ёго ззіла. Хата розвалилась, двіръ зарісь бурьяномъ, и садокъ усохъ, и глибока криниця засипалась. Все мѳхомъ поросло та піломъ припало.

Мáрко Вовчѳкъ.

ОДЪ ПРАВИТЕЛЯ.

ПРИКЛОНЪ ТРЕБИРИ.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ОДЪ ПЗДАТЕЛЯ.

Тому назадъ двадцать-шість годъ, покойничокъ Евгѣній Пáвловичъ Гребінка вѣпустивъ невеличку книжечку: *Пріказки*. Не чули ми про ёго працію й дóсі голосно́го слова, а пріказки бу́ли найкраще діло зо всѣго, щó понапечáтувавъ Гребінка. Ко́ли ривняти їхъ и до сусіднёї словесности, то наврядъ чи є вь ій кращі пріказки одъ Гребінчинихъ, а тілько що Моско́вські дзвони голоснійші одъ на́шихъ. Гребінка, пішучи пріказку, малі́е намъ тутъ же на́ши сѣла, поля й степі́ свіжими, да й непозіченими фáрбами. Ко́ли смі́етця вінъ, то прислу́хайтесь — тутъ же скрізь смі́хъ почувете якийся сумъ; ко́ли жь справді́ суму́е, то сло́во ёго процвіта́е квітка́ми щірої поэзі́ Украї́ньскої. Широ́кі ёго пріказки, якъ на́ши степі́, жартовлі́ві вони́ да я́кось и сумова́ті, якъ на́ши селя́не; шутку́ючи, сі пріказки займа́ють ду́шу згли́бока.

У ті́ї ча́си, якъ вони́ вийшли вь сві́тъ, не то на Украї́ні, да й по сто́лицяхъ, не гу́сто бу́ло люде́й, тяму́щихъ вь на́шій наро́дності. Тимъ пріказки Гребін-

чини промайнули потай-світа, ніче й не були зовсім у печаті. Теперъ би вже, здається, розсмакували не такъ, якъ тогді, що то за приказки; такъ самихъ приказокъ нема по книгарняхъ! Тимъ-то, домагаючи нүжді народній, вибравъ я отсе десятокъ що-найкращихъ приказокъ зъ Гребінчиної книжечки, да й припечатую въ своїй *Хаті*, щобъ доступнó було всякому їхъ по своїй угодбі обрахувати.

ПРИКАЗКИ ГРЕБІНКИ.

I.

МОГІЛИНИ РОДИНИ.

Ось чутка стеномъ полетіла

(На щó-то гріхъ не підведé!)

Що у степу якась Могила

Дитину швидко приведé.

Про діво сée якъ почули,

То люде заразъ въ степъ махну́ли,

Старій и молодій къ Моги́лі знай идé.

Крий Бо́же, наро́ду яко́го тамъ зобра́лось!

Якъ об́ь Иллі въ Ромні;

Буцімъ тамъ місто почина́лось.

Де ні взяли́сь міні́йли й шинка́рі,

И підвiali міжъ сéбе гáлась;

Чума́къ изъ сiллю ставъ, изъ дiгтемъ дéгтярі,

И кра́сти б́ублики шатну́ли школя́рі;

Сластéни шкварили́сь, сiду́хи цокотiли;

Про Лазаря старці підь кóбзу голосіли;
 »Холодний квасъ!« Москáль міжь наро́домъ гукáвъ.
 Зь нечѣвья, а базáръ вь степу́ якъ трѣба ставъ.

Хрещѣний людъ хочá гуляе,
 Да на могíлу все разъ-пó-разъ позирае,
 Чи швидко вродитця те чадо степовѣ.

Могíла жь стóгне, мовъ сонѣ, мовъ тяжко дiше,
 Бокáми сiвними колише
 И зь ли́ха на весь степъ реве.

Нарóдъ диву́етця да ість, да пѣе горілку.
 Вже пánський ста́дникъ Опанáсь,
 Покiнувши товáръ, що пасъ,
 Сь кишѣні вiтягнувъ сопілку
 Да якъ утнѣ Москóвського бичка́!

Підкiвки зáразъ забряжчáли, —
 Вь кру́жку дiвчáта танцѣвáли;
 Молка́ль помiнувъ глекъ да сáдить гоцака́.

Ажъ ось — лу́сь щось підь нога́ми!
 Загоготiвъ якийсь підзѣмний гласъ.
 Базáръ утiхъ, бабi замóвкли підь возáми,
 Изъ ля́ку упустивъ сопілку Опанáсь,
 И лю́де хрiстiючись банькi повитрещáли.
 Могíла трiснула, и те дитя́, що ждáли,

На Бóжий свiть сусiль — якъ пить далó!
 Да щó жь за чадо те бу́ло,
 Що стiлько гóмону міжь на́ми наро́било?

»Мабу́ть, підсудокъ?« — Ні! — »Такъ левъ?« — Ні!
 — »Такъ мишо́к

Зъ дукатами?«— Ні! — »Такъ пáпорті цвітóкъ?«
— Алé-жъ!—»Такъ, зъ нáми хрéстна сі́ла,
Мабу́ть, вона́ полубіса́ вроді́ла?«
— Не втявть! — »Такъ вілела́ коза́цького коня́?«
— Ні, прóсто привелá рудéньке мишеня́.

II.

Я Ч М І Н Ь.

С И Н Ь.

Скажі́ мені́, будь лáскавъ, тáту,
Чогó ячмінь нашъ такъ порісе́,
Що колоскíвъ прямíхъ я бáчу тутъ багáто,
У дé-які́ зовсі́мъ схилі́лися уні́зь,
Мовъ ми, негрáмотні́ передъ вели́кимъ пáномъ,
Мовъ передъ судові́мъ на стійці́ коза́кі?

Б А Т Ь К О.

Отті́ прямі́і́ колоскі́
Зовсі́мъ пусті́сінькі́, росту́ть на ніві́ дáромъ;
Котрі́ жъ покля́кнули, то Бóжа благадáть:
Іхъ гне зерно́, вони́ насъ мýсять годувáть.

С И Н Ь.

Тогó жъ то гóлову до не́ба звóлить драть

Нашъ писаръ волосній, Ойісько Харчовітвій!

Ажъ вінъ, бачу....

БАТЬКО.

Мовчи! почують—будешъ бітвій.

III.

РИБАЛКА.

Хто знає 'Оржицю? а пуге, обзивайтесь!...

Усі мовчять. Гай-гай, які шолопаі!

Вона въ Сулу течє, у нашої сторони.

(Ви, братці, все такі домівки не цурайтесь.)

На річці тій жили батькі мої...

И панства чортівъ тискъ: Василь, Іванъ, Микола,

Народъ письменний страхъ,

Бувавъ у всякихъ школахъ,

Одинъ балакає на сотні язикахъ;

Арабську цифиру, мовлявъ, законъ Турецький,

Все тямлють, джеркотять, якъ гуси, по-Німецьки.

Подумаєшъ, чого-то чоловікъ не зна!

Да не объ тімъ, бачъ, річъ. Усю торіщню зіму

Рибалка ятеромъ ловивъ въ тій річці рибу.

Рибалка байдужє, ажъ ось прійшла весна,

Пригріло сонечко и съ поля снігъ погнало;

У річку снігъ побігъ, и 'Оржиця заграла,

И ятірь граючи водою занесла.

»Уже жь вона мені оттутъ сидіть въ печінкахъ,
Ся річка кáтержна!« Рибáлка ставъ казáть.

»Куць вигравъ, куць програвъ, ось слухай лишень,

жінко:

Піду я до Сулі скажéну позивáть!«

И рóзні дé-які казáвъ сердéга рéчи,

Изъ злóсти, якъ Москáль, усячину гукáвъ;

А дáлі почепівъ собі сакві на плéчи,

У люльку пхнувъ огню, ципóкъ у рúки взявъ

И річку позивáть до річки почвалáвъ.

Чи довго вінъ ишовъ, чи ні, тогó не знаю;

Про те нікóли самъ Рибáлка не казáвъ;

А тілько вінъ дойшовъ, якъ слéдує, до краю.

Сула шуміть, гуляе по степáмъ.

Рибáлка дівитця и óчи протвирáє:

Не вірить самъ своїмъ очáмъ,

Бо по Сулі — чорті бь їхъ мучивъ мáтірь —

Пливуть хлівці, стіжки, діжки, усякий крамъ

И бідного ёго вирáє ятірь!

Здихнувъ Рибáлочка, да и наза́дъ попливeсь.

А щó, земля́че, поживівeсь?

Ось слухайте, пані, бувáйте ви здорові!

Эгé, Охріменко дурній:

Пішовъ прохáть у повітовий,

Що обідравъ ёго нашъ писарь волосній.

IV.

ВЕДМІЖНІЙ СУДЪ.

Лисічка подала у судъ такú бумáгу:
 Що бáчила вона, якъ попелáстий вiль
 На пánській винниці пивъ, якъ мошéнникъ, бра́гу,
 Iвъ сiно и овéсь, и сiль.

Суддéю бувъ Ведмiдь, вовкi були пiдсúдки.
 Давáй вони ёго по-своёму судiть
 Трохи не цiли сúтки!

»Якъ мóжна грiхъ такий зробiть!
 Вонó булó бъ зовсiмъ не дiво,
 Коли бъ вінъ iвъ собi мясiво«,
 Ведмiдь сердiто ставъ ревiть.

»Атó вінъ сiно iвъ!« вовкi завiли.

Вiль щось почáвъ бувъ говорiть.
 Да сúддi рiчъ съ-почiнку перебiли,
 Бо вінъ ситéнький бувъ, — и такъ опредiлили
 И приказáли записáть:

»Понéже вiль признáвся попелáстий,
 Що вінъ iвъ сiно, сiль, овéсь и всiякi слáстi
 Такъ за такi грiхи ёго четвертувáть
 И мiсо розiдрáть суддiямъ на рiвнi чáстi,
 Лисiчцi жъ рáтицi оддáть.«

V.

МІРОШНИКЪ.

На річечці якійсь маленькій

Стоявъ колісь млинокъ, и въ німъ Мірошникъ живъ.

Хочъ невеличкий млинъ, да, знаєшь, чепурненький;

Разъ-пó-разъ, день-у-дѣнь крутивъсь и гуркотівъ,

И хліба вистачавъ хазяїну чимáло.

Коли ні забредєшь къ Мірошнику бувáло,

У ёго ё и хлібъ, и сіль, и сáло,

Чи то въ скорómний день — изъ мáсломя буханці,

Книші, варѣники и всякі лагомінки;

У пятницю — просілъ, зъ олією блинці,

Пампúшки съ часникóмъ, гречáники, стовпці.

Обідать вінъ булó не сáде безъ горілки,

А въ прázникъ піднесé и чáрку калганівки.

Мірошникъ пáномъ діло живъ.

И трéба жъ, на бідú, позаторішню вєсну

Ёго лихий понієсь чогóсь за Дєснó!

Хочъ не багáцько проходівъ,

Затé багáто бáчивъ світа:

Побáчивъ вінъ, якъ Сеймъ мовъ бiшений шумівъ,

И якъ Дєсна ревмá несамовіта,

Мабúть, ворóчавши не пятдєсáть млинівъ.

Вернúвсь Мірошникъ нашъ до-дóму,

До цѣркивни прямо почухрáвъ,

Да Бóгу мóлитця свято́му,
 Щобъ вінъ ака́нети ё́го не въ гнѣвъ привѣвъ
 И річечку ё́го зробивъ Десно́ю,
 Абó хочá якъ Сеймъ, тако́ю, —
 »Тогді бь то вже я панува́въ!«
 Молѣбні день-у-дѣнь Спасітелеві пра́вить,
 У ставникі свѣчки по дѣсять фúнтивъ ста́вить,
 Все мóлитця, ні їсть, ні п'є, ні спить.
 »Земля́че, Богъ съ тобо́ю!
 На тебе десь тумáнъ у Літві навелі.
 Хибá забу́въ ти, що вели́кою водо́ю
 Ворóчають вели́кі млині?
 Ихъ Німці будувáть уміють,
 А вже не злінає нашъ братъ;
 Вони самі товчúть и мінúть, —
 И мѣлють боро́шно и сіють,
 Зда́стця, що самі й ідúть.
 А мли́въ хочъ чепурні́й у тебе,
 Да не для бистрині!«
 — »Балáкайте про себе!«
 Міро́шникъ заворча́въ и рукаво́мъ махну́въ.
 Ё́го милітви Богъ почу́въ:
 По небу вітерóкъ дмухну́въ, —
 Якъ вóронъ, небо почорніло;
 Шварну́ла блискавка — грімъ гріюкну́въ и загúвъ;
 Изъ хмаръ, якъ зъ лотоківъ, водо́ю зашуміло.
 Маленька річечка, що такъ тихе́нько йшла,
 Заклекотіла, заревла́

— І через греблю покотіла.
 Якъ на осіці листъ, тремтіть млинокъ одъ філі.
 Водá напре, дивісь — то віскочивъ гвіздокъ,
 То наля тріснула, то заставку розбіло,
 А далі и знесло млинокъ.
 Схопивсь Мірошникъ, да пізненько:
 Що поки йшла водá маленька,
 Що-дня вінъ хліба мавъ шматокъ.

Літь зъ дэсять бувъ у насъ суддею Гліва.
 Да, знаэшъ, захотівъ на лáкомий кусокъ,
 Въ Пілтаву перейшовъ: тамъ, кажугъ, е пожива,
 Велика тамъ водá, хочъ е й багáто мліва...
 Гледіть, добродію, чи ваші міцній млинокъ!

VI.

ВОРОНА И ЯГНЯ

Орлú схотілось попоісти;
 Піднявсь у-гору птічий царь
 И вгледівъ відтіля, що крїй ставкá овчáрь
 Онучи прáти мусивъ сісти,
 Отáра жъ пошаски попхáлась навманя.
 Орлú се понутру; зложівши мóцні крїла,

Опуюкою зъ горі — ажъ вітромъ зашуміло —

Орелъ ушкваривъ на Ягня;

Піднявъ ёго и геть потеревивъ за гору.

И трѣба жъ, що на сію пору

Пилó біля ставкá дурнѣ Вороненя!

Страхъ полюбілося ёму царѣве діло,

И думає: »Чому жъ сѣго я не зроблю?

Да не Ягня, а баранá вхоплю!»

Дивлюсь — вонó у-гору полетіло,

Да й пуць на шию барану!

И, кіхті вилу́тавши у вóвну білу,

Смикнулося нестї, да ба! вага не въ сїлу:

Баранъ важенький и орлу.

Вонó вже е́тáмилось! мерщій би полетіло,

Такъ изъ шерсті не виплутає нігъ.

Дурнѣ моталося, покї овчаръ прибігъ

И, гáриенько ёму обску́бши кри́ла,

На йграшку дитині давъ.

Мабуть, Господь такъ світъ создавъ,

Що менший тамъ не втне, де більший геть-то зможе.

Що дядькові пройшло, ти не роби, небоже,

Щобъ кри́мець хто не обчухравъ!

VII.

ВІЛЪ.

»Мабуть, на небі звісно стало
(Про себе Вілъ въ кошарі гомонівъ)
Про те, що ввесь мій вікъ я все за двохъ робівъ,
Да й вітернівъ такі чимало, —
Що въ плузі силкувавсь, коніці волочівъ,
Изъ ранку у ярмі до пів-ночи ходівъ,
— Щіце що-дня бувавъ и бітий!
Хазіина не разъ я проклинавъ, —
Теперъ зовсімъ не той хазіинъ ставъ:
У мене вдівіль істи й піти,
Несуть мені и соли, и крупівъ,
Овса и вісівогъ; наістнє трёмъ би стало.»

Ажъ тутъ хазіинъ шастъ у хлівъ!
И, взявши за роги вола, підъ ніжъ повівъ,
Бо сказано — ёго годовано на сало.

Ти зъ-малку такъ любівъ мене, якъ пугу песь....
Чого жъ такъ лащисся теперъ до мене, Йване?
Чи знаєшъ, що якъ ти чолómкатыця идешъ,
Чогось мене морозить стане!

VIII.

РÓЖА ДА ХМІЛЬ.

Охріме дядечку! будь ласкавъ, схаменісь:

Ти чоловікъ и съ хлібомъ, и зъ волами,

И грошики у тебе завелісь, —

— Який тебе лихий изнісь

И побратавъ съ панáми?

Покінь їхъ, хай імъ цуръ, пзъ ними не водісь.

Ато, коли къ тобі ні заверну́ у хату, —

Ти зъ благорóднемъ сидішь за панібрата,

И чárка кáтержна гуляе по столі.

Чи то въ село лихий примчіть яко́го

Пані́чика, мовляють, судово́го, —

Та саранá живе на твоєму добрі.

Або и вóзний самъ, червóний ніби квітка,

Деньківъ по пáтеро кружляе у тебе;

А ко́ней-ка́лічи повнісінька повітка.

Твоє сі́нцє скубє.

Тимъ чáсомъ хлібъ давнó у полі половіє;

Їго́ и пті́ця б́є, и ві́теръ ма́рно сіє;

А дядько мій гуля́!

Съ письме́нними по чáрці да по чáрці,

Оста́нній шагъ витру́шує шинка́рці.

Рівня́тця зъ ними намъ самъ Богъ не позволя́:

То ка́зано — пані́, щобъ день-у-дєнь гуля́ли,

А ми, негра́мотні, щобъ хлі́ба заробля́ли.

Охріме! не зробись схімвищемъ села,
 Покінь, кажú, панівъ, водитьця зъ ними годі!
 Ось слухай. У менé недáвно на городі
 Червона Рóжа зацвіла,
 И трéба жъ, на бідú, крйй неі Хміль пустівся!
 Испёршу гáрно страхъ зъ сусідкою вінъ живъ.
 Дивлюсь, ажъ пріятель за гильку зачепівся,
 А трóхи згóдомъ глядь—всю рóжу обновівъ.
 И бідная вона змарніла,
 Поблідла, дáлі пожовтіла;
 А проклятуций Хміль якъ рúта зеленівъ.

IX.

БУДЯКЪ ДА КОНОПЛИНОЧКА.

»Чогó ти такъ менé, паскúдо, въ бóки пхáешъ?«
 На Коноплиночку въ степу Будякъ гукавъ.
 »Да якъ рості мені? и самъ здоровъ ти знаéшь,
 Що зéмлю у менé съ-підъ коренця забравъ.«

Бува и чоловікъ сёмú колючці пáра:
 Людéй товчé, да й жде, щобъ хто ёго кохáвъ!
 Я бáчивъ самъ такихъ, и мóже бъ показáвъ,
 Да цуръ ёмú! боіюсь: розсёржу комисáра.

X.

ВОВКЪ И ОГОНЬ.

У лісі хтось росклавъ Огонь.

Було то въ-осені вже пізно,

Великий холодъ бувъ, вітри шуміли різно,

И біла ожеледь, и снігъ ишовъ либонь;

Такъ, мабуть, чоловікъ біля багаття грівся,

Да идучи й покинувъ такъ ёго.

Ажъ ось не знаю я тогó,

Якъ сірий Вовкъ тутъ опинився.

Обмерзъ, забóвтався; мабуть, три дні не ївъ;

Дріжить, якъ мокрий хіртъ, зубами знай цокоче.

Звірюка до огню підскóчивъ,

Підскóчивъ, озирнувъсь, мовъ тороплéнний сівъ,

Бо зъ-рóду въ-пéрше вінъ огонь узривъ.

Сидить и самъ собі радіе,

Що смухъ ёго Огонь, мовъ літомъ сонце, гріе.

И ставъ вінъ обтав́ать, ажъ на́ра зъ шерсти йде.

Изъ лёду бурюлькі, що знай кругóмъ бряжчали,

Ужé зовсімъ пообнадали.

Вінъ до Огню то ріло підведе

То лану коло жару сұшить,

То біля поломья кудлатий хвість обтруєнтъ.

Ужé Огонь не ставъ ёго лякать.

Звірюка думас: »Чогó ёго бо́я́тця?

Зо мною вінъ, якъ панібратъ!»

Ось нічка утеклá, мовъ стáло розсвітáть,
Мовъ почалó на світь благословля́тьця.
»Порá«, Вовкъ дума́е, »у лóзи удира́ть!«

Ну, щó бъ собі ити? ні, трéба попрощáтьця:
Скажéнный захотівъ Огóнь поцілува́ть,
И тільки що простя́гъ своé въ багáтте рíло,
А пóломъе ёго до-щéнту обсмáлило.

Мій ба́тько такъ каза́въ: »Съ панáми дóбре жить,
Водітьця зъ нíми хай тобі Госпóдь помóже,
Изъ нíми мóжна істи й пить,
А цілува́ть їхъ — крий насъ, Бóже!«

Онъ никакъ убога, коня етѣе посчиталъ,
 Мое поварѣ на сѣтѣ гласословилъ,
 Шпорѣ, Бокеръ дѣше, съ коши удибалъ.

И, нѣ да сего нити, ни, грѣшь попорочилъ,
 Сказанный азъ въ Оубъ подилъ,
 И тѣмъ нѣ поговѣтъ, еое въ датѣе билъ,

А поломѣ сѣкъ, въ нѣнѣ, обомилъ,
 Мнѣ дѣлко тѣкъ, казѣтъ: Оубъ напѣмъ, дѣбѣ, житѣ,
 Поитъ, въ нѣнѣ, нѣнѣ, дѣбѣ, Бокерѣ, помѣтъ,
 Нѣкъ нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 А нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,
 Нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ, нѣнѣ,

СІРА РОБИЦА.

Миколію Даниловичу Білозёрському

одъ издателя.

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

130 St. George Street
Toronto, Ontario M5S 1A5

416-978-2010

416-978-2011

416-978-2012

416-978-2013

416-978-2014

416-978-2015

416-978-2016

416-978-2017

416-978-2018

416-978-2019

416-978-2020

416-978-2021

416-978-2022

416-978-2023

416-978-2024

416-978-2025

416-978-2026

416-978-2027

416-978-2028

416-978-2029

416-978-2030

416-978-2031

416-978-2032

416-978-2033

416-978-2034

416-978-2035

416-978-2036

416-978-2037

416-978-2038

416-978-2039

416-978-2040

416-978-2041

416-978-2042

416-978-2043

416-978-2044

416-978-2045

416-978-2046

416-978-2047

416-978-2048

416-978-2049

416-978-2050

416-978-2051

416-978-2052

416-978-2053

416-978-2054

416-978-2055

416-978-2056

416-978-2057

416-978-2058

416-978-2059

416-978-2060

416-978-2061

416-978-2062

416-978-2063

416-978-2064

416-978-2065

416-978-2066

416-978-2067

416-978-2068

416-978-2069

416-978-2070

416-978-2071

416-978-2072

416-978-2073

416-978-2074

416-978-2075

416-978-2076

416-978-2077

416-978-2078

416-978-2079

416-978-2080

416-978-2081

416-978-2082

416-978-2083

416-978-2084

416-978-2085

416-978-2086

416-978-2087

416-978-2088

416-978-2089

416-978-2090

416-978-2091

416-978-2092

416-978-2093

416-978-2094

416-978-2095

416-978-2096

416-978-2097

416-978-2098

416-978-2099

416-978-2100

ОДЪ ИЗДАТЕЛЯ.

Де-которі письменні люде думаютъ, що се недавніми часами землякі заходились коло своєї мови, а де-сятківъ зó два, чи щó, назадъ усяке силкувалоь, якъ-би покарамзинувати абó-що, до смаку академікамъ. Тільки óтъ би то Квітка вихонивсь бувъ изъ своїми повістями, да й той зъйхавъ на журнальні романи. Огúломъ вонó такі й правда сёму, якъ уважати на друкованихъ городянъ. Якъ-же придивися до людцівъ маленъкихъ и незначнйхъ по хуторськихъ закапелкахъ, то виявитця инша йстина. Текла бистрою ричкою академічна словесность, взявши початокъ изъ крутихъ, холоднихъ гиръ, — се такъ, се ричъ відома; рвала вона берегі и заспала песками зелени сеножати, — се все такъ було справді. А тимъ часомъ, то сямъ, то тамъ середъ степу, абó въ глибокому байраці, съ-підъ похілого дуба, дивись — пробивалась криничина; тихесенько дзюркотала зъ неї вода, чиста, погожа, и хто напавъ на свеже жерелó, залюбки зъ ёго напивався. Безвідні, кажутъ, безвідні тії степі далєкні! а тимъ часомъ Бóжа роса кронить

іхъ що-ранку, и дзюркотить то сямъ, то тамъ водиця съ криниць невичерпанихъ. Оттакъ же й слово наше рідне таїлось и таїтця по степахъ криничинами живущими, тільки що не кожному давалося ёго нагибати. Ми вже тутъ про народню пісню не споминаємъ, що зо всією весною вона оживає, що вертаєтця вона до насъ разъ-пó-разъ, мовъ та полохлива птиця зъ вірею, и, не знаходячи собі притулку поміжъ лакеєватими людьми, шукає що-разъ нóвого, свіжого, тїхого, любого захисту, — шукає, знаходить и живе й живе въ півній красі, не переводючись. Щó намъ казати й про людѣй, котóрі себе голоснимъ словомъ середъ громади виявили? Нічого й на тихъ оглядуватись, панóве, що въ сѣмú збірничку въ-пѣрве-на-пѣрве до земляківъ обивались. Сі йдуть зъ вікомъ урівні, не впливаючи поэтїчнѣго своѣго дѣху. Ато, гляньте, ось невеличка комїчнїя прїтча тѣмного, незнаного писателя, що тільки спробувавъ, мовъ би тобі одїнъ разъ на віку, пера, да й покинувъ: кому́ вона й на що потрібне? А піро́ жъ то було якé, звáжте? Орліне піро, дáлебі!

Рóківъ изъ двáдцять, чи съ трїдцять томú наза́дъ, проживавъ шершавенький, мїршавенький собі панїчикъ якийся у одного пана на хуторі. Чого вінъ тамъ застрівъ и на що бувъ потрібенъ — спитали бъ ви въ самого того пана. Людина добра була — той панъ хуторянинъ, да ще й розумна: не то Нїмецьку, да й нашу рідну мову, розумівъ ажъ геть-то: се вже не недоумокъ, певне! З'явився той панїчъ у ёго, живе тїждень и другий, — се въ насъ нікому не въ дивовїжу: на те Богъ давъ и ху́тіръ, щобъ дóбримъ лю́дямъ бувъ

про случа́й затишній приту́локъ. Отъ же дівлятця лю́де, ажъ уже́ й рікъ мина́е, а панічть живé,— живé и ні до чо́го. Тихе́ньке собі, похлю́пеньке, ні до розмо́ви, ні що, и віду зъ ёго нема́ гáрного міжъ панáми; кúряча сліпотá, а не чоловікъ. Тре́ба жъ, ёму́ на́ лихо, ще́ й прізвище не знать́ якé: Иродчу́къ! Паничкі́, звісно, тишкúючись на́ сміхъ ёго́ съ паничáми підніма́ють; старі́і пáвіі згóрда на мизéрного Иродчу́ка поглядують, а вінъ байдúже: ёму́ тёпло коло́ свого́ доброді́я. Бо́ й справді́ любівъ ёго́ хуторський панъ дýже. Отъ же и розка́зати гара́здъ нічого́ про сёго́ мiршавенького паничá, що, на людський глумъ, Иродчу́комъ зва́вся. Гомоня́ть кругъ ёго, то вінъ одно́ ўхо нашо́рошить, слúхае, а самъ усé мовчи́ть. Мовчи́ть да й мовчи́ть Иродчу́къ, хiри́е собі мовчки́ въ зати́шному хúторі́, бо хiрнимъ и вродiвсь, а дáлі взявъ да и вмеръ мовчки́. Якъ умéръ, тогди́ тiльки догада́лись, що воно́ бу́ло собі не пéвне, дарма́, що закоря́вило въ недóлі: воно́ собі помáлу де́-що писáло, и все по-на́шому; писáло и нікому́, ані сво́му доброді́єві, не показува́ло: само́ свого́ дiла сорóмилось. Напи́ше й порвé,—усiмъ про те́ й байдúже. Позна́ходили по-за грúбою́ въ ёго́ хати́ні багáто рвáнихъ листóчківъ, що не повкида́въ я́кось у грúбу. Ну, почáли склáдувати, почáли читáти.... ніхтó віри не йме, щобъ се бу́ло Иродчу́кове компону́ванне. Само́ жъ бо, кажú, похню́пе, сумовáтеньке вдало́сь, мовчу́комъ увéсь вікъ изжилó, а писáло—щó бъ ви думáли? все смiшки, весéлі паробóчи смiшки! Щó жвáвий паробiка на вечiрниця́хъ вiгадае да розка́же на дiвчáчий рéгiтъ, те́ вінъ собі, той Иродчу́къ, самото́ю ви-

гадувавъ. Невдаха безталанний! вінъ би, може, бажавъ и геть-то розговорітись поміжъ людьми, да коли жъ знає самъ, якій вінъ міршавий, хворий, мизерний. Отó жъ, панове, самъ вінъ себе забавлявъ пішучи; німіи стіни були ёму веселимъ товариствомъ, горопасі! Ажъ подумати гірко, якá отó людина гáрна зникла вимуючи съ-посередь міру Бóжого! а тимъ найгірше, що владала вона писанимъ словомъ краще, ніжъ хто йнший живімъ глаголомъ. Осъ бо зосталося якое неспаленимъ ёго невеличке оповіданне про сіру кобилу. Погляньте, панове, якимъ-то складомъ гáрнимъ написано! Чи скаже хто, що се писавъ бідолáшний Продчукъ, отто́й похнюпа безталанний? Веселий изъ веселихъ, щасливий изъ щасливихъ скомпонувавъ сю притчу сміхотворну: такъ би ми, нічого не знавши, дорозумовувались. Отó жъ и звáйте, якá була душевна сила въ то́го чоловіка, що вінъ, сумуючи одинъ собі въ хатині, умівъ съ паперу вівзвати сміхъ веселий собі на одра́ду! Щó жъ би зъ ёго було, колибъ ёму йнша въ Бóжому світі до́ля суділась? Бувъ чоловікъ и вмеръ, ніхтó не знавъ, та ніби й не чувáвъ ёго; тільки й остались після ёго отсі листóчки, да й то, що въ пічъ не покидавъ. Помянемо жъ ёго бідную дýшу хоть симъ невеличкимъ спáдкомъ: душа́ то не абі-яка до насъ у Бóжий миръ була завітала.

СІРА КОБІЛА.

Ні вже, куме, що ні кажі, а якъ заець перебіжить дорóгу, то вже безъ халеви не обійдетця. Хочь-бі въ тебе голова була зъ вінницький казанъ, а очи зъ відра, вже якъ схоче зла личина поглумітись надъ тобою, — сучий синъ, що й не зúдришь, відкіль и ліхо складетця. Я жъ такі, мовлялъ, чоловікъ не абі-який, зъ глúзду, бачця, ще не зсúнувся; та, бачъ, яка-то причта кумедна мені втрапилась. Дáлебі, що брідко й лю́дямъ казати. Эгé!...

Адже ти, куме, знавъ мою сіру кобілу? Та якъ її не знати? її знали всі. Щó-то вже була за кобіла добра, щó за прудка, щó за баска, щó за працевіта, то чортъ ёго й бачивъ підъ еі! Хочъ якъ було навантажишь візь снопами, — чи на гóру, чи въ долину, ій все одно, що по рівному. А лошя́ було якъ приведé, то, сучий синъ, якъ годований підсвинокъ, абó добрий назімокъ. Э, щó-то вже була за кобіла добра, то гріхъ и казати! А підъ справникомъ, онъ тимъ такі, що все зъ дзвóникомъ їздить, ганя́, мовлявъ, якъ собака, та за́казуе, щобъ шляхи рівняли підъ губернатора та містей малювали... Э, була вона, куме, й підъ справникомъ,

та й підъ нимъ відержала, не такъ, ма́буть, якъ Свиридова, або Стецькова, що гонівъ зъ дѣсять якъ побасували, то й нѳги відкидали, ажъ шкѳра на їхъ порѣпалась, такъ що й на гаманъ не виберешъ. Э, щѳ-то вже бу́ла за коби́ла до́бра! та ба... такъ ужѳ йшло їй, голѳбочці, на́ лихо, а мені на журбу́ та на тѳгу. Щѳ хто жъ ѳго знавъ? И сама́ Па́зька знахурка тогѳ бъ не вгадала, що їй складѳтця! Бо бачъ, кѳме, щѳ-то за пріч-та мені втра́пилась.

Аджѳ ти, кѳме, знавъ мій лісо́къ? Онъ тамъ такі́ білі́ Ничипорового, надъ Суло́ю. То такі́ лісо́къ мій, ба́тьківський. Та якъ би ти ѳго й не знавъ, що тамъ дубъ сто́явъ, якъ дзвіни́ця, висо́кий-висо́кий, що й сказа́ти не мо́жна; а товстий-товстий, то, сѳчий сплъ, що, ма́буть, у-двоѳ то́вщий одъ Яроша́нського ота́мана. Та де́? пѳвно, кажі́, що, ма́буть, обійми́щивъ двоѳе, або трѳе. Отъ же тамъ, якъ помі́жъ хата́ми це́рква, такъ помі́жъ хворостнико́мъ мій дубъ ма́нячивъ. И хто ѳго зна, коли вінъ и ві́рієть такий товстий та висо́кий, и хто ѳго тамъ посади́въ надъ самісінькою Суло́ю, надъ самісінькою кру́чею та глибинѳю тако́ю, що, ма́буть, тамъ зъ-ро́ду и дна не бу́ло (ма́буть, тамъ коли́сь бу́ло мо́ре). А на те ще ге́монське гайворонне якъ понаси́да, то мій дубъ такъ и гне́тця и хилѳтця на Сулу́, мовъ зовсі́мъ па́да въ кру́чу.

Такъ отѳ, ба́чишь, я собі́ помі́ркува́вши и зъ старѳю такі́ порадивши́сь, кажѳ собі́ й дѳмаю, що спра́вді, якъ бісове гайворонне, коли́ все зъ сві́та зберѳтця та понаси́да на дѳба (бо, ба́чишь, бієтъ ѳго ба́тькові, такъ

гемонські тварі полюбили на дубові сидати, що б'уцимъ імъ и сісти нігде, б'уцимъ імъ більше й лісу нема), такъ, каж'у, якъ понасіда багачко, — якъ разъ зв'алять дуба въ кр'учу. Тоді що хочъ, те й кажи. Пропадé зовсімъ дубъ, и гилле й цівка. Такъ отó, каж'у, поміркувавши и зъ старою порадившись, каж'у собі й д'умаю: »Поїду, матері ёго чортъ, та зруб'аю, поки живий, бо вже ёму, мабуть, довго не жити: мабуть, чортяки підъ кр'учею живучі, усі коріння ёму підгризли; а надто ще чортове гайворонне — якъ разъ зв'алитця въ Сулу!« И що жъ тутъ довго д'умати?

Въ понеділокъ раненько, поснідавши гарненько, запригъ покійничку кобілу, взявъ сокіру, та й поїхавъ; та, бачъ, я такі й бачивъ, якъ заецъ шмигнувъ попередъ мене по-за кл'унею Омелька Кабанця. И що б' було дурному вернутця до-дому, та поїхати іншимъ часомъ? такъ ні! Каж'у, якъ піде вже на лихо та на безголов'є, то й розумъ відступить.

Та й жінка такі, мовъ знала, — казала: »Э, каже, »чоловіче, коли-бъ — у добрий часъ казати — не було намъ якої притичини, бо вже зозуляста к'урка не дурно, мовъ півень, спів'ає.« Такъ що жъ, каж'у? якъ має вже що скластися, то дé той и розумъ динетця! Поїхавъ, та й поїхавъ, на лиху годину.

Прихавъ у лісь, спасібі Бóгу, гарненько; ви́пригъ кобілчину, та й пустивъ по зрубóві па́стись, а самъ, поніохавши кабаки, за сокіру, та й до дуба. Коли до ёго, ажъ мій дубъ зовсімъ похилився на во́ду, ледві не зв'алитця въ Сулу; мовъ самъ прóситця, щобъ ёго зру-

бали. »Эс, кажү собі, дүмаю, »щó вонó бúde, якъ я ёго підотну? Адже якъ разъ вінъ у Сулі опінитця.« Щó жъ тутъ робіти? Порáдитись ні съ кимъ; трéба до свогó рóзуму братись. Та й рóзумъ же, бáчишь, у мене не въ кишéні.... Щó тутъ довго дүмати? дóбре, що взявъ бечівку: привязáти, мáтері ёго чортъ, однимъ кінцёмъ за дўба, а другимъ до другої якої деревини. Та ще й те, поміркувавъ собі, дүмаю: »Якъ би такъ, щобъ, якъ підитну и стáне дубъ хилітись на вóду, потягнути ёго до себе, та нікому. Гей ёго кáту! щó жъ тутъ бúdeшь робіти? Привязжү, мáтері ёго чортъ, до коби́ли, та й б́ду помаленьку цю́кати. Якъ ужé дóбре підотну и стáне дубъ хилітись на Су́лу, то нёкну на сіру, то вона ёго сюди й перехилить.« Дóбре. И справді, вже, ма́буть, и самъ Засу́льський дякъ, абó й самъ Крутьківський голова́ розумвійше не відумає.

Привязáвъ однимъ кінцёмъ за дўба, ажъ за верхівъя, а другимъ за шию коби́лу, а самъ узя́въ сокіру, та й цю́каю. Цю́каю, цю́каю — мій дубъ стоїть, мовъ и не ёго цю́кають. Коли се — вже такъ, що ось-ось перетáти, — якъ заскрипíть, якъ загудé, якъ зашумíть мій дубъ, якъ ухвátить мою коби́лу въ-гóру, мовъ пружиною; такъ я, сучний сивъ, що дүмавъ.... та щó? нічóго не дүмавъ, я й не тáмивъ, чи я живій сто́явъ, чи мёртвий; тільки, відлупивши банькі, дивлюсь та »кóсю, кóсю!« та поло́ю трушу́, мовъ, бачъ, вівса́ даю; такъ ні! небіжка и не оглянулася и не заржа́ла, и, ма́буть, дўже небіжка зляка́лася, бо мені зда́лось, якъ її підхвátило, то мовъ дощъ зъ горі́ млетця и блискавка блищíть.

Якъ попéрло, ч́уешъ, мою коби́лу такъ я й не т́имивъ, чи я живий бувъ, чи мёртвий. Коли се — разомъ, мовъ зъ не́ба, шубóвствъ у Су́лу, у кру́чу, и дубъ и коби́ла! та ще здало́сь мовъ коби́ла попéреду, а її дубъ мовъ зъ-вѣрху пригнѣтивъ. И не заржа́ла бѣдна на проща́нне; тѣлько фѣля въ кру́чі роздала́сь, мовъ пѣкло закипи́ло. Ище тогді́ було́ ра́но, такъ якъ ра́нній коса́рський обѣдъ, а якъ відійшо́въ, то вже зовсімъ вѣчиръ — отъ-отъ со́нечко захова́етця. Ма́буть, и на стра́шнімъ су́ді, абó и въ самімъ рекру́тськимъ набóрі, не було́ бъ такъ стра́шно, якъ мені́ тогді́ було́.

»Що́ отсе́ вонó бу́де?« кажу́ собі́ й д́умаю. »На ви́що се похóже? Прона́въ и дубъ, и коби́лка, та ще въ хо́мутці! Щó б́з було́ дурно́му хочъ хо́мутецъ искн́нути? Гай-гай! сказа́въ собі́ та й запла́кавъ. »Щó мені́ тепѣ́р на свѣ́ті робѣ́ти? якъ мені́ тепѣ́р до жѣ́нки досту́пѣти? щó їй каза́ти? Л́учче б́з бувъ одруба́въ собі́ па́лець, абó но́гу перетя́въ, якъ отсе́ ма́ло зо мно́ю скла́стись. Жѣ́нка, бачъ, под́ума-ска́же, що́ я дурний, що́ въ мене́ ро́зуму не ста́ло, що́ я привяза́въ д́уба до коби́ли; а тогó й не зна́е що́ въ мене́ ёго́ бѣльше, ані́ж мені́ тре́ба. Вона́ бачъ, ска́же: »Щó б́з було́ др́угою ві́рівкою привяза́ти ще коби́лу до дере́ва? (та й ві́рівка, бачъ, др́уга була́), вже́ б́з такі́ дере́вини съ корінне́мъ не ві́рвало!«

Такъ щó́ жъ, кажу́, ма́ешъ робѣ́ти? Якъ ма́е вже́ щó́ скла́стися, то де́ той и ро́зумъ дѣ́нетця! Чи я такі́ собі́ во́рогъ? Д́умавъ якъ л́учче, та й наробѣ́въ тепѣ́р, що́ брѣ́дко й лю́дямъ каза́ти.... Я отсе́ то́бі тѣ́лько, ќуме, й хва́люся, яка́-то мені́ при́чта кумѣ́дна втра́пилась. Будь

ласкавъ, не кажі вже нікому, Ходімъ лишъ до шин-
карки та помінемъ небіжку. Эхъ, що-то вже була за
кобіла добра! Нехай їй легенько вкнѣтця! Нехай ужé
теперъ годіє раківъ та вóзить тихъ, що підъ кру́чею
живу́ть.

Продчу́къ.

КОВЗАРСЬКИЙ ГОСТИНЕЦЬ.

The first part of the book is devoted to a general
 description of the country, its climate, soil, and
 productions. It is then divided into several
 chapters, each of which contains a detailed
 account of the different parts of the country.

The second part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The third part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The fourth part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The fifth part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The sixth part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The seventh part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The eighth part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

The ninth part of the book is devoted to a
 description of the different parts of the country,
 and is divided into several chapters, each of
 which contains a detailed account of the
 different parts of the country.

КОВЗАРСЬКИЙ ГОСТИНЕЦЬ.

I.

КАЛІНА.

»Чого ти ходишъ на могїлу?»

На-силу маїти говорила.

»Чого ти плачешъ идучї,

Чого воркуєшъ у-ночі,

Мой голубко сизокрила?»

— »Такъ, мамо, такъ!»

И зновъ ходїла,

А маїти плакала ждучї.

Не сонъ-трава на могїлі

Въ-ночі процвітає:

То дївчина заручена

Калїну сажає,

И слезами поливає,

И Господа просить:

»Пошли, Бже, дощі въ-ночі

И дрібнїї роси,

Щобъ калина прийнялася,
 Роспустила віти:
 Може, пташкою приліне
 Мійний съ того світа.
 Зов'ю ёму кубелечко
 И самá приліну,
 И будемо щобетати
 Въ-кўнци на калині.
 Будемъ плакати щобетати
 Бóга вихвалати,
 Будемъ въ-кўпонеці у-ранці
 На той світь літати.»

И калина прийнялася,
 Віти роспустила,
 И дівчина на могилу
 Трі літі ходила.
 На четвёрте — не сонъ-трава
 Въ-ночі процвітає:
 То дівчина съ калиною
 Плаче - розмовляє:

»Ширóкая-висóкая
 Калино моя!
 Не водою до східъ сонці
 Поливаная!
 Ширóкіі слёзи-ріки
 Тебе полилі.
 Ихъ славою лукавою
 Люде понесли.

Осмійли подруженьки
 Подругу своєю,
Осмійли червону
 Каліну мою.
Пріймі жъ мою голівоньку,
 Росію умій
И вітами широкими
 Одъ сонця закрий.
Менé знайдуть — поховáють,
 Менé осміють,
Широкі твої віти
 Діти обірвуть.
Не сонъ-трава передъ світомъ
 Одцвіла-зівіла:
То дівчина на могілі
 Плакатъ перестала, —
Перестала слези лити
 И тяжко любити;
На вікъ-віки на могілі,
 Слєзáми уміта,
Втомілася, та й задрімáла...
Зъ-за гаю сонечко вставáло;
Раділи люде встаючи;
А мати й спáти не лягáла,
Вечерять доню дождиáла
И тяжко плакала ждучи.

1847

С-Петербургъ.

II.

П У С Т К А .

Рано въ-ранці новобранці
Виходили изъ селá,
А за ними молодими
Одна дівчина пішла.
Подібала старá мати
Дочку зъ мiлимъ розлучати.
Розлучила та вмовляла,
Поки въ зéмлю закопала,
А самá въ старці пішла.

Стоить селó — не віросло,
Не перемiнілось,
Тільки пúстка на край селá
На бiкъ похилилась.
Коло пúстки на мiлицi
Москаль шкандибáе,
На садóчокъ позирае,
Въ вікно заглядае.
Заглядае — не вигляве
Чорнобрiва съ хати,
Не покличе старá мати
Въ хату вечерити.
А вінъ колiсь бувъ клiканий,
Рушникi вже тkáлись

И хустина мерéжилась,
 Шóвкомъ вишивáлась,
 Дúмавъ жити, любитися,
 Весь вікъ веселітись,
 А довелось, мій голубе,
 Слэ́зами умітись!

Сидить Москаль підъ хáтою,
 На-дворі смеркає,
 А въ вікно, ненáче баба,
 Совá виглядає.

1847.

Петербургъ.

III.

НА РІЗДВÓ.

Не до-дóму въ-ночі йдúчи
 Съ куминóї хáти
 И не спáти лягаючи,
 Згадай мене, брáте:
 А якъ прійде нудьгá въ гóсті
 Та й на нічъ зася́де,
 Оттогді мене, мій брáте,
 Зові на порáду;
 Оттогді згадай въ невóлі,
 Далéко надъ мóрець
 Свогó дру́га весéлого,

Якъ вінъ горе боре,
 Якъ вінъ свої думи тяжкі
 И сэрце убоге
 Заховавши, хóдить собі
 Та мóлитця Бóгу,
 Та згадує Україну
 И тебе, мій дру́же,
 Та иноді й зажу́ритця...
 Звичайно, не дуже,
 А такъ тільки... бо на-дворі
 Наступає свя́то...
 Тяжко тée, дру́же, свя́то
 Самóму стрі́чати
 У пустині!... Завтра ра́но
 Зареву́ть дзвіни́ці
 Вь Україні; за́втра ра́но
 Зберу́тця моли́тись
 Люде до́брі; за́втра ра́но
 Завіе голо́дний
 Звірь вь пустині, та повіє
 Урага́нъ холо́дної
 И занесе́ снігомъ білимъ
 Курінь, мою ха́ту....
 Отта́къ мені доведéтця
 Свя́то зострі́чати!

1848, декабра́ 24.

Кось-Ара́ль,
 на Ара́льському мо́рі.

IV.

КОЗАЦЬКА ДІЛЯ.

На що мені женітися?

На що мені братися?

Будуть зь мене молодого

Козакі сміятись.

»Оженівся, вони скажуть,

»Голодний и голій,

Запастивъ, перозумний,

Молодую волю!»

Ево ї правда. Що жь діяти?

Навчить мене люде.

Іти хибá до васъ вь найми?

Чи до ладú буде?

Ні, не б́ду чужі волі

Пастгн-заганяти;

Не б́ду я вь чужій хаті

Т́щу поважати;

А б́ду я красуватись

Вь голубімъ жупані

На конику воронóму

Передъ козака́ми.

Найдú собі чорнобрівку

Вь степу при долині —

Висóкую могíлюньку

На тій Україні.
 На весілле товариство
 Війде погуляти,
 Та вінесе самопали,
 Вікотить гармату.
 Якъ понесуть товариша
 Въ нову ю світліцю,
 Загомонять самопали,
 Гукнуть гаківниці.
 Якъ полóжять отáмана
 Въ новій хаті спáти,
 Заголосить, якъ та мáти,
 Голосна гармата.
 Гукáтима-кричáтима
 Не одну годіну,
 И рознесé тую славу
 По всій Україні.

1849.

Надь Арáломъ.

V.

НА ВКРАЇНУ.

Немає гірше якъ въ певолі
 Про волю згадувать. А я
 Про тебе, воленько моя,
 Оце нагадую. Нікóли

Ти не здавалася мені
Такою свіже-молодою
И прехорошою такою,
Якъ на далékій чужині,
Та ще й въ невóлі. Дóле! дóле!
Моя проспіванная во́ле!
Хочь глянь на мене зъ-за Дніпра,
Хочь усміхнися

И ти, мой едина́я,
Вста́ешъ изъ-за мо́ря,
Зъ-за тумáну, слухи́ная
Роже́вая зо́ре!
И ти, мой едина́я,
Ведешъ за собою
Лита́ мої молодіи,
И передо мною,
Ніби мо́ре, виступа́ють
Широ́ккі сéла,
Зъ вишне́вими садóчками,
И лю́де весéлі,
И ті лю́де, и селó те,
Де ко́лись, мовъ брата́,
Привітали мене́. Ма́ти,
Старе́нькая ма́ти!
Чи збира́ютця ще й до́сі
Весéльні го́сті
Погуля́ти у старо́ї,
Погуля́ти прóсто

По-давньому по-старому —
Одъ світу до світу?
А ви, мої молодії,
Чорняві діти,
Веселні дівчаточка!
И досі въ старой
Танцюєте? А ти, доле,
А ти, мій покою,
Моє свято чорнобриве!
И досі між ними
Тіхо-піншно похожаяешь?
И тими очіма
Ажъ чорними-голубими
И досі чаруєшъ
Людські дүши? Чи ще й досі
Дивуютця все
На станъ гнучкий? Свято моє,
Едине свято!
Якъ остүплять тебе, доле,
Діточкі-дівчата
Й защебечуть по своєму
Любому звичаю,
Можє, й мене не-нарокомъ
Діточкі згадають.
Можє, ябá и про мене
Скаже якé лихо.
Усміхнися, моє сэрце,
Тихесенько-тіхо,
Щобъ ніхтó и не побачивъ,

Та й більше нічого.
А я, доленько, въ неволі
Помоліюся Бóгу.

1849.

Надъ Арзамъ.

VI.

ХАТІНА.

Не молилася за мене,
Покло́ни не кла́ла
Моя́ ма́ти; а такъ собі
Мене́ повива́ла
Співáючи: »Нехай росте́
Та здоро́ве бу́де!«
И ві́рісь я, хвалі́ть Бóга,
Та не ві́лізь въ лю́де.
Лу́чче бь́ було не роді́ти,
Або́ уто́піти,
Ягь ма́в би я у недóлі
Го́спода гні́вити.

А я такъ ма́ло-небага́то
Благáвъ у Бóга, — тілько хату,
Одну́ хати́ночку въ гаю́,
Та дві топо́лі коло не́ї,
Та безтала́нну мою...

Мою Оксáночку, щобъ зъ нею
У-дво́хъ диві́тися зъ горі́
На Дніпръ ширóкий, на ярі́
Та на лані́ золотопóлі,
Та на висóкні могі́ли, —
Диві́тись, думати, гадáть:
Коли́-то їхъ понасіпа́ли?
Кого́ тамъ лю́де поховáли?
И вь-дво́хъ тихе́нько заспіва́ть .
Ту думу сьмную, днеда́вну,
Про ліцаря тогó гетьма́на,
Що на огні́ Ляхі́ спеклі́.
А по́тімъ би зъ горі́ зійшли́,
По-надъ Дніпрóмъ у те́мнімъ га́ї
Гуля́ли бь, по́ки не смерка́е,
По́ки миръ Бо́жий не засне́;
По́ки зъ вечі́рнею зорёю
Не зійде́ місяць надъ горо́ю,
Тума́нъ на ланъ не проже́не, —
Ми бь подиві́лись, помолі́лись,
И розмовля́ючи пішли́ бь
Вечеря́ти вь свою́ хати́ну.

1850.

Надъ Кáспиемъ.

VII.

ДО ЗОРІ.

(Изг поэм.)

Зоре мої вечірняя,
Зійди надъ горію,
Поговоримъ тихесенько
Въ неволі съ тобою.
Роскажі, якъ за горію
Сонечко сідає,
Якъ у Дніпрá веселочка
Воду позичає;
Якъ широкá сокоріна
Віти роспустила,
А надъ самою водою
Вербá похилилась —
Ажъ по воді розіслáла
Зеленні віти,
А на вітахъ гоїдаютьця
Нехрищені діти;
Якъ у полі на могілі
Вовкулакъ ночує,
А сичъ въ лісі та на стрісі
Недóлю віщує;
Якъ сонъ-трава́ при долині
Въ-ночі росцвітає....
А про людéй.... та нехай їмъ!

Я їх, добрихъ, знаю,
 Дobre знаю!... Зоре мой,
 Мій друже єдиний!
 Ти не знаєшь, щó дієця
 Въ насъ на Україні,
 А я знаю, и розкажý
 Тобі — й спать не ляжу,
 А ти зівтра тихесенько
 Бóгові рискáжешъ.

1858.

Ніжній Нówгородъ.

VIII.

ХУСТІНА.

Чи то на те Бóжа воля,
 Чи такаá її дóля?...
 Росла въ наймахъ, виростáла,
 Зъ сиротою покохáлась.
 Неборáкъ, якъ гóлубъ, зъ нею,
 Зъ безталáнною своєю.
 Одъ зіроньки до зіроньки,
 Сидять собі у вдівоньки
 Сидять собі, розмовляють,
 Пречістої дождáють.
 Дождалися....

Съ Чигирину

По всій славній Україні

Заревлі великі дзвони,
Щобъ сіддали хлопці коні,
Щобъ мечі-шаблі гостріли
Да збірались на весілле,
На весіле погулянне,
На криваве залицянне....

Въ неділеньку да ранісенько
Сурми-труби виігравали,
Въ похідь у дорогу славі команіїці
До східь сонечка рушали.
Випровожала вдова свого сїна,
Ту єдиную дитїну,
Випровожала сестра свого брата,
А сїрому сиротїна
Випровожала, конї наповала,
До зорниці изъ криниці,
Винісила збрїю — шаблю золотїю
И рушницю гаківницю.
Випровожала три поля, три мїлі,
Прощалася при долині,
Дарувала шїту шовкїами хустїну,
Щобъ згадувавъ на чужїні.

Ой хустїно-хустїночко

Мережана шїта!

Тїлько й слави козацької —

Сїдєлечко вкрити.

Вернїлася, журїлася,
На шляхъ битий дивїлася,

КОБЗАРСЬКИЙ ГОСТИНЕЦЬ.

Квітчалася, прибіралася,
Що-дєнь Божий сподівалася,
А вь неділеньку ходіла
Виглядати на могілу.

Минá літо, минá й друге,
А на трейте лінуть

Преславніі компанійці
Вь свою Україну.

Идє військо, идє й друге,
А за трейтімь стіха....

Не дивіся, безталанна!
Везуть тобі ліхо:

Везуть трунó малєвану,
Китáйкою вкриту,

А за нею зь старшинною
Идє, вь чорній світі,

Самь полковникь компанійський,
Характєрикь зь Січи.

За нимь идуть есаули
Да плачуть идучи.

Несуть пані есаули
Козáцькую збрóю:

Літий пáвцирь порúbаний,
Шáблю золотóю,

Три рушніці-гаківніці
И три самопáли;

А на збрóї козáцька
Кровь позасихáла.

Ведуть коня вороного —

Розбіті копита,
А на ёму сиділочко,
Хустиною вкритіе.

1838

Нижній Півгородъ.

IX.

Д О Л Я .

Ти не лукавила со мною,
Ти другомъ, братомъ и сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, малёнького, за руку,
И въ школу, хлопця, одвела
До п'яного дяка въ науку:
»Учіся, сёрденько! колись
Зъ насъ будуть люде«, ти сказала.
А я й послухавъ, и учівсь,
И вівчився. А ти збрехала:
Які съ насъ люде?... Та дарма!
Ми не лукавили съ тобою,
Ми прёсто йшли; у насъ нема
Зерна неправди за собою....

1838

Петербургъ.

X.

ПІСНЯ

Ой по горі ромѣнь цвіте,
Долиною козакъ идѣ
Та у журбї питаетця:
Де та доля пишаетця?

Чи то въ шинкахъ зъ богачами,
Чи то въ стѣнахъ съ чумаками,
Чи то въ полі на роздѣлі
Зъ вітромъ віетця по-волі?

Не тамъ, не тамъ, друже брате!
У дівчини въ чужій хаті,
У рушничку та въ хустині
Захована въ новій скрині.

1839.

Лихвинъ.

Т. Шевченко.

ЛИХО НЕ БЕЗЪ ДОБРА.

LIBRARY

ОДЪ ИЗДАТЕЛЯ.

Пісана словѣсность, якá бѣ вона́ ні́ булá роскiшна, абó мизѣрна, виростаѣ не зъ яко́го́ и́шого́ грунту́, тiлькó съ то́го́ само́го́ наро́ду, кото́рого щiре́ сло́во взя́ли со́би писáтели за́ потканне́ до своѣ́и мiсли. Оснóва, стривáйте, чи не однá та жѣ сáма у вся́кого́ лю́ду Бóжого; не однó тiлькó потканне́. Такъ воно́ менi здаѣтця. Нехáй якъ хóче силкуѣтця наро́днiй поѣтъ у тако́го наро́ду, що, якъ тамъ кáжуть, лiками звiзаний, — гóлосъ ё́го верещáтiме, а не спiвáтiме. Про багáтихъ, про могу́щихъ скáже ви́нъ сло́во голоснѣнке, а про личаний наро́дъ нехáй якъ хóче граѣ, личанá струнá обiзвѣтця по-своѣ́му. Такъ же сáмо змiрку́ймо и навпакi: дóбре томú кобзарѣви́ грати́, кото́рий зъ-мáлечку наслухавсь гáрнихъ, висóкихъ пісѣнь одъ своiхъ землякiвъ неписьмѣннихъ. Гѣнiй наро́днiй прáвить ё́го гóлосомъ. Не то въ стихáхъ, да и въ про́зі, великий поѣтичний духъ наро́днiй — коли́ справди́ наро́дъ не лiками звiзаний — дiше пiдъ перóмъ яко́го́ бѣ ні́ булó справдѣшнíго поѣта. Нiхтó сѣ́го такъ я́сно не вбачáе, якъ тi лю́де, ко-

торі поміжъ неписьмѣннимъ людомъ по-братѣрскі жили и щірни рѣчи ёго чували. Якъ-бі була свага все те записувати, що поетичнєю мовою вірвется зъ усть людськихъ поміжъ щоденнимъ гомономъ сільскимъ; то, зложивши до-куппи, мавъ би съ того щось ніби високе літературне, а не зъ буденної розмови чѣрпане. Чомъ же, скажіте на мѣлость, чомъ же се въ ряді-годі хибá появить хтó-нехто такé друкованне зъ записанихъ річей людськихъ, що читається зъ уподобою, наче слухаешъ найкращі речі найкращихъ селянъ и селянокъ? Тимъ бо й ба, панове, що не всяке съ письменнихъ вибере до дружиї розмови красномовну прѣсту людину, не всяке й до себе принадить по-братѣрскі, бо до того потрібні не ласкаві словця, не гроши, абó подарунки; до того перва и одна річъ — щобъ такъ любити, якъ добрий братъ любить брата. Спитається жъ коженъ у себе: якъ вінъ до того почувается? Ще жъ сего máло: треба ще вміти вибрати, що записати зъ якихъ річей, а що й одкинути. Не коженъ бо съ тихъ красномовнихъ прѣстихъ людей слово до слова, якъ чисте зóлото до зóлото, силе. Треба зробити гарний вибіръ, — тогді й б́уде пшениця безъ полóви й ќуколю. Отъ воно, чомъ у ряді-годі хибá появить хтó-нехто такé друкованне зъ записанихъ річей людськихъ, щобъ читалось зъ уподобою, наче слухаешъ найкращі речі найкращихъ селянъ и селянокъ (1).

(1) Ніхтó не влучивъ такъ до тої цѣлі етнографічїї, якъ панъ Лисовикъ, поспісавши одъ селянъ, що вони розказували про свої похорони. (*Записки о Южной Руси*, т. II, 281.) Давна то для мене річъ, що иши кратки

Простувать я разъ хуторськими дорóгами изъ Екатеринославщини на Полтаву. Проїхавъ я черезъ село Нехворощу, що на Шубертовій карті якъ-разъ стоить на межі Полтавщини. На половині дорóги міжъ тимъ селомъ и селомъ Козельщиною, б́удуть вамъ хуторі на урочищі Крута́ Балка, — хуторі коза́чі. Наро́дъ по тихъ хутора́хъ гáрний, одягв́ий, гамаликува́тий; жінки́ й дівча́та високі́, похипне́нькі, чернобрі́ві. Завита́въ я до весело́ї коза́чої ха́ти попа́сувати ко́ні. Якъ на те́ жъ лу́чилась у ха́ті подоро́жня па́ні яка́сь и, що́ мені бу́ло по душі́, вми́лива съ пр́остимъ лю́домъ розмовля́ти. Такъ гово́рить, такъ гово́рить вона́ зъ госпо́динею — а та́ й обіда́ть їй у́же пода́є — ажъ сте́ля то́бі всі́хаєтця! Я вже мовчу́ да слуха́ю не перебива́ючи. Да́лі, якъ познако́милсь, кажу́: »Отъ би ви, доброді́йко, спасі́бі вамъ, списа́ли до словечка́, що́ отса́ молоді́чка вамъ оповідува́ла! що́ б́ то за шту́чка бу́ла! не тре́ба їй поэтизова́ння ніяко́го.« Якъ сказа́въ, вона́ таки́ й задума́лася тро́шки, ніби перебра́ла все, що́ їй роска́зано; а да́лі згля́нула на мене пильне́нько — ба́чу, що́ зрозумі́ла діло. »Добре!« ка́же. На ти́мъ розмо́ва ся́ й скінчи́лася. Тутъ бо са́ме зателе́нькавъ дзвіно́къ. Зъ двору́ ви́їхало щось судове́, да́ й погури́ло шляхо́мъ. »Отта́къ!« ка́же госпо́дinya, »уті́къ паві́чъ, ви́кормивши ко́ні дурнісінько! Ну, веха́й же ё́му зба́чить за се́ Госпо́дь! Вони́ вже зві́кли такъ, се́ судові́ї: при́де, що́ наі́сть, що́ папге́, пиши́

а ні спогля́нули на ту коштовну шту́ку, мовъ не при́ нихъ пі́сано. Тимъ ча́сомъ панъ Лісови́къ у своїхъ *Похоронахъ* заткну́въ за по́ясъ и са́мого Квітку, кото́рвий, всько́му відо́мо, якъ нама́люва́въ Марусини похоро́ни.

пропало.» Попосміялись ми въ-купі надъ тою притайкува́тою блонціцею, погомоніли де-про-що, роззіхались. Ажъ справді я́кось, гулькь! привозить мені по́чта опові́данне, якъ єсть записане дослòвно. Не дя́кувавсь я любі́й па́ніі, що якъ вона́ змогла́ те все вхо́піти па́мяттю, що молоді́ця їй про се́бе розказа́ла! Чита́йте, па́но́ве грома́до, и помірку́йте, чи ба́гато жъ бо трéба дода́ть сюді смаку́, щобъ ви́йшло на-віки коштовне пи́санне? Зъ двохъ, єъ трéхъ таки́хъ живи́хъ ула́мківъ зложі́ дотéпний по́вість, обві́й те́плимъ любі́чимъ дýхомъ — ніхтò їй не вгада́є, чи то́ справді́ такъ жи́лось и говори́лось десь помі́жъ людьмі́, чи прорóчимъ умóмъ збагну́въ хтось таємні́сті людськóго жи́ття и горюва́ння?

Се жъ я пишу́, да їй побóююсь, щобъ мо́я па́ні́ любя́зна-ввічлива не вхо́пілась изъ таки́хъ опові́док ту́лити друковані́ сту́льні. Неха́й вони́ бу́ли бъ и гэть-то смакові́ті, тілько́ жъ до́рожше намъ, якъ вона́, ма́ючи таку́ вели́ку кебéту ви́няти зъ устъ живé сло́во въ неписьме́нного лю́ду, дасть намъ хоть би зъ десяти́чокъ прóстихъ, неприкра́шенихъ истóрий жи́ття и горюва́ння сільского́. Па́ша бо словéсность тілько́ що молоді́і па́ростки пуска́є, и нема́ для не́і взору́ на все́му письме́нному сві́ті. Ї́ зада́ча — ви́пробувати́ свій сма́къ на свої́хъ ріднихъ́ жерела́хъ духо́внихъ. Тимъ-то трéба єъ ці́льною ува́гою дознава́тись, яка́ мисль, яке́ чу́ство хóдить живи́мъ глаго́ломъ зъ двóру до двóру міжъ се́лянами, яку́ одéжину берé на се́бе и якъ звивáєтця помі́жъ що-дéнними невгамóваними злі́годнями и по́лохли́вимъ щáстемъ. И самі́ поэтíчнии утвóри нашо́і молодóі словéсности неові́нні сто́яти намъ за неодмін-

ний взірѣ, не то що. Переймати складъ рѣчи треба намъ тільки въ свого народу, въ найкращихъ истотъ ёго; вдихати въ себе поетичню силу треба намъ тільки зъ свіжої натѣри нашихъ селянъ. На тимъ стоить сила нашої словесности; съ того вона до віку-вѣчнаго молодітиме, и ніколи вона тимъ рѣбомъ не зникчѣмніе.

ЛІХО НЕ БЕЗЪ ДОБРА.

Якъ ишла я заміжъ, дакъ свого жениха й не бачила. Я осталась пяти годъ одъ матері, да ще було въ мене дві сестри да братъ жоватий; у ёго ми й жили Невістка на́ми орудувала. Нікого ми не знали, нікуди не ходили. Хто ходить, томú якъ у себе въ оселі, а я було боюсь и за тинь вийти: нево́ля була; тільки по во́ду до коло́дязя ходіла.

Отъ оди́нь разъ, я́кось такъ лу́чилося, у сусідстві весі́лле було. Я й пішла. Якъ біжыть невістчинъ хло́пець: «Иди́ до́дому!»

Я за́разъ и йду́. Звісно, не рідна ма́ти клі́че. Идемó, ажъ бачу — недалёко одъ хати ходить шка́па. Я питаю хло́пця: «Чия́ то шка́па? де вона́ взяла́ся?»

Бо до насъ ніхто́ ніко́ли не ходи́въ, таки́хъ злю́чихъ соба́къ держа́ла невіхна; и ми нікого́ не провóдили, то й люде́й не бачили.

«А то́с, ка́же, »хтось до насъ при́хавъ.»

При́шли въ хату, ажъ дивилюсь — тако́го бага́то люде́й! ну, сказа́но — бага́то. Да все ло́кшу кри́шать. Аж тутъ невістка мені́ назу́стрічь: «Одяга́йся: пийдешъ винча́тись.»

Якъ мені скáзано *одна́йся*, такъ я й отетеріла и отёрпла: ходіо по хаті, нічого передъ собою й не бáчу: завертілось-завертілось у голові... Я нічого не знаю. Ну, и на весілле прохáла — якъ деревинá була. Зкáзано — не знаю.

Мене одягли; хусткi подавали, а рушникiв и не давали. Повели до цёркви, на вінецъ постановили — я не бáчу, не чую. Схамени́лась тогдi, якъ ужé опинилась у хаті, самá собi зъ дружiною. Весілле вже, бáчте, закінчало, и лавкi по́слi приданокъ трéба було змивати, то-що. Гомонiть вінъ до мене, а я — усé мовчу. Вонó номiжъ наро́домъ плéталось, да й бáчило до-во́лі, дакъ и говорiть до мене, а я усé соромляюсь, усé мовчу. Я й гроблю, да мовчу: и соромно менi, и страшно, и щó вонó, я якъ ёго!

Менi всёго тiлько було шiснадцять годъ, а робити я все умiю: навчилá невістка рано встаючи, що ще й на зорю не займається, да пізно лягаючи. Оце́ було вонá вiснитця, бо ляже ранше насъ, а ми робимо — рiuki й нóги не вгавають; а по́слi встáне, да щiце струнчить: «Да ви такі, да сякі, да гладкі!» А вонá самá якъ бóчка! Якъ идé по хатi, то тiлько гунъ, гунъ! такъ и перекидається зъ бóку на бiгъ. А я така, що тiлько снасть мо́я була, да й гóді. Такъ за день нарóбисся, що було невихна извóдить уставать повечокъ дойти. Да докоряе: «Да ви робити не хочете! да повипiрала бъ я васъ за старцiв, — абi ви могó хлiба дурно не їли да на очáхъ у мене якъ бiльма не стримiли! Да ви менi здорóвля збáвили, якъ я кодо васъ побиваюся!»

Оце́ було коли не зъ добра, а зъ лихóї годiни за-

ведешъ пісню, то заразъ и ренетъ: »Не квилі! геть изъ оселі!«

И теперъ якъ згадаю, якъ оттіи золотіи годá уплилі, що зъ дівчатами не гуляла й не співала! Да оцѣ почую, що йдуть поузь двіръ співаючи, поубірані, позаквічувані, — вибіжу на подвір'є, приміла бѣ Господи що робила! такъ би й поленула! Да вже минулося — не вернетця: діти плачуть!

Оцѣ жъ, кажú вáмъ, було чоловікъ устане, да й будить менѣ: »Пійди«, каже, »Гáлочко, подій корівку.«

А я кажу: »Да я вже й подоіла.«

Абó: »Ти бѣ пополола бурячки, Гáлочко.«

А я вже й повипóлювала. Я все, все зроблю да тілько не гомонію — сорóмляюсь.

Оцѣ вже навпослія, якъ познакóмилися, то ще було й ёго учу, якъ косить. »Оттакъ«, кажу, »оттакъ!« Вінъ бувъ убогий собі сиротá, усе ходивъ по наймахъ у чумакахъ да въ чабанáхъ, дакъ не доводилось ёму косити.

Бóгъ ёму спомігъ — вінъ собі й хáту розгорювавъ, и люде ёго не цурáлися. Було поприходять зовіци, сусіде, да посідáють — балакають, то й я обизвусь; атó сорóмляюсь. Отó вони й почnúть: »Да вона въ тебе скóро вмере. Бачъ, яка хисткá!«

»Ніс, каже, »ми її будемо жáлувати, дакъ вона й буде въ насъ жити.«

— Було почnúть уговóрювати, щобъ я балакала: дакъ що жъ? ну, сказано — сорóмно.

Роспитують було ёго люде, якъ вінъ зо мною спізнався?

»Бачивъ», каже, »на полі, якъ жала; віже добре; а тутъ люде нараяли женітись; я й оженівся.»

Вонó-то добре, кажуть, до готової колоди огонь підкладати, а я ввійшла въ хату, такъ пускою нахло; анічогісінького не було. Якъ-бі въ ёго старá мати, то все бъ не те.... Нами орудували чужі люде,—попри-викали ми діло робіти! Бувало, якъ приіде оцé вє-вістчинъ батько, да й почне вичітувати мойму брату и намъ (се ще, якъ я заміжъ не йшла.) »Ви», каже, »глядіть мені, не заїжте моєі дитини: вона одна, а васъ чєтверо — усїке по слóву. Ишъ, якъ измаріла!« А вона така, якъ кадовбъ. А братъ мовчіть, бо насъ трое сиріть на ёго рукахъ. А вінъ багатій дуже.

Отъ же теперъ вонó намъ и здалося. Якъ стали робіти, якъ стали, дакъ и розжилися. Теперъ я вже двáдцять літь замужемъ и не бідна головочка. Дай, Бóже, щобъ и моїмъ дітямъ такъ! Дітки зобуті, зодягнені; ми хлїба не прóсимо, самá я не роблю: у мене своїхъ робітниківъ три, да четвєртого наймаємъ. Чоловікъ мій да дві дочкі, да наймитъ. Коли е яка думка, дакъ те, що чоловікові помочи немає. Ось е хлопятко, такъ бачте — малее; ще й не говоріть. А все знає. Ходіти ще не вміє, а до помійвиці якъ дочáпаєтця, дакъ такъ и вїхлюпоще всю. Оцé, якъ тебé укаляли! О, мій по-стрибунчикъ! мій кóкотень малєнький!

Я все дóма: не хожу на роботу, дітки дрібнєнькі—трєба ёго доглядіти, обшіти й наваріти. Я теперъ живу такъ, що й.... Самá собі господіня! щó схогіла, те й зробіла,—усé гáрно. Дє сіла, дє поставіла, не огля-даюся — ніхтó мені не указь.

Слава Богу, повиніра́ла насъ изъ двора́ невістка: такъ що ми й не зна́ли, коли и якъ вона́ тії переговори́ вела́. Ми пови́ходили заміжъ — у насъ е й кусо́къ хлі́ба, и скоти́нка. Чоловіки насъ шанують, нічимъ не зоби́ждають. Ска́зано — ліхо не безъ добра́. Ну, що якъ-би́ їй оце́ поча́въ ви́читувати, якъ вона́ зну́щала́ся надъ на́ми? Да вже вона́ дожи́ла́сь и такъ. Братъ уме́ръ, вона́ попрода́ла грунті́ да попромі́ювала; усе́ розори́лось, усе́ ма́рне піи́шло, бо робі́тниківъ пови́ниха́ла. Тепе́рь и ха́та її дивитця́ я́кось сто́рчъ.

Було́, якъ ви́шле насъ че́тверо жа́ти, да ще два найми́ті, дакъ жи́во ніву́ знесемо́; та́къ усю́ її усте́лемо снопа́ми! Серпий́ тільки́ чишъ-чишъ-чишъ!... такъ и кре́шуть, мовъ блискави́ця, або́ якъ со́нце гра́е. Ажъ зави́дують було́ люде́. Да́къ до́бре було́ жи́ти. А тепе́рь, якъ робі́тниківъ-*дармоі́дівъ* не ста́ло, дакъ и істи́ нічо́го. Діти́ її поки́дали, одно́ тільки́ невели́чке зъ нею́ жи́ве, да й то калі́чка. Убо́жество таке́! И міся́ тогó не пізнаемо́ вже, де жи́лі коли́сь: усе́ роспи́лось!... Якъ дба́ешъ, такъ и ма́ешъ; якъ ро́бишъ, такъ и хо́дишъ. Богъ не скі́ренъ, да влу́ченъ.

Чи чу́єте, цу́ценя́ дзяво́літь и мовъ щось ге́йкає? Бі́жіи, до́ню: ба́тько іде́, гости́нця зъ я́рмарку везе́! Одчи́няйте, ді́тки, воро́та, а я кінусь боржі́й обі́дати гото́вити....

Га́нна Барвіно́къ.

ТРИ СЛѢЗИ ДІВОЧІ.

До чого жъ я призначена
Тепері то мені?
Застаю я на вѣрстві
Варі тоск улюбленихъ.

Може жлибі тоді якъ іно
Зачекаю чужихъ.

1871

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

THE LIBRARY

HILLY

ТРИ СЛІЗИ ДІВОЧІ.

I.

Заплакала Україна,

Ударившись въ грюди:

»Сині мої кохання!

Ой що зь ва́ми бу́де?

»Мої квіти рожеві,

Морозомъ прибіті!

Орлі мої молоді,

Яструбомъ зустріті!

»До ко́го жъ я прихилюся

Теперъ головою?

Зоста́лась я на ста́рості

Безъ васъ удо́вою.

»Боже мі́лий! вони́ жъ Твою

За́повідь чині́ли:

Свою матір'ь убогую
Шанували-чтіли,

»И до братів'ь своїх'ь темних'ь
Простягали руки:
Всім'ь бажали вони міра,
Болі и науки.

»Не покинь їх'ь, мілий Бóже,
Ворогам'ь в'ь забáву;
Спомяни на них'ь дідівську,
Прадідівську славу!

»А щоб'ь злée не витáло
Над'ь їх'ь головáми,
Пристав'ь до них'ь по áнгелу
З'ь лéгкими крилáми.

»И нехай'ь вони почують
В'ь далéкому краю,
Як'ь журюся я за ними,
Як'ь благословляю!»

1847.

II.

Ой коли бь я гóлось соловейка ма́ла,
Та лёгкі крила, та волю, та сі́лу;
То я бь сюю весну гнізда не звивала,
Літала бь, літала, куди захотіла.

И саді зелєні, и чістєє пóле,
И лугі темнєнькі я бь перелетіла;
Я бь не зупинілась, де плугатарь оре,
Я бь не зупинілась, де співа дівчина.

Ой я бь залетіла за камяні стіни,
Озира́ла бь тіорми зь-вєрху ажь до дна,
Знайшла бь братів мїлихъ, синів України,
И нішкомъ літала бь зь вікна до вікна.

Жалібнєнько, сүмно імъ би заспівала,
Щобъ слєзи котїлись, щобъ сєрдєнько ніло,
Щобъ підъ мою пісню вони все згадали,
Що́ бу́ло на світі імъ лю́бо та мїло.

1847.

III.

Віє вітеръ надъ Кіевомъ,
 Саді нахиліє;
 Синій Дніпръ старіхъ сусідокъ
 Ниміхъ гіръ, питає:

»Де гуліє-бенкетує
 Снїъ нашъ незабутий?
 Вже й солові одспівали,
 А ёго не чути!

»Ужé и Духъ, и Купало
 И Петро минулись,
 И чумаки исъ первоі
 Дороги вернулись;

»Ужé й жито половіє,
 Часъ затого й жати;
 А вінъ не йде — білі мене
 Сісти заспівати!»

Обізвались німі гори:

»Дніпре, старій друже!
 Не питавъ ти України,
 По кімъ вона тужить,

»Не прислухавсь, що дівчата

Плакали-співали,
Про що філі зь берегами
Ніщечкомъ шентали.

»Роспитай же буйнихъ вітрівъ
Зь далéкого краю,
Ікь нашъ кобзарь, зь важкимъ ранцемъ,
Підь ружемъ гуляє!«

1847.

Итак, читая
 что он был в
 Москве, то

он был в

Москве

и в Москве

и в Москве

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

1817

ВОЛІІІ

АКТЪ ПЕРВІЙ.

ВОЛІІІ.

Українська драма

ЗЪ ОСТАННЬОГО ПОЛЬСКОГО ПАНУВАННЯ НА ВКРАЇНІ.

Такъ зоню не дурно зрече свѣтлеть про Бачі Бай-
раза... Сичи вѣсти вѣстали таки до насъ... Убо в
польського у Румѣнського спалили... Збо... Ну, не-
хай же їмъ дѣла вѣстать, коли годъ. (Зачекавшись.) Охъ
коли бѣ спорівати до нашого пана, або хочъ до Пѣтлі!

У
РОССІИ
ИМПЕРАТОРА
ОСТАНИНЪ ПЕТРОВЪ ПЕРВОМУ
ВЪСНОВАНІИ

КОЛІІ.

АКТЪ ПЕРВІЙ.

КОРЧМА.

І.

Коло стѣни К а р п ѳ, вартовій при корчмі, рубає дрѣва, — чоловікъ худорлявий, високій, понурій. Скрізь драгу сорочку, въ ёго тіло світить. Стоить Жидівська плетена зъ лози брѣчка. Добрий кнѣ ість овесь ізъ брѣчки. Дві мизерні Жидівські шкѣпи привязані коло драбини зъ сіномъ.

К а р п ѳ перестає рубати дрѣва, держить у рукахъ сокиру, задумується.

Такъ воно не дурно люде славлять про Вовчі Байраки.... Січові гості завітали такі до насъ!... Ужé й фольварокъ у Пузінського спалили.... Эгé.... Ну, нехай же імъ дѳла щастить, коли такъ. (*Задумавсь.*) Отъ коли бъ скорійшъ до нашого бана, абѳ хочъ до Жїда!...

На серці бь полэгшало... Що жь, коли роботи, каже, багато?... А гарний же козакъ, що зустрівъ я въ гаю!... Що-то, мій Бóже, якъ чоловікъ на во́лі! Бистре та проворне. А розкішне жь яке! Усь ажъ ви́ліскуєтця. И птаха візьмі изъ степу да посади въ клітку, — и птахъ буде не той, що на во́лі; ато жь то чоловікъ, Бóжий о́бразъ.... та ще въ Жіда въ нево́лі!... (*Мовчить, грізно озирáючись и випрямляючись*). Та й пісню жь заспівавъ мені! Отто́ пісня! Зь рóду не чувъ такої! Ажъ во́люсь на голові зав'явъ! (*Кі́пнувъ сокіру, иде до коня, гладить.*) А що, ко́ню? Де тобі лóчче: чи въ Жіда на припо́ні стояти, чи по степáхъ літати?... Що жь ти до мене не заржешъ? Не-вжé й тебе продасть Жидіога баришю́ючи? (*Обпéршиь на коня.*) А ну, чи віведу я сю пісню? Вона́ мені впоко́ю не дае, — náче на кри́ла підіймае.

Ой Січъ — ма́ти, ой Січъ — ма́ти,

А Великий Лугъ — ба́тько....

Гей, що въ Лу́зі до́бре заробіти,

Те у Січі про́пити....

Та літае орéль, та літае сізій

По висóкій високóсті:

Ой плаче козакъ та плаче старéнький

Що по осво́ій млодóсті....

II.

ХАІМЪ, *Жидъ, вибіає до Карна, зачүвши пісню. (На Жидові сорóчка зъ нагрудникомъ и поворізками.)*

А що се ти знай співаєсь, пся віра? Узé мені й такъ натуркали голову тими погáними піснями. Псецé не наспівався, гайдамако, волоцївсись до півъ-дня по гаю за ліками!

Вибїиши съ хати, Хаїмъ не причинивъ дверей. Псе хати рїнула гуртовá пісня; Жидівський гóлоць прабивáвсь скрізь неї, якъ гóлоць пугача скрізь бґрю:

II день и ніть войні ждемó,

Поживи немає;

Давно булá Хмельніченька!

Ужé й не згадаємъ.

Ой колісь ми воювáли,

Та бїльше не бґдемъ;

Того щáстя й тнї долі

По вікъ не забґдемъ!

Тутъ хатні двєри причинено. Пісня гуде глґхо.

КАРП О́, беручись за соки́ру.

А тобі якé діло до моєї пісні, Жйде?

Х А І М Ъ, бо́язько одступівши.

Такé діло, сцо нічо́го не роби́сь, тільки співа́єсь.

КАРП О́, воро́чаючи вь рука́х
соки́ру.

Якъ же я не роблю́? Ищé сь тебе́ ма́ло!

Х А І М Ъ самъ собі.

Ні, вінъ дівитця, ци крі́пко топорі́сце. (*Голосно.*)
А коня́ цо́му не напо́їсь идо́сі? га, се́льмо ти?

КАРП О́.

Тю, навйже́нний Жйде! вінъ да́вно напо́єний.

Х А І М Ъ самъ собі.

Ой вай! се-зъ вінъ ла́етця! Ци не зніо́хався-зъ вінъ
пзъ гайдама́вами? (*Голосно.*) Брэ́сесь, псяю́хо! Ось я
па́ну позала́уюсь, то бу́де тобі зно́вь хло́ста!

КАРП О́, цо́кнувши по дере́вни.

Та одчепі́сь икъ га́спеду зъ своїмъ па́номъ!

Х А І М Ъ самъ собі.

Гвалть! узé й па́на лае!... Тре́ба-зъ ёго́ наляка́ти,
псявіру. (*Голосно.*) А сцо се ти ла́инувъ, цо́ртівъ кри-
се́никъ, га?... Изно́въ на ко́зі схотівъ леза́ти?... То й
бу́дєсь, и бу́дєсь, бісова це́лядь! (*Сикаєтця до Карпа́
сь хворостіною.*) Коня́ цо́му не напо́їсь, га?

КАРПÓ, удѣржуючи себѣ, паче
тільки загарчавъ.

Кажу́, що напоївъ, Проде!

ХАІМЪ, осмілившись щѣ
більшъ.

Брѣсєєъ, цѣртова кровъ! Я бѣ у вікно бачивъ!

ХАРПÓ, потіху бачомъ, паче
самъ до себє.

Ужє жъ чи ти бачивъ, чи тобі повилáзили, а кінв
мені дорѣжний, нїжъ тобі.

ХАІМЪ тоненько, по-Жидів-
ськї.

Сцѣ? Сцѣ ти сказавъ?

КАРПÓ ревнївъ на всю корчмї

Дорѣжний мені кінв, нїжъ тобі!

ХАІМЪ, одскѣчивши, самъ до
себє.

Сцѣ се вінъ говорить? (Гѣлосно.) Да ти вѣ мене не
дўзе брїскай!

КАРПÓ, закрутивши ўса.

Не дѣвго й ти вѣ мене попобрїшкаєшъ, свиняче ўхо!

ХАІМЪ самъ собї.

Такъ и єсть! Ой вай! пронїохає в сей про колївъ.
Трѣба зъ нимъ сцѣсь изробити, бо вінъ тогѣ не пода-

рує теперъ, що ёго сюді одъ зінки запакували. (*Голосно.*) Такъ ось якъ ти взівся! Поцекай зе, ось я заразъ до пана! Ось я тільки одягнусь!... Заразъ тебе въ скринці. (*Пійшовъ у хату.*)

КАРНО.

А годі мені гаспедській Жидові служити! (*Кінь заржавъ.*) И кінь прже — волю чус! (*Кладє на коня драгу свитину, зашудує, сидає охляпъ. Кінь крутитця, танцює.*) Эге, почувъ козака підъ собою! Се вже не Жидівський попихачъ! се вже не до водопою! Не водою, кровью напою тебе, коню, а коли схочешъ — старосвітськимъ медомъ, не зъ Жидівського, съ панського леху!... Треба жъ попрощатись: все жъ то люде. (*Стукає въ вікно; шибкі посіпались.*) А прощай, Продове кодло! Незабаромъ у гості завітаю!... Прощайте й ви, люде добрі! (*Вихремъ зівся и зникъ.*)

III.

ХАІМЪ вібівъ ись хати вже
въ чорному каптанку и въ
шанці.

Гвалть! гвалть! гвалть!

ЖИДІВКА вібила за нимъ.

Дерзі! лови! ой вай!

Ж и д і в ч а т а в і с и п а л и к і н о ю, —
 й н ш і з о в с і м ь і о л і.

Дерзї ёго! ловї ёго! ой вай, тателе, мамеле!

Л Ю Д Е, в и х о д я ч и с ь х а т и.

Эгё, ловї вітра вь полі!

К л а к л а, о д н о р у к и й и о д н о -
 п о ч и й, н а в х р е с т ь и с к а л і ч е -
 н и й з а г а й д а м а ц т в о, у в е с ь
 о б ш а р п а н и й, к у д л а т и й и
 б о р о д а т и й, в і д о м ь с т р а -
 ш е н н и й.

Ось я побіжў наздогїнъ! (*Тўнає на деревїнці, мовъ біжить.*) Я колїсь переганявъ и вітра вь полі, поки не ссаділи Ляхї сь коня на деревїнку. Се, братці, вамъ на пострахъ одято менї рўку й ногу. Отó жъ, колї до чо́го дійдетця, — не давайтесь Ляхамъ живце́мъ у рўки.

К о в а л ь, с і в и й и л і с и й д і д ь,
 и з ь з д о р о в е н н и м и ў с а м и,
 о б с м а л е н и м и в ь к у з н і. (*До люде́й.*)

Я казавъ, що Карно не вїдержить каторги вь Жїда, та й жїнки пану не подарує; бо ёго хочъ и придавле-но зь-малку, а вінъ козацького рóду. Ёго батько ко-закóмъ утікъ сюді, одъ «канальскої» робóти, братці, и коней добрихъ привїєвъ, и збрўя вь Карна осталась

була козацька, да отто́, якъ почавъ вінъ засідати на пана за жінку, такъ те все до скарбу й поодбірали въ ёго.

КАЛІКА.

Та ми всі козацькі діти, братці! Се край козацький давній, сказано—Україна. Наші діди полковникували по-надъ Дніпрómъ, а ми щó такé, га? *(Поглядає_грізно.)*

КОВАЛЬ.

Ще́ дякуй, Хаїме, Бо́гу, що вінъ тебé не заріза́въ, бо въ ёго ду́ша, скажу́ тобі, якъ го́рень той, пала́ла. Я ёму́ тако́го колодія́ ви́кова́въ, що хочъ куди́. Знай́ було́ про́ситъ. »Изъ но́жёмъ«, ка́же, »я́кось на сві́ті лёгше.« Та́кий твій Ка́рпо́, Хаїме!

ХАІМЪ.

А́ якъ-зе ти смі́въ ёму́ но́за́ сковати́?

КОВАЛЬ.

Дявись! якъ смі́въ! На те я кова́ль. Мо́же, я й інше́ щó кова́въ до́бримъ лю́дя́мъ про́ случа́й.

ХАІМЪ.

Лю́де до́бри! цу́ете, що́ вінъ ка́зе?

ЖИДІВКА Й ЖИДІВЧАТА.

Отó-зь то вони́ й співа́ли все про́ списі́ да про́ саблю́ки! Гвалть! розбиса́ки! До ко́зі іхъ, до ко́зі!

ЛЮ́ДЕ пону́ро.

Чу́емо!... Чу́емо!... Чу́емо!

Р а з о м ъ.

КОВАЛЬ.

Бачъ, Хаіме, якъ боіся ножаки! а лішні кърби писати не боіся! шкуру зъ людѣй здирати не боіся! на людѣй пана підцькóувати не боіся!

КАЛІКА.

Та яко́го гáспеда ся Жидова́ полóхаеця! Аджé жъ усé рíвно бóде у чóрта въ зубáхъ!

ХАІМЪ.

Ой вай! Бунтъ! здрáда!... Бізú до пана! *(А самъ ні зъ місця: у зéмлю врісъ одъ ляку.)*

ЖИДІВКА Й ЖИДІВЧАТА *зди́мають у-гóру рúки.*

Гвалтъ! Отó-зъ булі еписі́ у кúзнi!... А вінъ ка́зе—цвѣхи!... А то самі́ сцíрі еписі́!... Отó-зъ вінъ и кова́въ у-ноці!

ХАІМЪ.

Бізú, бізú до пана! Всiхъ васъ у козú да въ холóдню!

ЖИДІВКА.

Да въ купу́! да въ лóхi!

ЖИДІВЧАТА.

Да въ кайдáни! да въ скрипiці!

КАЛІКА.

Бра́тці! коли́ бъ ще не занедúжала врэзка́ Жидова́

съ переляку! А поперевертаймо імъ сорочки пазухами пазадъ!

ЛЮДЕ, сміючись.

А справді! *(Кідають до Жидові. Жидівка зъ Жидівчатами ховіютьця въ хату.)*

ХЛІМЪ хоче біти съ корч-
мй—не зірвѣтьця съ місця.

Трѣситця съ переляку.

Ой півночку-зъ, півночку! що въ тебе въ оранді цї-
нитця! *(Піднявши ноги, підбіцемъ утікѣе.)*

КАЛІКА.

Ні, не втечѣшь одъ мене! *(Тупотѣть у-слідъ.)*

Ось я тебе заразъ піймаю! А стій, Жидіого! Лові,
лові! Гу! гу!

ЛЮДЕ.

Лові ёго! хапай ёго! переймай ёго! Гу! гу! гу!
(Рѣіть.)

КАЛІКА.

А що, панове громадо, якъ приведе Жидіога пана?
що будемо панові одвітувати?

КОВАЛЬ.

А що жъ? Скажемо—сказівсь орандарь. Вінъ и се-
редъ ночі іноді схоплюетця та кричитьъ: »Коліі! коліі!«
Ёго ще сѣтникъ Харко налякавъ.

КАЛІКА.

Эго, тогді ми въ корчмі такі погосподарювали. И чортї ёго знае, якъ сей Жидъ изъ своїмъ ко́дломъ одъ насъ вікрутивсь. Ма́бутъ, ману́ напустівъ. Вішпили по волочкú, чи по два тамъ зъ бóчки, по́ки до діла, — тутъ вінъ и вміра́въ передъ на́ми, кла́няючись. Кі́вну-лись ёго по́рати — ужé й сліду ёго не знать!

КОВАЛЬ.

Тільки óтъ-що, бра́тці: чи не но́сить хто клю́ги въ кишéні?

ЛЮДЕ.

Я пошу́! У мене й рати́ца пострúгані... И я!... И я!... И въ мене клю́га за халявою!

КОВАЛЬ.

Не гара́здъ, бра́тці, якъ панъ изъ надві́рними наско́чить. Колóти їх по́рано ще. Січові гóсті ще далéко—ажъ у Вóвчому Байра́ці. Кéте сюди—позасóвуемо підъ сіно. Колі́ знадобля́тця, то не дé, якъ у ора́нді: тутъ бúде почи́нь, бра́тці. Я вже се діло знаю.

Люде достають изъ кишéнь и зъ-за халявъ клю́ги списові́; скидають Ковалю въ припі́ль.

КАЛІКА.

На жъ, дядьку, й мою́ ця́цьку. Я до па́нських дітéй хóчу наня́тись ня́нькою. (*Виймае зъ-за халяви пожа́ку.*)

КОВАЛЬ.

И то діло, брате! *(Одходить геть.)*

КАЛІКА.

— А вже жъ, коли кращого не згідень робіти. Одтялі вражі сѹдді рѹку й нѹгу за Харківщину, — тїлько панських дїтїй вїнчити.

IV.

За корчмою гоминь.

ЛЮДЕ БОЛЪЗКО.

Отъ же й пань!.... Пань, братці!... Пань!

КАЛІКА.

Чого ви лякаєтесь, божевїльні? Які жъ ви діти козацькі, коли боїтєсь пана? Усіхъ не проглинє заразомъ. А що іншого вдарить, то то вінъ карбъ на сєе занїше. Все колїсь намъ повиплїачує.

КОВАЛЬ.

Та вінъ самъ насъ тепєрь боїтця! Ось побачите, якъ буде кричати. Се, щобъ залагати нашого брата. А якъ-би не боявсь, то не кричавши бъ росправився по-панськи. Я вже се діло, братці, знаю.

ПАНЬ КУЦЬ, при нистобляхъ.
 При бокѣ шобля, въ руці
 обѣхъ. За нимъ слѣди при
 нистобляхъ, зъ напайми.

A co to jest, pssia krrrewww? (1)

Люде тобплатця въ кѣнку, якъ овѣчки.

КОВАЛЬ, стоючи въ середині,
 потѣху.

Бачъ, якъ напинае пѣша! Отто боітця самъ.

КАЛІКА, кланяючись.

Подай Христа ради, пане милостивий!

ПАНЬ КУЦЬ.

A jaki tu dddiabel swawwwoli? (2)

ХЛІМЪ, вѣскочивши зъ-за слугъ.

Ото-зъ вони всі бунтовники, пане вельмозний!
 Ото-зъ вони пісень страпнихъ співають! Ото-зъ
 про ратисца да про кюгѣ все сѣпцуть!

ЖИДІВКА, вѣскочивши съ хати.

Я-зъ бацила сама, якъ у-ноці коваль ковавъ!

ЖИДІВЧАТА, повискакувавши
 за нею.

Винъ ковавъ кюгѣ да позакп, мѣсці добродзію!

(1) А що се такѣ, собача кровъ?

(2) А який тутъ дѣволъ своєвольствує?

КОВАЛЬ, *повіагомъ.*

Онъ що дурній Жидові снітця! По-нашому черес-
ло, а въ їхъ ножака! (*Смієтця.*)

*Люде бѣязько всміхаютьця. Каліка дур-
никомъ реіоче.*

Х А І М Ъ *потіху до пана.*

У їхъ клюгі въ кисені! Такъ було и въ Харківщину.

П А Н Ъ К У Ц Ъ .

Pssia krrrewww! Milczeń!... Nie rrruszać z miejsca!
(*До слугъ*). A hej! szukać po keszeniach! (¹)

Слуги кинулись, шукáють.

КАЛІКА, *удаючи дурника.*

Гуде!... Тó-то, що гуде.... Я й казавъ, що въ їхъ
вітеръ гуде въ кишéняхъ! (*Потіху до пана.*) Отъ,
пáне добродію мостівний, якъ-бї Жїда потрусїли!

П А Н Ъ К У Ц Ъ , *сміючись.*

Na, galganie! (*Даé шéляга*). Oto masz! (*До Хаїма*).
Ale cóz ty, durniu, kat wié co prawisz! (²)

Х А І М Ъ .

Ей Бóгу-зъ, вельмóзний пáне, Карпо утікъ у-оце-
вїдьки на коні! Нїхтó й не кїнувьсь доганяти.

(¹) Собáча кровь! Мовчáти! Не рушáти зъ місця! А гей! шукáти по ки-
шéняхъ!

(²) А, ледáщо! Візьмі.... Та щó жъ ти, дурню, кá-зна-що говорїшь?

КАЛІКА.

Да брешешъ бо, Жіде! я кінувсь, та не догнавъ.

ПАНЬ КУЦЬ, сміючись.

Diablabyś posłał w pogóń, durniu! (До людѣй ірізно.) Ale cóż to, gałgaństwo! cóż to za rozpusta? (*)

КОВАЛЬ, кланяючись.

Та то, пане вельможний, кінъ исказивсь. Бачъ, на овсі стоить! Онъ и вікно розбивъ. Коли бъ ще живий Карпо остався!

ХАІМЪ.

Портї ёго бері! абї мені кінъ вернўвся. Вай миръ, півцвѣрта-ста злѣтихъ!

ПАНЬ КУЦЬ.

Cóż ty do mnie z swojemi pretensyami leziesz! Kier jesteś i mnie daremnie trwożysz! (²)

ХАІМЪ.

Ей Бѣгъ-зъ, вельможний пане, вони страсѣнні пісні співають! У корці сўмно сидіти, такі пісні співають!

ПАНЬ КУЦЬ до людѣй.

Batogiem nauczę was pieśni! Co to za swawola?

(*) Давола бъ пославъ у погѣнь, дўрню!... А щѣ жъ се за лѣдарство? щѣ жъ се за рѣпускъ?

(²) Щѣ жъ ти до мене зъ своїми претѣнзіями лізешъ? Дурень еси и мене дарѣмне турбўешъ!

(До Хаїма.) Каж мі першого якого співавка
призпровадиті. Слызые мне? (1)

КОВАЛЬ, кланяючысь.

Та ми-то чўемо, добродію мостівый, да тілько
рандарию зыську не бўде, коли мовчки треба горілку
пїти.

ПАНЪ КУЦЬ изъ сэрцемъ.

Pij sobie iak świniа, a співаць не сміей ніс! (2)
(Отходить геть изъ слўгами).

V.

КАЛІКА.

Эгэ, пий, каже, якъ свиня! А чи дасть же намъ
Жидъ горілки, якъ зарохкаемо по-свинячі?

КОВАЛЬ.

Що жь се ти, Жиде, не звать-що блягўзкаешъ па-
нові? Які жь ми страшєнні пісні співаємо? Хибá жь
се страшєнна, що про Перебийноса? Якъ бо вона, брат-
ці, на гóлосъ? А заведі котóрий молóдший!

(1) Батогóмъ навчў я васъ пісєнь. Щó-то за своевльство! Звелі до мєне
пєрвого якого співаку привєстї. Чўете мєнє?

(2) Пий собі, якъ свиня, а співа́ти не смій нічо́го!

КАЛІКА.

Та ось же вона як співаетця. (*Співає. Люде по одному, по два, до ёго пристають.*)

Не дивуйтеся, добрі люде,
Що на Україні повстало:
Ой за Дашевимъ, підъ Соробою
Множество Ляхівъ пропало.

Перебийнісь просьть немого —
Сімъ-сотъ козаківъ зъ собою.
Рубає мечемъ голови съ плечей,
А рэшту топить водою.

»Ой пійте, Ляхі, воді калюжи,
Воді калюжи болотяній:
А що пивали по тій Україні
Меді та віна ситній!«

Нуйте, козаки, у скóки,
Заберімося у бóки:
Загнали Ляхівъ за річку Віслу,
Що не вернутця й въ три роки! (1)

Тимъ часомъ якъ вони співають, Хаїмъ переминаятця, корчитця и самъ не знає, щó чинити. Люде співаючи размажують

(1) Ноти въ *Зап. о Южн. Руси*, т. II, стр. 233

рука́ми и кїдаютьця сю́ди й туді́, на́че самі́ рі́жуть и то́плять Ляхівъ. Жи́дівка съ Жи́дівча́тами поховáлись у хáту и ви́глядáють де́-які въ двѣри, а ўнші́ въ розбі́те ві́кно.

КОВА́ЛЬ, якъ́ пі́сня ще́ не скін-
чи́лась.

А ну, Ха́іме, го́рілки! Си́нь півъ-ведра́!

ХА́ІМЪ, стре́пену́вшись.

Кому́-зъ я по́вірю? Се́ все голо́дранці....

КОВА́ЛЬ.

На ме́не запи́ши! Не бійся: те́перъ у ме́не и вѣ́-день, и вѣ́-ночі́ робо́та. (*Ха́імъ здрі́нується.*) Чого́ тебе́ ско́рчи́ло?

ХА́ІМЪ.

Ой кова́лю, кова́лю! (*Кивáє коло́ носа́ пáльцемъ, кру́тить голо́вою.*) Коли́ бъ ти са́мъ на се́бе не ско́ва́въ кайда́нівъ!

КОВА́ЛЬ.

Ну лишъ го́рілки вточі́!

(*Ха́імъ поплéнтавсь до хáти, а тутъ и пі́сня скінчи́лась. Лю́де, забра́вшись у бо́ки, згýнули на́вприсядки. Кова́ль собі́.*)

КА́ЛІКА.

Отго́, якъ́-би́ спра́вді́ загна́ти Ляхівъ за рі́чку Ві́слу!

КОВАЛЬ.

Еге! хочъ би на три роки! (*Жидъ виносить горілку*)
А віпъємо жъ, братці, — може, воно й станеться. Ко-
лись же наші діди якосъ ганяли, що й штаані Ляхи
губіли. Сідайте кружка! Мій кошть, віпъємо!

БАЛІКА.

Не весь бо твій кошть, пане-брате: ось щіе й панъ
давъ шеляга.

(*Люде, реіочучи, сідають кружка. Завіса
спускається.*)

ПАНСЬКИЙ ДВІРЬ.

VI.

Будінокъ зъ високими тополями. Коло будінка квіткі въ налісадничку. У боку — на валу дві гармати. За вілозь ярковате поле зелєніє молодими хлібами. За полєзь сїня смуга подніпрїнського бору. На рундуці сидють сївний Ловчий, у панському старому жуванкові; грїєця на сонечку.

Л о в ч и й, *самъ собі.*

... На Волині!... Ні, на Волині давио бѣ ужє застўкали сихъ колївѣхъ облавою. Се тутъ, по-надъ Дніпромъ нема імъ ушїну. Генъ, якє безплѣде! степї та лїсї; синїє та мріє.... самá гайдамацька країна. Занєслѣ жѣ сюдї, пãне, твою гóлову господарювати! Сидївъ би на бãтьківщинї. А сей подарунокъ сокомъ тобї вїйде, ранїє dobrodziєju (¹)! Тутъ хлѣпамъ тїлько жїти, а не панамъ. Якї тутъ панї? дє тутъ панї, mosci dobrodziєju? Хлїбороби, пастухї, а не панї: тїлько й дїла, що гуртї за грїницю ганїти да єь чабанáми гойдарювати.... И нашъ тутъ обмужичивсь; усї звичáї пãнські позабувавъ на сїй мужїчїй Українї. Изъ гумнá на гумно, изъ фольвãрка въ фольвãрокъ.... тьфу! Колї ти панъ, mosci

(¹) Пãне добродїю.

dobrodziéju (¹), то перва річть у тебе повинна бѣти панська компанія, — шляхѣтська компанія, czysta krew, mości dobrodziéju (²)! отъ якъ у твогò стрія булò на Волині. Отò панъ, середь шляхѣтського грòна! Тò вь мене панъ, тò вь мене дідичть! Дòма зь ними пий, а вь полі вòрога бий, — отò вь мене по-панськи! То панська країна Волинь, справді що панська! А тутъ и на ласкавий хлїбъ не знайдешь беззубої шляхти, у сёму хлопському краї. Наберє селянъ, своїхъ підданихъ. да й надвірня корогва... тьфу! Щò- то за павцірні! щò то за гусарня? Шляхѣтного слова не почуєшь: самá рущізна, Козакі, а не гусаре, да й козаками сòромъ назвати. Хибá вь насъ на Волині такъ звивáетци козакъ передь паномъ? Ось двохъ покоєвихъ нахòлять, и тихъ не віломаешь до панської вподòби. Кòзакі! Хибá такіі вь насъ на Волині надвірні козакі? Сь такіми вахлаями и на вòвка шкодá полювати, не то на гайдамáку. Отъ у коліі, по байракахъ звивáтись, — па те воні, вràжі діти, хисткі куді!... Гáрне підданство! А ще панáми держáвцями себе величáють. Держáвець надь полемъ, що лукаві хлопни, поглядáючи вь лїсь, ледь не ледь, нїби тобї зь лáски засїють, а гайдамáки вїтопчуть... Отъ и держáвець!... Стáрїсть моя, нємїчть моя, атò бь вернўсь на Волинь хоть до пана Каштеляна... Отò панъ, такъ панъ! У тогò не побїжáть селяне вь коліі. Тому хлопъ у вїчи не смїє глáнути; мòвчки, якъ вїлъ, рòбить похнїюившись. И справ-

(¹) Мостівний добродію.

(²) Чїста кровь, мостівний добродію.

ді, що жъ, якъ нашому брату давати потячку? Нашъ братъ до того дійде, що й на панську ласку пліоне. Слава Бóгу, изживъ я вікъ свій при панáхъ, то знаю й пана й хáма. Не послúхавъ моєї рáди вельмóжний панъ Куць зъ сáмого пёршу, що то дика звірюка — Украинський хлопъ. Тутъ у ёго не за горáми осіне гніздó — Січъ, онъ-що! Коліі хочешъ дідичемъ на Україні сидіти, то пёрше всёго везі сюді огнённу бронь да синь зáмочокъ кругómъ будінка. Провчíла тебе, пáне, Харківщина, да не зовсімъ. Середу днá бiжáть селяне въ коліі, онъ який ти дідичъ! Ужé й такі понúри, якъ той Карпó, хапáють у рандаря коні; мiе́ж же сіє, раніє, на ostróžności (¹)! А сь чóго вся трівóга? Я тобі скажý, бо я все знаю й розумію. Не дúрно вікъ свій при панáхъ изживъ. Máло грозí въ тебе, мо́сци добродзиє́у, — óтъ сь чóго все ли́хо кругъ тебе кóйтця! Не по-панські живешъ, мо́сци добродзиє́у, ласкáво сь хлопомъ повóдися. Такъ, тáкъ! се вже пéвне, щó такъ! *Mięłkiego serca jesteś, wielmożny panie* (²). Хибá хлопъ розуміє-ласку? Батогí — отé вінъ розуміє. Говорíвъ би ти зъ нiми не словáми, а батогáми, — вони бъ и не подúмали сь коліями знiохуватися; пёршого шпiга сiчовóго привелí бъ передъ тебе. Бо то хлопъ: берí въ ёго стрáхомъ, а не мiлостю. Чи то жъ годiтця, мój раніє *kochany* (³), тавóму панiтi, каштелнському сiновi, воевóдському внúковi, пáнькати лас-

(¹) Держí жъ тепёръ себé, пáне, осторóжно.

(²) Сёрце въ тебе макé, вельмóжний пáне.

(³) Мiй пáне кохáний.

кою коло схизматицького тітара, га? Скаже вінъ тобі правду про хлѣпські дѹмки — жди! Наставить вінъ тобі на добрѣ селяннѣ — эгѣ жъ бо! Вінъ тобі у покѣяхъ одиѣ, а имѣ підъ цѣрквою — другѣ, бо на те *chłopska wiaga* ⁽¹⁾, щобъ пана ксѣндза підкѣпувати. Дѹмаешъ, що прогнавъ їхъ понá-космачá съ парáфни, то вони й вірні унітове. Эгѣ жъ!... А я тобі кажѹ, що вони свого попа у борѹ въ пасіці ховають, да до ёго й дитѣй христити возять. Нарѣдъ запѣклий, *mości dobrodzięju!* унітський хрестъ вони за ні за що вважають. Малá й одвага въ Хáмового одрѣддя, щобъ отсѣ на самій цвѣнтаръ попá свого середъ нѣчи примчати! Уніти! а вони такі тобі уніти, що и въ землі имѣ вáжко лежати безъ того схизматицького харамáркання. Отѣ жъ не дѹрно свѣчка на цвѣнтарі свѣтилась: то пѣвне, то вже пѣвне космачъ тітаревого бáтька пѣслі пана ксѣндза запечáтувавъ. Казáвъ я тобі: »Ходімо зláнаємо схизматиківъ на гарячому вчѣнку!« Не схотівъ сеі: козачкáми тобі припáло забавлѣтись; Карпѣхою припáло тобі передъ гостьмі хвалѣтись! *Otoż masz teraz za swoje, panie dobrodzięju* ⁽²⁾! То все пинѣ исъ тітареми кѣить!

(1) Мужицька віра,

(2) Отѣ жъ тобі й подякували, пане добродію!

VII.

Тимъ часомъ, якъ старій дідъ самъ собі історить, надбііають до ёго два казачкі покоєві, безъ шапокъ зъ оселёдцями, у кучихъ жупанкахъ, зъ вилётами. У одного за спіною банду́рка.

И Г И Л С Ъ, зъ банду́ркою.

Чи чули, дядьку, повину? Карпо́ на рандарськімъ коневі втікъ!

Л О В Ч И Й.

Дій ёго ба́тькові! Бодай тако́го до віку не чувати! Не чо́го жъ и панъ кинувъ до оранди зъ надвірними. (Самъ собі.) Эге́, гасі тепе́рь, якъ заняло́сь.

А Н Т О С Ъ.

Да ще рандарь, ка́же Карпиха, и на селянъ жа́лувавъ, що селяне бунту́ютьця, пісе́нь страши́хъ співа́ють.

Л О В Ч И Й.

То дурни́ця, хло́ню. Вони співа́ють, якіхъ зна́ють. На те́ хло́пи: де́ імъ навчи́тись кра́щихъ пісе́нь? А Жидъ нашъ страхопу́дъ, сказа́но—Жидъ. Прочу́въ про колі́въ, то вже ёму́ й пісня дере́ по шку́рі. Але́ ото́ дивно, щобъ съ тако́го похви́юни, якъ той Карпо́, да такий лотръ учи-

нівся! То kierska sprawa, chłopieta (¹)! Глядіть лишъ,
чи не тутъ гайдамаки підъ бокомъ, а не въ Вóвчїмъ
Байраці... П вікна въ Жїда, кажутъ, повибивавъ...
Отó пєявіра!

И Г Н А С Ъ, підтанцюючи.

Повибивавъ вікна и втікъ на коні, дядьку! А панъ
дававъ за ковї півъ-чвάρта-ста злóтихъ. Я самъ чувъ,
дядьку.

Л О В Ч П Й.

Щó то бурліве, нерозумне хлопство! Дякуйте, дітки,
Бóгу, що попали въ дóбрї рúки за-молоду. Якъ прий-
де старість, бóдете въ пана на заскавóму хлїбі, отъ якъ
я, хвалїти Гóспода, а за-молоду покрасóуетесь. *(Шись,
узявтись у-бóки, обернóвсь кругóмъ на закаблóци и
притóпнувъ, крєшучи въ підкївку. Антóсь стоїть
пону́рившись, дóмає.)* Ależ to psia krew (²)! Хто бъ ёго
й сподівався!... Колї бъ я бувъ молóдший!... ге, я бъ
вїшукавъ! Не одну такó звїрюку я за-молоду припро-
вадивъ до пана... Ге, якъ булó на Волині за пану-
вання панського стрїя! Щó й казати? Дóху мого утї-
качі боялись! Вїшукаю булó, якъ лїса. Хлопъ у насъ
разумівъ панську волю и сїлу, — не такъ, якъ тутъ,
на сёмó безлóдді. То булá дєржава, справді дєржава! А
тутъ хлопської ласки панъ запобїгає... to głupstwo (³)!

(¹) Погане діло, хлопята.

(²) А, то жь бо собача кровь!

(³) То дурїща.

Тимъ и стра́ху нема́е въ хло́па; тимъ вони́ й витвори́ють такé! На, galgaństwo^(*)! по́слі па́на ке́ндза, діте́й перехри́щувати, ме́ртвихъ перене́чатувати!

ИГНАСЬ.

Якъ же се, дядьку?

ЛОВЧИЙ, *разсѣрдившись.*

То-то, дурники, що не знаєте! Всюди вѣштаєтесь, а нічого не розузнаєте поміжъ селянами! Які зъ васъ козаки віростуть? Изъ насъ дядьки порóли шкúру, щобъ не були роззявами. Козакъ повиненъ бúти панськимъ óкомъ и ўхомъ, — отó козакъ, на те вінъ козакъ!

ИГНАСЬ.

Що жъ такé, дядьку?

ЛОВЧИЙ.

Отто-то, що такé!... Учóра, якъ ви свої присядки да вихи́яси витвори́ли, са́ме тогді схизмати́цький пінъ о-півъ-пóчи титаревого ба́тька печатавъ, — онъ щó!

ИГНАСЬ.

Чи вжé бъ то?

ЛОВЧИЙ.

Эгé, дурню, тепе́рь диву́йся! А се було́ бъ ва́ше діло провѣдати, коли́ вони́ собі по́па зъ га́ївъ добу́дуть. Я вийшовъ на ва́ль.... вітере́ць мені́ на́че ла́даномъ

(*) Га, лѣдарь!

повіявъ. Гляну туди, якъ могилкамъ, ажъ наче зірка на могилахъ у темряві сяє. Заразъ мені й стукнуло въ голову: »Отó жъ схизмáтикъ свої молитви читає!« До пана, а панъ тебе до wszystkich diabłów (¹) шле. Толкуй ёму про схизму, коли вінъ ись пугаромъ у руці саме до краковяка розігнався! Сóромъ и пану ксэндзу! Той собі, куняючи: »A niech ich wszystkie diabli wezmą! (²)

АНТОСЬ.

Чómъ же ви, дядьку, самі не побігли?

ЛОВЧИЙ, *подивівшись на ёго пильно.*

Охъ ти въ мене прудкё, тільки дурне!... Тамъ-то зъ гóлими рука́ми такъ и стояли кругомъ свогó попа! Одалекі́ дивівшись, да й то щось противъ свічки миготіло: то певне ко́си поліскувались. А, розьюшилось же ледáче хлопство! Oto swawola! (³)

АНТОСЬ.

А, може, то, дядьку, мертці изъ домовинъ уставáли?

ЛОВЧИЙ.

Тю-лю! кріе (⁴)! мертці!

Писась сміття, цокаючи підківками.

(¹) До всіхъ чортівъ.

(²) Нехай їхъ усі чорті візьмуть!

(³) Отто розбишáцтво!

(⁴) Дурню.

АНТОСЬ.

Далебі, дядьку, я чувъ ницѣ одъ покійничка бѣтка, що якъ сховає ксєнзъ тако́го, що не въ ёго хри́стівся, то мерт́ці встаю́ть, та й пра́влять надъ нимъ панахи́ду по «благоче́стню».

ЛОВЧИЙ.

То хло́пське кла́мство, дурню. То́го глупства, хло́ню, не слухай и не знай. Smalone duby (¹)! Не надві́рнєму, служі́вши при пана́хъ, та́ку нісені́тницю блягу́зкати.... Alez to diabel ten (²) Карпо́ Бурлі́й. Якъ же се ви́нъ tego (³)...? Ходи́ть бу́ло похню́пивши́сь.... Хто бъ зъ ёго й споді́ався!

ИГНАСЬ.

Эге́, дядьку! ви Карпа́ Бурлі́я не зна́єте. Разъ я на́силу вти́къ одъ ёго. Натяки́увъ ёму́ про жі́нку, якъ вона́ га́рно передъ пана́ми танцюва́ла....

АНТОСЬ.

А я ще то́ді на се́лі бувъ, якъ узя́лі до двору́ Ка́трю, То ви́н хоті́въ се́ло спали́ти.

ЛОВЧИЙ.

Якъ се́ло?

(¹) Нісенітниця.

(²) Ну, да й дїаволь же той....

(³) То́го....

АНТОСЬ.

Що не заступилось за ёго. Бігавъ по дворахъ та кричавъ: »Рятуйте, хто въ Бóга вірує!« А люде кажутъ: »Пехай тебе Бóгъ рятує: не наша сила, Карпе!« Такъ вінъ за головешку, та й почавъ стріхи підпалювати. То люде ёго ажъ на тиждень у пашенну йому закинули були.

ЛОВЧИЙ.

Га, лóтре!... Не въ корчмú бъ тебе, а въ гúту, треба запакувати!

Тимъ часомъ, якъ Антось розказує про Карпа, Инась перекинувъ напередъ бандурку и почавъ притупуючи ирати й співати:

Чи я тобі не казала,
Кучерявий хлопче,
Що до мене Ляшóкъ хóдить,
Доріженьку тóпче?

У насъ теперъ такий край:
Якъ е грóши, то давай,
А безъ грóшей хочъ хорóший —
Пропадай, пропадай!

АНТОСЬ.

И мій батýкó казавъ, що дурний Карпо. »Я бъ«, каже, »мóвчки всадивъ пожаку пánови въ нýзо!«

ЛОВЧИЙ, *схопившись з місяця.*

А то со takeго? (1)

АНГОСЬ.

А що жъ? дalebі казавъ такъ покійничокъ батько!

ЛОВЧИЙ.

Ale jak śmiesz to powtarzać, kpie? (2)

ИГНАСЬ, *переставши іграти.*

Дядьку, я донесу панові! Донести, дядьку?

ЛОВЧИЙ.

Добре, хлону, добре, дитя моє! Отъ буде козакъ, вірний козакъ своєму панові! (*Гладить по головиці.*) А ти, шкарадна дүшко! (*Сваритця пальцемъ.*) Rozcekaј po! wezmiesz ode mnie batoga (3)! (*Ланає коло пюса, чи нема канчука.*)

АНГОСЬ.

Да чоґо се ви до мене зъ мокримъ рядномъ, дядьку? Хибá жъ самъ Карпó не викрикувавъ такоґо, якъ запивъ? Було на всю оранду гукає: »Заріжу ёґо! заріжу пузанá зъ ёґо сүкою!« Не за що, якъ за те ёґо й півчено. А вічуняє, то зновъ....

Тимъ часомъ Игнась почавъ изновъ, притупуючи:

(1) А що се takeґо?

(2) Да якъ же смієшь повторяти, дурню?

(3) Постій лишъ! візьмешъ одъ мене ботоґа!

Якъ припало до лішенька,
Купі, мамо, женишенька!
Не пожалуй копій грóшей,
Щобъ чорнійви и хорóший.

Ой, ма́ти-ма́тусенько,
Лю́блять мене́ Ляшки,
Даю́ть мені горі́лочку
Зъ ма́ленької пля́шки.

ловчи́й, сі́вши зновъ.

Отóжъ и ка́йся на Карпо́ві, дурню! Черезъ дурний
свій рóзумъ и всю худóбу Жидові пропівъ, и само́го
закрепи́ли — рандарські ка́рби одрòблювати.

А Н Т О С Ъ.

Ге, дядьку, коли́ бъ то вонó по-пра́вді робі́лося!...
Лю́де ка́жуть, що Жидь-невіра понакарбóвувавъ на ёго
не зна́ть якіхъ ка́рбівъ, а панъ, то́му радъ, и завда́въ
Карпа́ на ка́торгу въ ора́нду.

ловчи́й.

Milczeć, kpie! Nie śmieć tego mówić! (1)

А Н Т О С Ъ.

А лю́дяма́ же ніхто́ рóта не зати́кає. Лю́де гово́рять—
якъ у дзвóни дзвóнять, що Карпо́ то́го й запівъ и зві́вся,
що жі́нку панъ одня́въ.

(1) Мовчати, дурню! Не смій то́го гово́рити!

ЛОВЧИЙ, схопівшись.

Ależ psiejucha ⁽¹⁾! (Хоче піймати за оселедець. Козачокъ навтеки. Другий козачокъ ухопивъ за вилѣтъ. Вилѣтъ одорвався.)

ИГНАСЬ, зареготавши, махає вилѣтомъ.

Отъ тобі и влові, дядьку! Се — якъ на Волині!

ЛОВЧИЙ, задіхавшись.

Oto... otoż psia krew! ⁽²⁾

ИГНАСЬ, поглядуючи на вилѣтъ.

Отсе жъ буде мені лиха година одъ пана.

ЛОВЧИЙ.

Ничого не буде, Игнасю.... Ja to oderwałem.... Ależ ta szelma.... Oto hajdamacka krew! ⁽³⁾

ИГНАСЬ.

А знаєте, дядьку, чого се вінъ такъ розъяюшився? Коліі близько, — отъ чого? Якъ почувъ, то й затрусивсь увесь. Ёго й батько, кажуть, ходивъ на заробітки въ гайдамаки. Я думавъ, що то вінъ зъ-ляку труситця, а вінъ, завівши менé въ сѹточки: »Пристаньмоє, каже, »й ми,

⁽¹⁾ А, псяюха жъ!

⁽²⁾ Отго.... отго собача кровь!

⁽³⁾ Я то одірвавъ.... Ну, да й шельма жъ.... Отго гайдамацька кровь!

братіку, въ коліі. Покійникъ батько про коліі въ гáрнихъ пісень співавъ.»

Л О В Ч И Й.

A, do stu diabłow! (1)

И Г Н А С Ъ.

А васъ, дядьку, якъ зневажавъ Антось, колибъ ви знали! »Ти«, каже, »яго не слухай, Игнатку братіку, бо то«, каже, »перевреть ледачий. Ёго«, каже, »пані перевернули съ чоловіка на собаку.«

Л О В Ч И Й, *стрепенувшись и шукаючи канчука коло пояса.*

Ale jak śmieiesz?... (2)

И Г Н А С Ъ.

Та се жъ не я, дядьку! Се вінъ такъ васъ лааявъ, дядьку!

Л О В Ч И Й, *лютуючи.*

Ale nie śmieję powtarzać, diable (3)! (*Вихопивъ у козачка вилѣтъ и вдáривъ ёго вилѣтомъ.*)

(1) А, до сто чортів!

(2) Та якъ же ти смієшь?...

(3) Та не смій же того говорити, чорте!

VIII.

На рундѣкѣ виходить изъ покоївъ ксѣндзъ-унітѣ, а за нимъ тїтареъ. Иніась, забачивши їхъ, одійшовъ геть.

КСЕНДЗЪ.

А се що за комедія, мосьпане?

ТИТАРЬ, идѣчи ззаду.

Се, добродію księże⁽¹⁾, мабуть, кателїцька дисциплїна,

КСЕНДЗЪ.

Gbur!... Póczekaj no, poczekaј!⁽²⁾

ЛОВЧИЙ.

Zdrada, ojczyznie wielobny, zupelna zdrada⁽³⁾! У панському дворї завелася схїзма.

КСЕНДЗЪ.

Яка?

ЛОВЧИЙ.

Змова зъ селїнами, ojczyznie wielobny. Ужѣ й покоєви козачкї не мїслять пану добра.

(¹) Ксѣндзе.

(²) Грубіянь!... Подожди, подожди!

(³) Зрада, велѣбний отче, зовсїмъ зрада.

ТИТАРЬ.

Чи справді? А ви жъ бу́ло ка́жете, що унією зъедна́ете хлѳі́въ съ на́вами!

КСЕНДЗЪ.

Лѳ́тре, то твоє діло! Се все ти бунту́ешъ хлѳі́вство проти́въ уніі!

ТИТАРЬ.

Нічого мені бунтува́ти, ва́ша велѳ́бность: са́мі ви підпека́ете, що ажъ шкварчи́ть. Я й тоді ще, зъ са́мого першу, ка́завъ и па́ну й вамъ, що черезъ сю унію бу́де въ насъ ко́лисъ вели́ка заверу́ха!

КСЕНДЗЪ.

Łziesz, zdgrajco (¹)! не черезъ унію! Ти, оди́нъ ти все ли́хо ко́ишъ. Ду́маешъ, я не зна́ю, що́ въ васъ бу́ло вчо́ра въ-ночі?

ЛОВЧИЙ.

Э́ге въ пу́стий слі́д!

КСЕНДЗЪ.

Ду́маешъ, я не зна́ю, що тво́і ми́ряне во́зять у га́ї діте́й перехри́щувати?

ТИТАРЬ.

Я сво́іхъ не во́жу.

(¹) Брѳ́ешъ, змі́ннику!

ловчий.

Бо въ тебе въ дворі схизматицький піпъ ховався, здраїця! Не втаїлось шіло въ мешку, не бійсь, що той космачъ у тебе въ новій коморі службу схизматицьку правивъ, и дітэй перехрищувавъ, и молодіхъ перевінчувавъ!

тигарь.

Се, дядьку, мабуть, вамъ снілось, а ви й пану цаторочили.

ловчий.

Ні, вже теперъ ёму срібломъ ушэй не завісишь! Сидитимешъ тутъ, поки всіхъ колівъ переловлять. Се вже тобі не Харківщина. Годи тобі по Запорожжю чумакувати! Обійдетця панъ и безъ твоіхъ баришівъ здрадецькихъ.

тигарь.

На своє ліхо ви собі коверзуйте. Коли бъ ви пана не підьдали, то пожилі бъ за нимъ и самі на світі. Я ёго своїмъ чумацтвомъ збогачую, за моїми возами та й ёго вози цілі ходять усюди; а ви своєю унією ёму голову каламутите. Ось нехай селяне довідаютьця, що тигаря до двору взято, — побачите, що буде съ панською стодолюю.

ксендзь до Ловчого.

Чуєшь, мосьпане? піджогою хвалитця!

тигарь.

Чого хвалитись? Хибá жъ сёго не було въ Харків-

щину? П тоді не черезь ко́го, якъ черезь ва́шого бра́та, па́лено всюди фольва́рки. По́ки бу́ли на Укра́їні са́мі »благочес́тїві« по́ні, а при па́нахъ Ла́тїнські ксе́н-зо́ве, — не зна́ли ми ні бучъ, ні заверу́хи. Тїі коло ми́рянъ своі́хъ живі́лись, а ті съ па́нами бенкетува́ли. А вже якъ поча́ла ва́ша бра́тня па́намъ до потїлиці мїзо́къ поверта́ти да заво́дити силоми́ць унію — пропа́ла спра́ва! Ну, вже ко́лі безъ не́ї обїйти́сь не мо́жно, то бу́ло бъ зъ васъ, велє́бніі отці уні́тове, надвіри́їі па́нської че́ляді, а въ се́лахъ неха́й би по-пре́жньому по́ні »благочес́тїві« хавту́ривали.

КСЕНДЗЪ.

Оттуди́ заДніпро́, до Москалі́въ, неха́й схизма́тики вбїра́ютця! Се кра́їна круле́вська, По́льська, кра́їна. Еди́не круле́вство, п еди́нъ па́стирь надъ нимъ, раріе́з па́-
świętszy ('). Такъ бу́ло п такъ пови́нно бу́ти зновъ на Укра́їні!

ТИТАРЬ.

Ото́ жъ ви й ве́рнете на те, щобъ зновъ че́резъ по́півъ бу́ла ру́їна по Укра́їні!

ЛОВЧИЙ.

Lęsz, chłopie! jedność, a nie ruina (²)

ТИТАРЬ.

Побачите, якъ васъ поедна́ють усі́хъ до-кўпи Сїчові

(¹) Па́па найсвятї́йший.

(²) Бре́шешъ, мужи́ку! є́дність, а не ру́їна.

гости! Уже стоить кошеть у Вовчимъ Байраці. Се ваша унія визвала їх изъ Січи. И селяне не черезъ що бунтуютця. Самі кажете, що по гаяхъ дітей перехрищують. Сподівайтесь же добра своїй унії одъ такихъ парашивъ! Дойграєтесь ви до Хмельницькини знову, побачите!

Л О В Ч И Й.

Ale już nie nie boi się lotr! tak wprost i gada! (1)

Т И Т А Р Ь.

Чого жь мені боїтись? Хибá я зъ роду правди не говоривъ? Поки моєі ради слухавъ пань, то й було скрізь по-надъ Росью тихо; а якъ почавъ до єго вчащати біскупъ, що Ріломъ прозивають, та прогнавъ одъ насъ пона́ «благочестівого», такъ и накликавъ Харка зъ Улаїника. Отъ ви й поживілись чужими хавтурами!

К С Ё Н Д З Ъ.

Эй, титаре! висіти тобі за бунтовліві речни на одній шибениці съ Карпомъ!

Т И Т А Р Ь.

Не хвалісь, óтче велébний. Менé хочь оплачуть люде добрі, коли не заступлятця; а якъ тебе повісять изъ Жидомъ та зъ собакою, то всі тільки сміятимутця.

К С Ё Н Д З Ъ.

Лотре! ти й Карпа́ Бурлія́ підзучивъ на шахрайство!

(1) Та се жь уже вінь нічого й не боїтця, розбишакá такъ навиростець, и говорить!

Т П Т А Р Ь.

Не съ тогò бѣку заходишь, ѳтче велѣбний. Згадай лѣчче, хто однуствѣвъ панау грѣхїи, що въ чоловіка жїнку однувѣвъ.

К С Ё Н Д З Ь.

Я однуствѣвъ, я! бо маю власть рїшити и вязати одъ святїйшого пана Рїмського, яко вірний слуга единої апѳстольскої Церкви.

Т П Т А Р Ь.

Ото жъ и не клепаи на мене за Карпа, ѳтче велѣбний. Карпо въ насъ бувъ — смїрна овѣчка, а вѣвкомъ зробїли єго ви у-трѣль.

К С Ё Н Д З Ь.

Якъ-то въ-трѣхъ, Ха́ме?

Т П Т А Р Ь.

А вже жъ, якъ ксе́ндзъ підла́дитця до пана та візьмуть на підмо́гу Жи́да, то зрѣблять що-хотя́.

К С Ё Н Д З Ь.

Здра́да! Па́не лѣвчий, здра́да! Берї єго́, куй у кайда́ни! Здра́да, здраде́цькї рѣчи супрѣтивъ пана́!

Т П Т А Р Ь.

Не жарту́йте зъ огне́мъ, панѳве, бо, по́ки ве́рнетця ді́дичъ, щѳбъ не скла́лась вамъ ха́лона тутъ же въ за́мочку! (*Ксе́ндзъ и Лѣвчий одступїли огляду́ючись.*)

На підкопі стоїте, божевільні, та ще самі й підпаліти хочете. Забули про Вовчі Байраки? Ще, може, мені прийдеця ваши голови визволяти. (*Тупотять коні.*) Эге!... Онъ гляньте, що ото въ полі! чімъ ото пахне?

IX.

На полі, за валоми, по дорозі вїхремь летять трое вершниківъ: двоє въ кармазинахъ; Карно попереду, у драниі свитані; у всіхъ списі съ прапорцями.

КСЕНДЗЪ.

Віада ⁽¹⁾! коліі!

ТНТАРЬ.

Отъ ви й дожартувались изъ своєю увією! Отсє вамъ у нашихъ попівъ хавтурі одбивати! Отсє бороди імъ урізувати! Отсє вамъ дзвіниці на комори перероблювати! Отсє вамъ старосвітські дзвони на гармати переливати!

ЛОВЧИЙ.

Czego drzysz, ranie księże ⁽²⁾? Ихъ трое! бряма зачїнена: що вони зроблять намъ?

Грїкають у ворота.⁽¹⁾ Біда!⁽²⁾ Чого дрижїшь, пане ксеїдзе!

КСЕНДЗЪ, *издрінувшись.*

Okropna rzecz! (¹)

КАРНО́ за *ворітьмі.*

А де мої Кáтра? Нехай іде съ чоловікомъ здороватись! Карно́ у козаки приста́въ — знайшо́въ свою́ ба́тьківщину. А, вийди, суро́, привіта́й козака! (*Гру́кає.*)
А гей, Кáтре! чи чу́ешъ? Карно́ руша́є до коша́! Не ху́тко до па́на въ го́сті завіта́є! (*Гру́кає.*)

КАТ́РЯ *вихо́дить на руду́кз.*

*На Кáтрі спідни́ця шов-
ко́ва, намі́сто зъ дукача́ми.*

Го́дино мо́я неща́слива! До чо́го жъ се я допана́ува-
лась?

ЛОВЧИ́Й.

Чо́го зблідла, небо́го? чо́го бо́їся? Сюди́ не досту́п-
ля́тця!

КАТ́РЯ.

Се жъ вінъ по мою́ ду́шу.... (*Карно́ грукоті́ть.*)
Се жъ мене́ сме́рть зове́!

КСЕНДЗЪ *дрі́жачи.*

W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego (²)! одпу-
ска́ю тобі́ всі.... всі....

(¹) Страшенне діло!

(²) Во имя Отца и Сына и Святого Духа.

КАРПÓ.

Не чуюшь? заховалась? Не йдешъ прощатися? Знайдú я тебе й підъ землею!

*Тимъ часомъ на валу зачервонили кар-
мазини. Гайдамака наводить рушницю.
Рушниця грюкнула. Кáтра падає.*

КСЕНДЗЪ, присівши одъ жаху.

Всі... всі... Wszystkie grzechy, wszystkie grzechy (1)!

ГАЙДАМАКА на валу.

Отсе собі гостінець одъ чоловіка! Гóді, Кáрпе, грюкати!
я за тебе попрощався зъ недоляшкою! (Зникъ за вáломъ.)

КАРПÓ за ворітьми.

Спасибі, брáте! Зъ лéгкою душею теперъ воюватиму.
Чую орлові крїла!

Тупотять коні. Завіса тихо спускається.

КАРПÓ не то кричитьъ, не то співає:

Гей, степі-поля, степі-поля,

Рóскішъ мой!

Бúду скрізь по васъ гуляти.

Ляхівъ, Жидівъ розбивати!

*Гóлосъ у полі тїхшає-тїхшає. Завіса
спускається до сáмого дóлу.*

КІНЕЦЬ ПЕРВОМУ АКТУ.

II. Кулішъ.

(1) Всі гріхі... всі гріхі....

ВЪ-ОСЕНИ ЛІТО.

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

PAID TO THE

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

The receipt of the sum of Ten Dollars for the purchase of
 a copy of the book of the same title as above
 and for the purchase of a copy of the book of the same title
 and for the purchase of a copy of the book of the same title

HILBLY

ОДЪ ИЗДАТЕЛЯ.

Вже *Хата* будувалась, якъ надослала пані Ганна Барвінокъ ще одну справдешнюю исторію життя людського. Въ первій исторіі, котору чувъ я своїми ушима, читатель, може, зваживъ, якъ сиротá корілась своїй долі и яку тиху, ясню дүшу вїнесла съ-підъ чужої кормиги. Зновъ же той чумацький наймитъ — якъ просто вінъ оддався своїй долі, шукаючи собі на весь вікъ вірного подружжя. Хто ёго бідолáшного полюбить, коли вінъ вернүвсь изъ наймівъ господарювати въ пүстку? Тяжкáя доля придавила и въ неї, и въ ёго молодé, тепле сёрце. Не до кохання було дівчині, коли лихá невістка звóдила підъ руки до корівъ свою безодвітню робітницю, що тілько, каже, снасть моя булá, да й гóді, такъ вихудала въ тяжкій роботі. Не до козáцького залищання було убогому бурлáці, котóрого, якъ то співають, журбá зсушила —

По дорóгахъ хóдючи

Да чужій волі пасучи,

Да чужій возі мажучи....

»Бачивъ на полі, якъ жала; віже добре, а тутъ люде нараяли женітись; я й оженівся.« Отъ тамъ и весь романъ. Здаётця, ніби на одінь гумъ такé оповідувати, а тимъ часомъ воно виходить ревною драмою життя сирітського. Сэрце оддалось на-віру долі, яку Богъ сүдить, и не обманіло сироту.

Отъ жь, панове, такіі простиі спіски исторіі життя людського, безъ добавки фантазіі, мають въ нашій словесності свою вагу велику, бо тільки такими оповіданнями можно вивірати, що справді въ нашихъ повістяхъ и поемахъ есть шіро-народнєго, а що підсолóженого на взірь іншихъ литературь, городянськихъ. Се все одно, що въ студіі кругомъ художника живіи, живо схóплєні зъ натурі эскізи. Вони не дадуть ёму творчества, тільки самому вже творчеству, коли воно е въ ёго, нададуть несхиблену правдівость и той простиі смакъ, котóрий любить природа и въ маліхъ, и въ саміхъ великихъ, сияющихъ дивахъ своїхъ. »Бачивъ на полі, якъ жала«, — корóтше и простише вже ніхто не розкаже про своє коханне, а яка въ тихъ словахъ глибинія картини, и скілько затáено въ нихъ одніюкого сумовання!... Отъ на такі дивісь эскізи и такоі шукай простиі драми въ щодєнному житті людському, коли хочешъ народъ свій показати въ повісті чи въ поэмі, якъ у чістому зєркалі! Тимъ-то даемó ми въ своїй *Хаті*, не малу вагу такимъ корóтенькимъ оповіданнямъ, якъ отсе *Лицо не безъ Добрá*. Збірничокъ їхъ бувъ би для насъ для всіхъ пробнимъ брусочкомъ до уваги поэтїчнєго творчества. Пóки жь того дождемось, ось ище одна невеличка да коштовна

штучка, котóra виявляє поетичну натúру и людськость нашого селянина йншимъ спóсобомъ, анижъ комý бѣ ни булó зъ нашихъ писателівъ приходилось и досі її виявляти. Для творчества бо художницького то булá бѣ ажъ надто смілая задáча — засвяти вѣ-осені літомъ.

ИЗВЕЩАНИЕ
О РАБОТАХ
ИЗДАНИЯ
И ПЕРЕВОДА
СЕРИИ
"ИСТОРИЯ
РОССИИ"ЗА 1911 ГОД

В 1911 году изданы следующие томы:

1. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 1. Изд. 2-е. М., 1911.

2. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 2. Изд. 2-е. М., 1911.

3. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 3. Изд. 2-е. М., 1911.

4. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 4. Изд. 2-е. М., 1911.

5. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 5. Изд. 2-е. М., 1911.

6. История России с древнейших времен до начала XVIII столетия. Т. 6. Изд. 2-е. М., 1911.

ВЪ-ОСЕНІ ЛІТО.

Мені бѣ то вже, здавалося, ніби й ніяково молодого подружжя шукати, що й волося у мене вже срібломъ проліскуєтця, и сім'я, слава Бóгу, въ мене не малá. Съ пёрвою жінкою проживъ я такі, хваліти Гóспода, гáрно. Дітокъ позгодóували и худóби придбáли. На все село старій Каву́нъ хазя́нъ. Двома плугáми орю; хлѣбець одъ літа до літа молочу́. И хáти въ мене, якъ бáчите, пóві, простóрі. Въ Кіеві образі́ поку́нѣвъ хорóші. Люде менé багатирѣмъ по всѣхъ сѣлахъ слáвлять. »Що ёму, багатирю́ такому? якá ёму журбá? Стáрша дочкá на порі, двóе хлóнцѣвъ підпаробóчихъ да наймитѣвъ двóе, — чогó ёму въ світі журитись?«

А тó, знáєте, сумній бу́ло хожу́ я, якъ умѣрла мой Нáстя небóга. То рóдички мені й переказують: оттáкъ люде плѣщуть, мовля́въ. Эгé, дóбре чужé ли́хо мѣряти, — змѣряй своé!...

Оттó вмѣрла мой пѣрва жінка Нáстя, — дай, Бóже, її царство небѣсне. Я ще послужѣвъ грома́ді съ-пѣвъ-рóкчу... Я, бáчте, бувъ сóтськимъ. Ось мой й грáмота. Се мені далá грома́да. »Ти въ насъ, Ивáне, бувъ радѣте-лемъ, — ми тобі похвалу́ написáли.« Такъ я її опра-

вивъ підъ скло — нехай же буде пам'ять — и висить у мене вь світлиці.

Де вже було мені служіти? Не то громадського, и свого діла головою не подужаю. Нудьга мене берé — до землі нікну. Оце жь, думаю, старіі годá мене крушать: не піддаюсь, знаєте, журбі. Покинувъ сотникувати, та й думаю: »Радітиму вже тільки дітямъ.« Козацтво скільки мене ні прохало, скільки могоричү того мені не ставили.... ну, й я імь поставлю, а служіти більше не схотівъ. Думка така: поживү зь дітьми, то подужшаю: не признаюсь и самъ собі, що червякь сэрце точить. Давъ ладъ дома.... Старша дочка вь мене, хваліти Бóга, дівка моторна, — якъ мати малімъ дітямъ; щé не óхмаеця й заміжъ. »Я«, каже, »татаю, погуляю вь тебе; надівуюсь и накрасуюсь.«

А мені світъ не милий — про те мовчү їй. Сүмно мені самому вікъ кінчати. Діти — чужá корість, а найбільшъ того дочка. Хто сіву гóлову мою на останці віку могло догляне? хто у недүзі припадé, такъ якъ вірне подружке? И діти мене не тішать! Думавъ, вони мене разважять — ні! Немá моєі голубки Насті! Дóбра була людина, хай вона нашимъ дітямъ снитця!

Зробівъ собі трунү у клүні, що й діти не знали. Пийдү було, ляжу вь трунү, та й замрү, хочъ бї й поховали.

Діти було питають: »Дé ви, тату, були? ми на васъ гукáли.«

»Снавъ«, кажү, »на ожерéді.«

Така смертельна нудьга брала послé покійної Насті, —

хай їй земля перомъ! Я їй знаю, що гріхъ мені такъ уби-
вѣтись; та що жъ, коли старість идѣ, а я одиць!

Журюся.... А тутъ бабї, то дидї, наше шановне
козацтво, зійшлись якось святками, вишити по чѣрці їй
побалакати.... Кивають головою, що зо мною сталось!
Підкосїло менѣ, якъ косію; змарнівъ и посївївъ —
чогó бъ, здаѣтця? Дивуютця, що вѣ мене всѣго вѣ-вó-
лю, а самъ хожу, наче чоловіка згубївъ або-що. А котó-
рі розумїйші, рають мені: »Шукáй, Ива́не, собі па́ри.
Не довікуєшь ти такъ віку. Се вѣ тебе, ма́буть, така на-
ту́ра, що самотію тобі не прожїти.«

А бабї мені ще більшого жа́лю завдаю́ть: »Що́-то
вмірати не хотїла, тво́я Настя! Що́-то їй до́бре бу́ло
за тобою! Пóвна ча́ша вѣ госпóді, ласка́ве сло́во одъ
чоловіка, кругóмъ діточкі, якъ вінóкъ, и повáга жъ якá
одъ усіхъ! »Колїбъ«, ка́же, »мїй вікъ шпóвъ не впе-
»рѣдъ, а наза́дъ! Мені тепѣръ са́ме на весѣлу жизнь
»засвітїлось: слуги вѣ мене свої — дітки рїднєньки; и
»слуги вірніи, и порáда їй потїха.«

Розжа́лобили менѣ такіми рїчáми: усѣ наше житте
любе-хорóше якъ на папѣрі списáли.

Однá ба́ба рóдичка ка́же: »Одружїсь, Ива́не, берї
Пастухївну — замóжня!... ажъ скрїня трещїть, вона
тїлько не прїзнаѣтця....«

»Отъ«, кажú, »хай менѣ Госпóдь борóнить! Я їй зъ-мó-
лоду знавъ: такá скнáра! А мені на вїщо те добрó? У мене
всѣго дово́лі: бóуде їй дітямъ, и мені.«

»Ну, такъ Петрѣнкову Зївьку. Що́ за хорóша дівчї-
на — сказáти!«

»Богъ зъ вами! що оцѣ ви торочите! Отсѣ бъ то я, старъ чоловікъ, занастівъ молодій вікъ дівочий! Мені якъ-бі такъ, не дуже й молоду: ницѣ лѹчче, якъ-бі вдову, хочъ и вбогу, дарма, та щобъ була звичайна, поважала людей и гріха боялась.... Атó, що мені взяти мордовану?... щобъ ницѣ — крий Господи — на старість и свою честь искаляти? У мене жъ дочка на виданні; у мене синні парубята! Гóді, гóді!« кажú. »Не одружúся, и не турбúйте менѣ. Якъ згадаю свою покійну Настю, хай їй легенько лежати, такъ ні одна не підходить у насъ у селі.«

Бабамъ тілько натякні, то що-дня бігатимуть: и та бъ пішла, и друга. А що люблять весілля!... Я все село своє перебрáвъ собі въ голові, — ні одна не припадає до сѣрця.

Такъ и порішивъ — не шукати вже пари.... Та оцѣ на Маковія бувъ у Крутихъ Байракахъ ярмарокъ. Я на перепутти, идучи черезъ Вербовці, завернувъ до свого небожа. Тамъ нашъ бжолянікъ въ-кúпні стоить, такъ за однимъ заходомъ, дúмаю собі, навідаюсь. Тѣ да сѣ, слóво за слóво, почали радитись, щобъ у-кúпні їхати ярмаркувати; поєднались; я своїхъ волівъ у ёго покинувъ, а на небожовому вóзі ми въ-двохъ и поїхали. Говóримо идучи; я й сумюю, що старість безъ подружжя трудна й гірка. Дітки молодіі граютьця, всякі собі забавки та жарты вигадують, а я, старій, вийду одинóкий, сяду на присні схилóся — ні сь кимъ слóва мені сказати. Дітки жъ колісь розійдутця: хлопята вже кваплятця чумакувати, а зъ дівчатъ яка користь? Розберуть по чужихъ двóрахъ; а я одинъ сумоватиму....

Такъ-то журіось собі. Небіжъ и накинувся: женісь. дядьку, да її женісь!

»Немаѣ, кажү, »пáри мені пристóйноі. У насъ и во всёму селі нема такіі, щобъ мені по порову.«

»Та чо́го жъ вамъ у сво́ему женітись? Я вамъ знайдү такү пристóйну пáру, дядьку. Та ви, мені здаётця, не разъ у насъ її й бáчили. Ольгою звуть.«

»Хибá жъ«, кажү, »Ольга удовá?«

А я бáчивъ її въ небо́жа, якъ вона вбивáлась за своімъ, чоловікомъ: її чоловіка взяли у Москалі.

»А вже жъ удовá! Прийшла отце́ бума́га съ полку, що чоловікъ її помёръ. А що-то за молодіця, дядьку! Хоро́ша, хочъ води зъ лиця напи́йся, а т́иха, а роботя́ца— сказа́ти!«

Спра́вді вона мені й тогді ще въ о́ко впáла, що якé-то молодé и хоро́ше, та нещасли́ве!

»Ось зайдьмо́, ка́же, »бу́димъ, води напи́тись мимоіздомъ, до то́ї вдови́ці. Вона́ живе́ на ріжкү, коло ца́рини. Та я тамъ свій и мішо́къ візьму: вона́ до се́бе забра́ла съ пшоно́мъ, якъ товкла́ въ насъ просо́ за одсипъ.«

Отъ и двінули, та й зайшли́ до не́і, до оці́і мо́еі вже тепе́рь Ольги. Чи дума́въ я, побáчивши її въ-пе́рше, що коли́сь вона́ мені дружи́ною бу́де? Зайшли́, а вона́ собі, одино́ке, метуши́тця по подві́рью. Ми на не́і почали́ гукáти: »Молоди́це, молоді́це! ось ходіть сюди!«

Прибі́гло вона́, такé ченурне́, крáска такъ и горі́тъ на щока́хъ. Укло́нилося́ намъ, пита́е: »Чо́го бажáете, дядьку?«

А мене́ náче огнёмъ у се́рце про́няло одъ її го́лосу.

Я — мовъ би то воді напітись, а небіжъ — за мішкѡмъ. Забрáли й поїхали.

Що жъ! цілу дорóгу мигтїть мені въ очу, якъ сѡнце! Самѡ собі сирітствуе.... Такé молодé, такé звичáйне, такé трудяще! Да такъ чо́гось, ажъ боіѡсь, щобъ не поспитáвъ менé небіжъ, якъ вона мені зда́лася. А вінъ якъ на тé жъ. »А щѡ: дядьку, уподѡбали? гáрна удовá?«

Я ажъ затрїсся....

»Молодіця«, кажú, »не врѡку їй, гáрна! Да щѡ жъ? не мені старѡму зъ нею парувáтись.«

А въ голові изиѡвъ своé.... А якъ уклони́лось! а якъ, ухопївши корѡмисло, кїнулось за свїжéнькою водою до колодїзя! а якъ, идучи до насъ; сорѡчку осмика́ло, бо підтїкане бу́ло и рукавчáта за́качані бу́ли. Оттѡ поралось коло чо́гось! Та якé жъ соромля́же, Бѡже! А якъ, подаючі воду, сказа́ло: »Бúдте здоро́ві, пївши!« на́че справді поздорѡвашáвъ, ажъ на сѣрці полéгшало одъ то́го слѡва тїхого.

Чо́го жъ се вона́ мені та́къ?... Увесь той сумъ мовъ чáрами одвелѡ мені И на вѡзі мені не сидїтця.... лúчче бъ я пішо́въ поміжъ нївами, по обмїжкахъ, слúхавъ би, якъ жїто шумїть, игра́е кѡлосомъ. Щѡ вже тамъ ні говорїть небіжъ, я ё́го не слúхаю,— у мене въ очу житá, житá хвиля́єтї.... Такé мені привїджу́єтця, щѡ Богъ ё́го зна́є й щѡ, а са́мъ такий чо́гось дѡбрїй-дѡбрїй зрѡбився! И хѡчу здѣржатисъ, та не впи́нось.

»Оттáмъ«, кажú, »небѡже, въ те́бе хлївѡць зовсї́мъ свїтитця; а въ мене, два вѡзи лозї зоста́лось одъ веснї; при́дешъ, такъ заберѣ́шь.«

И са́мъ не стáмивсь, якъ вїхопило́сь сѣе слѡво.

»О, спасібі жъ вамъ«, каже, »дядечку! А я бідкуюсь, дэ ёго мені взяти! Болото сю зіму не замерзало, дакъ я й не вівізъ собі, а на зіму нічимъ хліва захистити.«

Говорить, а я вже ёго й не слухаю, да ищэ думаю: »Живэ коло мене убога вдова, розгорила собі мазанку зъ весні. Треба їй послати мірочокъ зó дві житця на новосілле та цямринку въ колодізъ їй упустити. У неї тілько хата новá, а хазійства ніякого.... здається, й кўрка не хóдить: а горóда тогó крихта, що ні за що й рўкъ зачепити старóстю. Ищэ жъ«, думаю, »треба и старця Бóжого, Архіпа, запомогті. Стрїха въ ёго дóбре попрогнївала и мóхомъ пообростала: треба заладнати. Пошлю наймитомъ визъ очерету, нехай полáгодить; та борошэнця и конопелёкъ«, думаю, »можна приложити: вінъ усé плетé на миръ вїрєвкї.«

Думаю, а вона мені, оця Ольга, сь передь очей не схóдить. Такъ мені ажъ ніби мóгорушно.... а бїльшъ усёго, що тутъ небїжъ. Чомў я самъ не поїхавъ?... А пóслі взявъ, та й прилїгъ на вóзі. »Щóсь менé«, кажў, »клóнить на сонъ.... спочїну трóхи.« А я, абї вінъ на мене не дивївся; а въ головї усé своé.

»Бóже мїй!« думаю, »чи не оцé жъ мої пара? У себе въ селї не вподобавъ, а тутъ въ убогїй хатїні, середь стéпу, на рїжечку, якъ на припїчку, хатїночка при-ткнулася. Щó сўжено, то не розгўжено.... Ні«, думаю, »дурнїця въ гóлову залїзла! Я жъ ужé перебрáвъ усїхъ у селї зъ бабáми, и зарїкъ положївъ не женїтись.«

А пóслі зновъ, якъ згадаю якé воно ченурнé, та якé жъ звичáйне, якъ привїтало насъ, та ще молодéе, хочъ

кудї хорóше! в гíркóї вíнило у корóткій вікѣ дово́н!..
 Ось, ма́бутъ, чи не три го́ди удову́е, вся́ке обіжда́е,
 коріть, а воно́ й не змагнѣтца. И не понусті́ю жѣ себѣ
 якъ-небу́дь: пíгдѣ сло́ва про ёго не́гожого не чу́ти. Тіль-
 ко ка́жуть: роботя́нца и богобоязлі́ва. Посправля́ю собі
 всє́го удову́ючи; такъ окуко́билось, мовъ та го́рличка...
 Не при достáтку, а все до за́дү; не прогуля́ю, не про-
 піло́ съ паробка́ми, зъ Моска́лями, якъ дру́гі, зоста́в-
 шись, не то удо́вами, а скóро тілько чоловіки чубі́ по-
 кідали...

Поверта́ючись изъ я́рмарку, уже́ й не мину́въ її.
 Ввійшо́въ у ха́ту, а воно́, якъ кві́тка, свідіть и щось
 тамъ собі корисе́ае. Такъ собі, вѣ за́паціні, вѣ сорó-
 чечці и вѣ очі́нку: звісно до́ма.

«Здоровá була́, молоді́це!»

Якъ схопи́тца жѣ воно́ зъ лавки, ажъ затрусі́лось...

Ха́та була́ на́стіжъ, такъ я и ввійшо́въ сті́хал.

«Будте здоро́ві, дядьку!»

«Помога́йбі!» кажу́.

«Спаси́бі вамъ!» Пвно́въ уклони́лось, «та чо́гось ажъ
 зарді́лось...! ажъ жахті́ть...

Я взя́въ її за ру́ку. «Ольго», кажу́, «мо́й кра́лечко!
 чи хо́чешъ ти мені́, старо́му, дружи́ною бу́ти, старій
 вікѣ мій за́квітча́ти?»

А вона́, мо́й го́рличка, якъ за́плече!

«Я», ка́же, «сиротá, дядьку!» А само́ тру́ситца.

Вѣ мене́ ажъ се́рце заболі́ло. Я її пригорну́въ до
 се́бе, та й кажу́: «Будешъ, Ольго, моє́ю ві́рною дружи́-
 ною, моє́ю дитино́ю? Будешъ?»

А воно́ «Колі́», ка́же, «ла́ска ва́ша.»

«Жолі жъ послати до тебе старостівъ?»

«Отъ вона вже тогді й сказала. Я й пішовъ боржій несъ хати доганяти небожа, бо вінъ поїхавъ собі тіопки, а я нарочіто до хати пішовъ навпростець, щобъ ёго послі переняти.

«Отъ прости наші люде кажуть, та правду щіру, що по-надобі, то найдешъ и въ кадовбі. Суженой конёмъ не обьідешъ.

«Догнавъ небожа, заїхавъ до ёго, забравъ своію паровіцію, та й поїхавъ до-дому, а послі вже въ-купі зъ сватами поїхали до неї, съ хлібомъ, зъ сіллю, на розглядни, б́удімъ мені тее треба, а я—абі законъ сіолнити. Що жъ ви д́умаете? Само собі робілю, а ще не т́ільки прокормілось, одяглось, об́улось,— и въ закремі ще найшли сімъ мірокъ ж́іта хорóшого, сухóго, грéчки три мірки, прóса дві мірки, щіце ж́ було и непомолóчене ж́іто. И всёго потрóшку—и конопéль, и полотéнка, и сорочечкі, повимерéжувані усé різною мерéжкою (сокот́ухи наші до всёго подогл́ежувались.

Оттакé-то оно́ въ мене! Удовóю було, здаётця, три гóди, а червóного оч́іпка не над́іло (¹). Такéе соромл́яже и такé любе, звичáйне. Мóвчки собі побивáлось, мóвчки у Бóга до́лі прос́іло. Щó-то м́усило л́иха перетёрп́іти самотóю! Е въ не́і й братъ жовáтний; живъ поручъ изъ не́ю. Такъ щó ж́? у б́рата—сво́й сім́я. . . . Сказано: братъ, та не б́атько, сестра́, та не ма́ти. Було́ въ б́рата й волівъ не попрóсити спáхати польц́е;

(¹) Удовá, котра́ бажае въ-др́уге одруж́ітись, над́іває крас́іний оч́іпокъ въ прáзникъ и въ будень.

чужі люди їй спашуть и засіють, а воно вже лю́дямъ одробляє. Такъ теперъ же вже вона въ мене, слава Бо́гу, господіня не вро́ку! Одина́дцятєро дітєй моїхъ на тій половині живуть. Стáрша дочка порядкує и малімъ ладь дає. У мене, спасібі Бо́гу, два наймиті и наймичка, свої женці: дві стáршиі дóчки да їх трóє. Ольга їх тільки жать споряжає, а самá вже не хвалєтця. Е кому́ робіти! Хай одпочіне: вікъ одінь, дрúгого не бúde. Ми вже тільки порядо́къ даемо́ зъ нею въ хазáйстві. Спорядимо́ дві парові́ці, накладемо́ всєго́ дóброго, та й рушáй зъ Бо́гомъ на ніву. Ми, старіі, тільки поїдемо́ поле зажáти — молóдїжъ заохóтити. Стáнемъ у-двóхъ, по пóстаті прійдемо, нажнемъ у-двóхъ снопо́къ, поблагословимо́ своїхъ робітниківъ, та й до-дóму зъ снопо́мъ-первачко́мъ. Такъ годь у годь и живемо́, хваліти Гóспода! А отсє вже Ольга мо́я й дитїну собі надума́ла. Такъ-то послáвъ мені Господь въ-осені літо!

Гáнна Барвінокъ.

1857.

Нідь Лубнáмп.

ДИДЪ МИНА И БАБА МИНИКА.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

LIBRARY

ДІДЪ МІНА П БАБА МІНИХА.

I.

Сусідами тутъ звѣтця, хто біля ко́го живѣ.... Вонó, и въ на́шій сторóні такъ же са́мо: хто біля ко́го живѣ, и сусіди собі. Тільки въ на́шій сторóні и ті ще, хто въ чужій х́аті не наймо́мъ. Бѣде оцѣ въ чоловіка х́ата порóжня и вінъ пúститъ въ її ко́го житъ, той вже и *сусіда* ёго, хоть би та х́ата бу́ла геть де-небу́дь одъ ёго, хоть би за селóмъ, абó и въ другóму селі. Сихъ сусіди́въ ще йно́ді й підсусі́дками звать у насъ; тільки то́ вже по-письме́нному такъ, пані́ такъ звать, а наро́дъ — прóсто: »Сей чоловікъ«, ка́же, »сусіда мій!« абó: »йде до мене въ сусіди.«

Въ такихъ сусідахъ ко́лісь у насъ ба́гато наро́ду жилó, и у панівъ, и у замо́жнёго коза́цтва. И бу́ло охóчо йдуть въ сусі́дство; на́веть бу́ло йдуть, хто и польце́ своѣ мавъ. При́йде бу́ло до хазя́їна: »А щó«, мовъ, »ца́не Пётре!« абó тамъ: »ца́не Семéне! при́ймай въ сусіди!« — »Прошú«, ка́же, »по́корно, прошú!« За́йскували, зва́ете, хазя́їні наро́дъ: простори́ше бу-

ло. »А заложить же за тебе«, каже, »багато треба?« Се бь то заплатить першому хазяїнові довгу, або подушне тамъ и рекрутчину. »Пять тамъ, чи десять рублівъ.« — »Добрёс«, каже. И заложить, и той переходить. Та чомъ було и не йти? Хазяїнъ заложивъ довгъ, або подушне и рекрутчину, — звісно, не даромъ, а вивертá за роботу. Одбúтківъ сусіда не зна: хазяїнъ всімъ дворомъ одбува одбúтки, а не кожна душа самá по собі. Вонó, здаётця, те та на те й вихóдить, тільки въ хазяїстві вонó не вихóдить те та на те, ні для хазяїна, ні для сусідівъ. Потімъ, для худóби сусіди даромъ хазяїська толока и хазяїський пастýхъ: де хазяїське пасётця, тамъ и ёго; огородъ, підметъ для конопель — тежъ даромъ, а іноді — й для сіва поле, або болóто; жне за сніпъ, молóтить за корóбку, кóсить, гребé, ривъ копá, скотъ пасé, наймитýе — за грóші, або одвертá. Всяка робóта гуртовá, — приміромъ сказáть, орáть, тині плесті, хáти вкривáть, хазяїські и сусідські, — гуртомъ зъ хазяїномъ и за хазяїською хáрчу. Такъ, щó якъ тільки сусіда не зóвсімъ бувъ ледачий, зкóнчитця рікъ — подушне и рекрутчина одрублені, зъ семъёю вигодувався, зодігся и зобúвся, худóба и вся рухóмость при ёмý, та ще й придбá: приплóдокъ тамъ одъ скотіинки, хлібець не поїла сімъя — продáсть, грóші бúдуть. А якъ ще сусіда якé ремесло маé въ рукахъ, — приміромъ сказáть, музїка вінъ, або швецъ, або кушніръ — ще більше грошеня́тъ зарóбить, и одъ людéй, и одъ хазяїна. Иноді було самъ такі хазяїнъ навчить и ремеслú.

Покійникъ татýс—нехай надъ нимъ земля перóмъ!...

Вже було ледачі цураютьця ёго, якъ той ладану; зате роботящі люде — все було до ёго въ сусіди. Бо такъ було покійникъ: побачить, що тамъ у котрого хлопець, або дівчя до чого вдачу мае: »Эс, каже, »та твій, бачу, Петрусь, або твой Мотруся — онъ-що зъ ихъ буде!« и заразъ же и оддасть въ науку, або тутъ такі, до котрого зъ сусідівъ, або куді инше. Собі, знаєте, була корість: якого ну́жно, и есть, не треба ні роспитувать, ні їздить; ну, и сусіда ёго буде чоловікомъ заможнимъ. Такъ що, въ яку було хату ні зайді у ёго до сусіди: батько оцё тамъ — на скрипці, або шиломъ робить, жінка — ткаля, дочка — килимниця; а якъ що чоловікъ було расторопний и невсипущий, то й разомъ на всяке діло. Такъ що й казати? У покійника міжъ сусідами всёго було знайдешъ, чого тільки въ хазяйстві треба: трое на скрипкахъ грали, та ще якъ грали! и въ панівъ було весілля грають! трое шевствомъ заробляли, чинбарі, воєскобийники, кравці, по́всти біли, килимниці, ткалі — всёго-всёго, кажү, було.

II.

И такіми-то сусідами у насъ були и дідъ Міна зъ своєю бабою. Тамъ хатка була у насъ, надъ дорогою, якъ-разъ проти нашихъ хатъ, — вони й жили тамъ. И було — ниначе теперъ її бачу! зімою завжди очеретомъ — віконця тільки блищать, мовъ у тиі сідухи очіці; а літомъ — біленька-біленька, сказавъ би въ новій

сорочечці! и зъ стріхи зъ усіхъ боківъ—вила, граблиця, штилі (!): згърбилась, мовлявъ, старенька бабуся, та й п'альці розставила.... И було, якъ почне вже вечеріть,—по толоці кашпоухі до хўтора, тільки трюхъ: трюхъ одна за 'динею, ажъ ўпі теліпаювця; д'альше — вівці, а тамъ и тов'арь, и котре жъ попаски, а корови—такъ понереду, и ажъ головами вихітують! А баба Міниха вже й коло порога, висівокъ тамъ заколотила, лущнаєкъ въ підсітокъ: гарненьке у старіхъ було хозяйствечко. И якъ наблізятця — томú с'єго, томú того... а іноді й по шматку ще хліба, та й сімю зв'єрху.... Поглядить, почуха, ласкаве слово скаже,—не такъ якъ у іншихъ, що тільки й чухешъ, проклинають, ябó й лом'акою. А котре, въ реп'яхі тамъ, въ колючкі вбралось, абó въ багні валилось, зашкарубло: »Ай-ай!« каже, »якъ же оце ти, ледащїце! абó тамъ—бродякко!« и повибіра, обчуха, а іноді, то ще й гребіночкою розчеше. Стоїть скотїна, абó овечка, п'є тамъ, абó хрума, и знай хвостомъ.... любить. А іноді й бабу, пікою, по сїні тамъ, абó по руці: »И тебе«, мовъ, »почухаю!«

И предивні були покійники об'є, дуже дивні! Теперъ такіхъ людей вже й нема! Трудяці були, невсипучі, а тільки такъ якось....

Приміромъ, жне було Міна, абó косить, — якъ и другі робить; а далі — кїнувъ серпъ, абó косу: »Годі вже!« каже, та ще й шанку-кожушанку своєю зв'єрху, долонею, — завжди було її ажъ на нісъ, и завжди вона въ ёго, якъ у тій пісні співають:

(!) Що солему несеть, якъ молотить. —

Звѣрху дїреа.

Вітромъ підбіта.

»Піду щес, каже, до-дому!« И повїявся геть поміжъ житїами, тїлько шапка та повѣрхъ колосся, мовъ той будїякъ, що рѣпнувъ и пухъ розлітаєтця. Абó оцѣ взови́ця було почнѣтця сусїдська, дїдові своѣ бѣ треба перевезти: »Вже жѣ«, каже, »панóче, нехай и моѣ разомъ перевезуть!« и пішовъ, не дожидаючи одвіту.

И не подумайте, щобъ хто на ёго зъ сусїдъ за те прѣметствувавъ колїи. »Не тїльки«, мовъ, »въ хазїйській роботї ввїлює, а й ёму ще робїи, — нї! Разъ те, що то вже такий чоловікъ бувъ, такъ ужѣ й знали, що вінъ такий, що ёго вже не переробїишь; а друге—всі знали, що хоть йводї й за ёго приходїтця, такъ вінъ же за тебе во-стокрótъ. Вінъ покїнувъ отто жнївїа, абó косовїцю, тїльки всїяке знало, що вже то вінъ щось та наглѣдївъ, абó щось та надумавъ, и нехай би котрѣ пішло, то абó цїмрину лагодить коло колóдязя, — обвалїлась, недóбре воду тягати, — абó заплїнує и приправляє двѣрці коло якої сусїдської кошарки, — недóглядъ, абó нїколько господарѣві. И то вже пѣвно, що вінъ тамъ обнїкає и по сусїдськихъ хатахъ, и по огородахъ и скрїзь, — и дѣ що не такъ, заразъ направить, якъ треба; и на дїтїй посваритця, щобъ не пустували безъ матерокъ, абó не робїли ка-зна-чогó, а котрѣ голóдне, и нагодїє; що попрїсїрнювало, а дощъ накрапá, — попрїбїрá, якъ слїдує.

И якъ у малóму було дїлі покїйникъ, такъ було и въ великому. Чоловїкъ оцѣ на тїкъ багáто насадївъ, а

туть хуртовіна насуваєця, — кіне своє, щó бь тамъ ні робівъ, и за цїпъ: »А ну!« каже, »молоті, небоже, скоріше! бачъ якé суне!« и стане у грідки, и вже такъ булó почне вимáхувать цїпомъ, и такъ ухэ-кае тогó, що мусить и шапку геть, дарма що морозъ бúde зь очіма, якъ то кажутъ. (Хоть и бiльше шесті-десяти булó, кремязній ще дідъ бувъ! невеличкий такий, широкоплечий и завжди праве негблений, а волóсся праве й сивіть ще не починало.) Абó зно́ву: оцé бúde бідний чоловікъ котрій зь сусідівъ, и вь тогó чоловіка сім'я велика, нічимъ гараздъ заплатіть кравцямъ, щобъ тамъ свитіну, абó кожухъ зложили, — прийде: »А ну, лишень«, каже, »свої ливтварі (¹), абó тамъ сукно« (вінь и кравецьке діло вмівъ), и зшпóрта. Той тамъ, звісно: »Будь ласкавъ, діду!« абó: »Спасибі, мовъ, тобі!« а дідъ и байдуже собі, мовъ и не чуе. И справді булó такі йводи не чуе: все, знаете, тамъ у ёго вь голові що-небудь. Оцé булó й дивитця вінь на тебе и дріботить тобі (дріботунъ бувъ старій), а дума певно о чімсь другімъ: »а якъ«, мовъ »на-завтре отте и отте?« Тимъ булó часто: оцé дріботить-дріботить, та й стане, абó скаже тобі такé, що ні къ селу, ні къ городу. Хто не знавъ ёгó, булó питаютця: »Та сей дідъ«, кажутъ, »мабуть, у васъ придуркуватий, абó-що?« То наші булó и шуткуютъ: »Та ні«, кажутъ, »вінь не придуркуватий, а тільки однимъ днемъ завжди старіший одъ себе!« Такъ-то вінь булó! А якъ що вже булó и почуе, що тамъ той — зведé

(¹) Ливтварь — овеча шкура.

брóви (густі такі и великі були, и гóлову и óчи зáвжди внизъ), и такъ и бáчишь, що »Що це«, мовъ, вінъ?« и дівитця-дівитця; тільки вже відно — щось дру́ге прийшло на мисль, за ша́нку и повіявся.

А вже кісся́ було, обручі, вилá, ключкі, штилі — для усёго двóру постачá: лісничить любівъ, й тогó було понадбáвувє! Якъ тільки було виберетця у ёгó слободна годіна, — деревяні постóли, магíрку свою, черезъ плечé тóрбу, за по́ясъ сокіру, — и пішовъ чáвкати и брѣхатьця, осóками та очеретáми, до лізъ и до лісівъ! И цілісінький було день вíходить іноді тамъ. И дé вже було ожіни єсть, грúши, тóренъ, гúси дикі де на яйцяхъ, журавлі, — все знайде, до всёго добúдетця. А вже що горіхівъ-горіхівъ було носить! та ще все одінъ въ одінъ чорнобрівці, що вже спіє-спіє, та й вівалитця зъ гвіздá! знайді та роскусі, то ядрó аж хрумтíть! Зъ мішнінихъ віръ достає було їхъ, и відтіля́ було відере! Зъ іншої норі, якъ росконá, іноді було зъ доброї півъ-корóбки вигорне!

Ми, діти, якъ було знаємо, що вінъ въ лісь пішовъ, тільки вечіръ — надъ гóру, и вже й очей не зведемо то гляді лишень, и гойдаєтця де-небúдь повёрхъ очерету гаєкъ.... Отгó вже Міна начухрáвъ тамъ всячнини, и такъ, зъ гіллямъ и листомъ, и лóмитця! И якъ вийде на бéрегъ, — по по́ясъ прáве въ грязіюці (а тóрба и пáзуха óнъ-якъ надулісь!), брѣхнувъ оберемо́къ óбъ-землю: »А ну́те лишень!« каже.... Якъ зайці кінемось було до ёго, и вінъ: томú ожінъ, томú горіхівъ, а вже мені́ було (дúжче всіхъ дітєй любіли менé покійники обóе) яке-небúдь журавліне яйцé, абó тамъ яструбеня́тъ,

шулічевіять.... И якъ підемо було вибрикомъ на гору, тільки: »Хі-хі-хі!« Скрипъ-скрипъ! мовъ (мовъ скрипнѣть, смієтця було). Та ще и въ бѣки візьметця, — зовсімъ баштанний дідъ, якъ вітеръ, и лозіна підъ нимъ скрипнѣть!...

III.

Якій дідъ Міна бувъ, такъже само и баба Мінина була у всякій роботі! Де вже цю її силахъ вѣжко було, або де пічкання багато — гліну тамъ міснѣть, хати валькувать, коноплі мочнѣть и тягать, за терницею — вона не була ніколи. А отъ — та й то хіба сама, бо її вже и не клікали — пірѣя тамъ драть, вѣвну скубти, помогти цю матусі. А и на неї ніхто було не поремствуєтця, бо и вона.... Щобъ тамъ бабувать було, якъ у насъ старі жінкі правѣ завжди, або тамъ ліками, або знахарствомъ, — ніколи було вона; затѣ всяку хазяйственну частъ ніхто було такъ не зна. Приміромъ, на корову було подівитця: »Ніс, каже, »зъ своі корови користи не матимешъ!« То вже такъ оно и бѣде, не матимешъ. Або оцѣ на огорѣдъ до тебе прийде и поросказує, що: »Оттутъ«, мовъ, »канустку, оттутъ картопельку, а оттутъ для тютюну вгіддя«, то такъ и робіи, якъ каже; а зробишь инаково — все погано вийде! И такъ було вона у всякому надвірнѣму ділі. А вже цю въ хатнѣму — коло дйва тамъ, коло пѣчи, коло тіста, коло варива.... Відкля вона всему тому

навчилась, Богъ її святий знає... Каже було, що її ма́ти її була така и ба́ба. И тимъ всяке було до вѣи за по́радою. Оце напали скотину перелогн, чоловікъ купує теліцію або вівцію, тісто не зхóдить, а тутъ такий случáй: шишки тамъ трéба ліши́ть, корова́й бгать, киши́ туліть на гробкі, — за́разь до ба́би Міннихи!... И вже хочъ яка тамъ не́погодь, назу́стрічъ її вітеръ, дощъ въ вічі січє; а вона, зогну́лась невеличкая, обгорну́лась въ сірєнку юпчїну, на голові білий платóкъ, — и ажъ тюотїть! Лєдві поспїшаєтця той.

А вже якъ котрє захворяє було въ ху́торі, а особли́ве дужє: »Бабу Мінниху«, прóсить було, »поклїчте!« Не зна́ла, кажú, вона пїякихъ ліківъ, а тїльки б́уде коло хвóрого, вже єму́ и лєгше! бо ніхтó було не збу́міє такъ переверну́ть, такъ гóлову вмести́ть, відкри́ть доладу́. И вже було якъ поклїчуть, не оди́уть вїнь її. Жїнку и дітєй иводі не піднєска́ до сєбе чоловікъ, вáжко сердєшному; а ба́ба Мінниха нехай тутъ б́уде... И якъ почнє вже було вона єму́ тїхою и неспїшною мóвою своєю, и се, и те... и такъ було тенлєнько тобї нєю, ажъ до сáмого сєрця, та ще и ўсміхъ такий (святї, ма́буть, Бóжі тїльки усміхаютьця такъ), — и чоловікъ заслу́хаєтця, розва́житця, лєгше єму́ стáне на тілі и на душі...

IV.

А на таку людину хто жь такі стане ремствувать, коли воно має Бóга въ животі! А щобъ хазіинъ тамъ, — та вона́ однимъ пасішникуваннямъ одплáчувала хазіинові за все! Бо и тутъ вона́, якъ и у всякій хазіиствениій часті,—и пасіка наша зовсімъ була на її рукахъ. Та ще тогó мало сказать, була на її рукахъ: вона́ — не знаю, якъ сказать вамъ.... Оце́ було тільки прийде Тéплого Олéкса и сонечко гарáзденько обітріє, вже вона́ и йде.

»Добрідень«, ка́же, »вамъ, — и вамъ, панóче, и вамъ, панімáтко, и вамъ, дітоньки!« Було́ якось поважніше вона́ въ сей день.

»Добрідень и тобі, бабúсю!« ка́жуть.

»Бúдьте здорові зъ прáзникомъ святимъ, зъ Тéплимъ Олéксою!«

И почне́. Її прóсять сядовітьця, одпочіть.—»Ні«, ка́же, »я пришлá за діломъ, порá за Бóжу птáшку приймáтьця.«

»Та ще холодно!« ка́же татúсь: »мо́же бъ, ще підожда́ть.«

»Ні«, ка́же, »порá: Тéплого Олéкса!... хоть оди́нь-другий ўликъ погрітьця!«

И такъ уже́ було́ по її й бúде: поснідаемо, поклічуть двоохъ-трéхъ чоловіка зъ сусідъ, поблагословились (а горілки ніхтó було́ ні каплі: не любить бджолá й дұху горільчáшого), и підуть всі до бджоляника!

И такъ було вона цілісіньке літо, поки й зно́ву па́сіку на зімівлю въ по́гребъ: всюди привіде́ дає, а та́тусь тільки за не́ю, хоть и не дуже-то покійникъ любіве́ за чужимъ приво́домъ ходіть, и хоть самъ зна́вся на на́сіці до́бре. И вже було, якъ одвезу́ть па́сіку въ по́ле, сама́ тамъ и ро́і збіра́, и, чи тре́ба въ гречкі пе-ревезті́, одшукáє такé місце: за всімъ, кажú, сама́. И якъ було вона́, якъ при́йдемо туди́ до не́і!...

Тамъ у насъ степо́къ — версто́въ зо́ дві одъ ху́тора, абó й більше — хоро́ший такий степо́къ! И те-перъ вінъ хоро́ший, а тоді ще лу́ччий бувъ: трава́ за́вжди було́ въ по́ясъ, а йводи и підь-плéчі; а вже що квітóкъ-квітóкъ!... А на степкú садо́чокъ въ придо́линку; по кра́ймъ гúсто, мовъ за́города, а по серéдині — чі-сте місце, тільки десь-не-десь порозті́цювані вишенькі́ та квіткі́... ще лу́чче, ніжъ по степу́: горо́шокъ па-хúчий кúнами, матері́нка, смілка, за́яча кривці́!... Тутъ-то и па́сіка була́, и хліве́ць величє́нький для па́сішника и для ўливківъ!...

И о́це було́, якъ ко́нчимо після́ обіда вчє́ння, и братъ татусє́ві — братъ насъ тоді вчивъ — що, мовъ, до́бре вчїлись, татусь и одпу́стить до Міннихи: »Ко́лі до́бре«, ка́же, »то пехай́ и йду́ть!« Вже зна́въ покійникъ, що якъ туди́, то нічо́го й лу́ччого намъ не тре́ба! И за-пряжу́ть було́ візь, абó и прóсто піхóтою, та ще и всі́кої всі́чини мату́ся надає: томú глє́чико́къ зъ моло-ко́мъ, томú боро́шно въ то́рбі, томú са́ло, — и ми, мовъ ті кома́шки, що несу́ть свої поду́шки!...

А та вже й вигляда́ насъ! И якъ тільки за́гледить: — назу́стрічъ намъ: »Голубя́точка мо́ї«, ка́же, »якъ по-

томілись!« И въ одну рѹку сáло, въ другу гáечикъ, тóрбу зъ бóрошномъ перекине черезъ плечé, — и вона по-серéдніи, а ми — кругómъ, мовъ ті каченїята плу́таємось по траві... И скільки роївъ піймáла, росkáзує, якъ бѹдка проїхала оттáмъ шестерикómъ, якъ кóні басувáли, а лакізка ззáду кунявъ.

А якъ прійдемо, роботу геть (шитъ було лóбити старá и жать: тамъ за-для неї зáвжди було сїють, такъ було й кáжуть «за-для бáби Мінихи»), и вже все було коло насъ: сéстеръ позаквітчує, вінкі поймає, братáмъ тежъ що-нéбудь; а вже що мені — метéликівъ!... Тамъ нáветь у неї изъ пірію така клітка була для метéликівъ: кошáркою було звать її, а метéликівъ — худібною моєю: «Васіонина», кáжуть, «худібчина!»

А якъ ужé стáне було сóнечко на взáходи — вечéрю варіть гуртómъ! Вона жъ порядкує, а ми порáємось: хлопці огóнь розводять, сéстри, за її пріводомъ, мїсять галушки, вáрять... И лóбо було, и корість була: залюбки навчáлсь, чому примусомъ и не навчїлсь би, мóже, и що пóтімъ дé-кому зъ насъ було, якъ нáмїдва! Я знáю, що якъ скіпо́къ наколóть, якъ розвести огóнь, скільки сóли и пшонá въ кáшу, — я тутъ навчївся, и нóтімъ, ямъ підбїльшавъ и ставъ вaласáтьця по світáмъ, пригодїлось мені и кудї тобі! Кóней попáсувать було стáнемо въ степу́, абó де надъ стовбóвимъ шляхомъ ночувáть, що за тиєю дорожнéтою пічóго не добѹдесся, — поганїйло жъ коло кóней, а я назбїравъ тамъ трѹску яко́го, абó-що, приправивъ казанóгъ до оглóблї абó на сїшкáхъ, розвівъ огóнь, и таку́ кáшу було втнѹ, що тїльки нá та покоштїй!

А якъ було повечеряемо, — поперемиваємо мисочкі, поховá Мінниха хлібъ и все, въ стрісі въ хлівці, щобъ собáки не добулись (віхтó було коло пáсіки не почує, — ні для чо́го), та й до-дóму!... Поки́ й віку мого́, дýмаю не забúду, якъ було тоді! Хóроше такъ, прохо-лóда; зóрі тільки що почали́^{сь} показуватьця; пахъ одъ травí и квітóкъ, а тутъ пéренели пítьнідёмкають, у дзвóни мовъ бьють... деркачі, дикі ўтята десь сви-стáть крíлами, журавлі десь курлю́кають на тírлахъ, вівчáрикъ вертáетця въ лісь, посві́тує: хоть би й до віку виши́его, то, зда́етця, зоста́вся бъ такъ... А ми кўнцемъ ко́ло Міннихи, и вона́ тíхо такъ, мовъ по зó-рямъ чита́є: «Оці квітóньки такъ», ка́же, «звўтця, а оці траві́ця такъ... оцé берéзка, оцé чебрéць, оцé дрíкъ... на таві́хъ и таві́хъ ростўть вони́ поляхъ, оттакі́ й такі́ бува́ють, на те́ й на те́ пригóдні...» Абó про зóрі було́ роскáзує: «Оттó», ка́же, «дорóга...—для невóльниківъ та дорóга! Зъ невóлі» ка́же, «хто втíкає, на її́ трéба ди-вítьця, чи зъ Турéцької невóлі», чи зъ Татáрської: якъ-ра́зъ вона́ черезъ на́шу стóрону! Богъ ко́лісь», ка́же, «дў́жче любíвъ на́шу стóрону — й дорóгу ту зробíвъ для на́шихъ невóльниківъ.»

V.

И вже де трéба було́ замістíть татусá або́ матўсю, особлíве въ пова́жному дíлі: хрестъ одвезтí на нíву, що печўть на Хрестці, покропíть въ кошáрахъ и въ

бджолянику на Голодну Кутю, одвезті въ Дмитрову Суботу міську на гробки и все тамъ, якъ слідъ веліть, — діда Міну; зажонъ зробіть, на часточку попіві дати, кашу зваріть, якъ котрѣ граматку або часловець зкончить, — старя! А йноді и обое разомъ, де треба бъ татусеві и матусі обомъ. Наймичка-сиротя заміжъ одъ насъ виходить, або сиротя-наймитъ жєнитця, батькуватъ и матерюватъ треба бъ, а татусеві и матусі куді їхати, у родичівъ весілле, або-що, — вони! И вже на той разъ старі, якъ-бі и справжні хазіинъ и хазійка, и въ весільному ділі, и у всёму. А якъ діло урочісте йде, то и татусь и матуся бѹдуть дома, а зкруту багато, або треба літвєі людини, то сі самó по собі, а то й вони такі. И вже въ такімъ разі, а найпаче де треба, якъ звичай укажує, ті більше булó рóблять, особліве матуся— молодя людина ще буля; а старі — такъ порядкуютъ. Отъ, приміромъ, якъ и за паскі булó приймутця!

У насъ їхъ, знаєте, багато булó печуть, дуже багато: весь Білий тиждень тільки й діла булó, що жарять въ печахъ! Бо въ нашій стороні такій звичай, що якъ прийде Великодна Субота, то вже старцеві не дадуть — хліба тамъ шматка, або шажка, а пасочку невеличку, та й до пасочки ще: крашанокъ, сала, соли дрібокъ, палянничку для пона — всєго. Та й не тільки старціямъ такъ: бідний хто будє въ селі, вдовецъ, сироти, и імъ пошлють. »Хто, мовъ, імъ тамъ, або зъ чого?« Та ще й такъ у нашій стороні: скільки вже ні будє у хазіина сусідівъ, то и імъ, и паскі, и веячнини посвятіть. Наветъ и панкі своїмъ хрестіянамъ такъ, котрі бідніші и ще не зóвсімъ забули стародавні зви-

чаі. Ну, котра хазяїновіта хазяїйка, и для себе тожъ, и пасокъ, и всякої всячини: панійкі — папушники тамъ, баби, пундики різві, приціи приціять, а котрі такъ собі, люде та й годі, тежъ що-небудь: такъ що іноді неділь зо три або й зъ чотірі контитуюця тимъ. Одъ того-то, кажю, у насъ було весь Білий тїждень зъ паскамі.

И якъ печуть було, то вже порядкуе більше баба Мінніха. А де вже, якъ звичай велить, приміромъ, замісять діжю, хрестъ зробіть на тісті пальцемъ, перехрестить її, закрить и цмокнуть, щобъ добре зходила, — хоть въ другімъ разі и абі-бъ-хто се, а для паски вже вона: якось воно поважніше, знаєте, якъ така людина. Абó оцé напалили пічъ, вимели, свяченої вербі треба туді прутикъ, щобъ згорівъ, такъ годітця, абó борошна жміньку, чи въ-міру пічъ напалена, — тежъ завжди було старá. А вже въ Великодну Суботу, якъ паскі було діліть въ коморі и розсилать їхъ....

На-дворі оцé такъ сояшно, зéлено!... сусіди, видно въ двєри, метуть двіръ, огороди, наймиті и наймичкі на присінкахъ, а вона — натупалась старенька! — на скрині: »Оттú«, каже, »дóчко (дочкою було матусю зовé въ такімъ случаі) Голованéві«, каже, »óтъ що вінчикъ зарумишвся, а оттú велику — Грицісі: зъ дітками маленькими бідна!... та й сáла ій більший кусокъ!« то матуся вже, якъ вона каже, а наймиті и наймичкі въ рушнікі и въ скатерті, и розніосять.

Самá було зъ дідомъ наветь и святить повезé, и для насъ, и для сусідівъ. Зъ вéчора було ще налаштують,

візь воловний, пайлúčчий, и поскладають. А якъ тільки порá: новій кожухъ абó нову світу, дідъ — повній кобенякъ, наветь батігъ новій и нову магírку, и зъ Бóгомъ!... Летимóбуло до слўжби, ясно такъ, вéсело, зéлено!... наганяемо: старéнька на вóзі кукóблицця, то до ти́єї пáски, то до дрúгої!... а той зпéреду, ша́нку ажъ на нiсь, и въ правій налігачъ, а въ лiвій батігъ. Не дóбре бъ и держáть налігачъ, а ще незручніше батігъ: рукавá—дóвгі, сукніо—цупкé, лéдві закаврáші зламуге. Та не дўже бъ то нўжно й держáть їхъ: сiрi смiрні, дрўжні. А держiть: пáски на вóзі! »Береженого«, мовъ, »Богъ бережé!«—»Христóсь воскресъ, Христóсь воскресъ!« зацвiринчáла дiтвóра. Тá—тiльки головою, усмихну́лась... а той мовъ и не чўе: »Собъ-сóбъ, сiрi!« кáже... Не скáжуть вони: »Во-и́стину воскресъ!« покi не почўють »Христóсь воскресъ!« одъ попá.

И дiтвóрi ще веселiше — хотiли старéнькихъ пiднeвiдить: гамъ, лéминъ! Те — якъ бáба усмихну́лась; дрúге, »що и дiдъ«, кáже, »ўсомъ моргну́въ«....

VI.

И вже що цiрi були покiйники до насъ до всiхъ, прихiльнi, до хазáйського добрá копáтельнi! Кóжне булó скорiше своé перепу́стити, нiжъ попу́стити зъ хазáйського! Я нiкóли не забўду, якъ разъ дiдъ Мiна!... Тепéрь, смiхъ менé берé, якъ згадáю, а тодi не до смiху булó менi, та и всiмъ булó не до смiху!

Тоді, знаєте, тільки що появилъся Засоринь.... Засоринь, знаєте, колись бувъ тамъ; або, може, ёго й не було ніколи, може, чи й бувъ вінъ коли на світі, а тільки чутка така пішла, що пробі, мовъ, їздить! Було оце сёгодня, що, мовъ, у такого-то стягу шкури зъ спіни, а завтра, що допомігъ тамъ.... И багато було всякої всячини. И було, кажуть, такий вінъ, що якъ хоче вже когô піддрать, то ще й оповіститьъ попереду — готуйся, мовъ!... И вже й готуйся, кажуть було, коли оповістивъ, и не думай якъ-небудь; бо нічого не докажешъ, ще гірше буде: знавъ вінъ, либонь, щось, чищó. Різъ, кажуть, одінь панъ въ Миргородському повіті (се я добре пам'ятую, що въ Миргородському) здумавъ було, щобъ не пустить, мовлявъ («вечерять буду», сказавъ той), и скрізь зъ лихтарнями и зъ каганцями поставивъ,—знавъ же вінъ лихтарні и каганці!... Ті, кажуть, и стережуть, а Засоринь сусіль въ хату!... «А щó», каже, «встерігся, вражий сину!» и канчуківъ томú панові повечерявши (а такий повечерявъ, и пана и панію посадовивъ зъ собою)!... И якъ давъ канчуківъ, бувъ такий, та й нема! шукай вітра въ полі!... Тільки, кажуть, сторожа, що тамъ геть стояла зъ лихтарнями, якъ царині: «Чогó», мовъ, «ви байдики бьете! Ідіть собі якъ сучій матері до-дому, я вже побувавъ у вашого пана!»

Такий-то бувъ, кажуть, той Засоринь! И багато, кажуть, було объ ёмú всякої всячини! Якъ ужé перестали объ ёмú чутки ходіть, кажуть було люде, що ёго й не було ніколи, що то певно десь дзвінь великий лили и пустили такú поголósку, щобъ голосніший бувъ; а то-

ді — багато одь ёго страху було! И було якъ побáчять, що до ко́го замо́жнёго прої́жжі пані, въ карéті або въ ко́лясі, пересто́ять и ко́ней попа́сти, або тамъ переночува́ть: »Охъ«, ка́жуть було, »та то́ жь пéвно Засóринь!« (бо той все було, ка́жуть, въ карéті або въ ко́лясі) и та́кий óстрахъ піде до селу́, що и чри́й Зóже!... И ло́тімъ по всёму́ повіту розвесéтця, що, мовъ, у онъ_того Засóринь бувъ, — а той и въ ві́чі ёго ні́коли не ба́чивъ, и якій вівъ!...

Такъ лúчилось разъ и у насъ. Тільки що повечéряли, и мату́ся насъ поставила моли́тьця Бо́гу (а татуся́ не було тоді до́ма), коли въ хату́ вівчáрь Яківъ и ажъ блідій! »Пайма́тко!« ка́же.... »Якійсь панъ«, ка́же, »въ ко́лясі за толо́шніми ворі́тьми!«

Мату́ся такъ и затрусі́лась, а ми й собі, на не́ї дівлячись.... »Ой лішечко́ жь«, ка́же, »мені!... Чого́ жь ёму́ трéба?«

»Переночува́ть, ка́же, про́ситця.... «Я«, ка́же Яківъ, »що, мовъ, и нема́ панотці́ до́ма«,—такъ про́бі!... »Попросі́«, ка́же, »хазя́йку.«

Що ёго́ въ свігоньку́ Бо́жому робі́ть!... »Біжі́«, ка́же, »що, мовъ, дітки малéнькі, спать не да́дуть.« А насъ та́кі хова́ть, въ стінку, въ ку́щі.... А по́тімъ наза́дъ, и зъ переля́ку не зна́ла вже, що, та скри́ньку зъ мідя́ками, и въ нека́рню підъ верста́ть!... Сміéтця було́ по́тімъ зъ не́ї ча́сто покійникъ тату́сь.

Коли́ Яківъ зно́ву, и ще бліді́ший: »Вже«, ка́же, »въ горóді!«

Та що вамъ и роска́зувать! Якъ почу́ла мату́ся, що мовъ и въ горóді вже, до насъ!... и, забра́вши, стін-

ками, левадою, и до Міннівъ: »Рятуйте, мовъ, ховайте насъ; Засоринъ прихавъ!« И тутъ-то дідъ Мінва!... Зпершу и Господи, якъ перелякався: тільки — »эгé!... эгé!... эгé!...« и то въ той кутóкъ, то въ другій! А далі, якъ вхóпить ціпъ, и туди!... Сміхъ, кажú, менé теперъ берé.

Якъ вбìгъ, знаéте, въ прихожу, а той сáме роспíтуе у чéляді. »Немá хазійки дóма!« одчеркивúвъ не довго дúмаючи!... А ціпъ такъ и держíть напóготові: колí, мовъ, щó, щобъ такъ и лулúснуть посерéдъ лóба....

И такъ, покí той и спать лíгъ, все зъ ціномъ. И якъ той нічóго собі, вечéрявъ тамъ тó-що (бо такі матúся осмілилась пíдъ вікно до пекáрні: »Дава́йте«, мовъ, »чогó зхóчєс), то и Мíнна нічóго; стоíть собі въ кутóчку и на ціпъ зхилíвся; а якъ той стáне наближáтьця, абó до світліці,—зáразъ и пíдвímá ціпъ: »Не мóжна«, кáже, »не мóжна!« Раскáзувавъ пóтімъ татусéві самъ панъ той (бо татúсь незабáромъ вернúвся до-дóму, и вонí спрáвді одíнь одíного знáли. А матúся вже й не вихóдила до тогó пáна): »По óчямъ«, кáже, »у врáзького дíда вíдно булó — такъ би й почáвъ молотíть!«

—

VII.

Затé жъ и для íхъ булó татúсь и матúся! Рíбки тамъ хорóшої достáнуть булó, яловку вбúють, баранчя зарíжуть — и рíбки булó íмъ, и мýса. А вже щó ми, дíти: пирожéчки въ повітці, чи тамъ якí другí маторжéники—

»И дідові жь, прѣбі, и бабі!« и одно передь другімъ изъ рукъ у матусі! Те каже: »Я однесу!« а друге: »Я!«

И вже було оцѣ Великдень Божий прійде, або Різдво: на первий день гѣсті не іздять, не годітця, — и приходять було обѣе. И їхъ було: и въ світліцю, и горілочки, и всякої всячини... поштуютця, ідять любешко. Иноді було й вони до себе прѣсять, то й до їхъ идуть, и у їхъ тежъ. А зъ прѣзникомъ тамъ поздоровить, посипать, чи-що — зѣвжди бѣло вже насъ посилѣють. Я ніколи не забѣду, якъ ми було щедруватъ до їхъ!...

И Споряжѣють було насъ, якъ отъ зъ кутею до бабусі: и сорочки всімъ білі, и всяку нову одѣжину; стрічокъ було тільки нема въ застижкі, якъ тоді. Чого се такъ раді Щѣдрого вѣчора — не знаю; тільки, кажѣ, — такъ.

И вже якъ впорядѣть було насъ гуртомъ ми, зъ старою Килиною — нянькувала у насъ, коло мѣшого брата.

»Благословіть, хазяїне и хазяїко, щедруватъ!«

А вони, мовъ насъ и не сподівались, сидять собі, а и понапікувано, и поприбірано, и въ новіхъ сорочкахъ!...

»Щедруйте«, кажутъ.

Ми и почнемѣ: Килина заводить, а ми за нею. И якъ ужѣ: »добрівечіръ, давайте дохідъ!« — »Спасібі, прохѣдьте«, кажутъ, и прѣсять сядовітьця.

А якъ пороздїгаємось, якѣ ўшта намъ піде!... И варѣники, и млинці (дѣже смашні робїла їхъ баба Мїниха!) и грѣші, и яблука сѣшені. Тільки лакоміше всего було — ті горіхи-чорнобривці, або ще насіння сѣ волѣськихъ гарбузівъ: нігдѣ було такого нема, якъ у їхъ; такъ усі було й кажутъ, що у Мїнівъ правдіві волѣські гарбузі.

— Такъ-то було ми колісь!... Вонó ні йгрівъ не було шйякихъ, ні крику, ні гáму, якъ звичáйно діти люблять, а вéсело було!... Якóсь такъ тíхо-вéсело, тéпло-вéсело!... Мовъ оцé ти, колó матýсі, тéплимъ одіяльцемъ пригорнýла, и кáзочку тобі, про жаръ-птицю, абó про ті садкі, де сóнечко ясно світить, вітрéць тíхо вéповіваé... а на яблунькахъ одно золотé яблучко, другé срібне, одно золотé, другé срібне...

Дідъ Мíна було зъ Киліною колó стóлу, тихéнько балакають; а ми коло бáби Мíнихи, на полý, и тільки стукъ-стукъ горішки! хрумъ-хрумъ!... А та, то тому помóже, то другóму! Та ще й приговóрюе, шуткóуе: »Пó лобу ёгó«, кáже, »Васюню, пó лобу! лулусь!« Абó: »А ну, Мáню, якъ мíшка, а́внó?« То Мáня и справді, мовъ мíшка: вхопíть двомá палюшками ядéрце, мовъ та лáпками, и гризь-гризь ёгó! та ще й голóвкою!...

Иноді було розкáзуе намъ, якъ ті горішки збíрають мíши и бiлкі, и який-то звíрокъ втíшний бiлка, якъ на хвості лiтá. А иноді и справді кáзку яку розкáзуе, абó що íнше — вонá вже вміла, щó пiдъ такий часъ. И иноді було такъ заслúхаемось, щó й горішки забóдемо, товкачечкi зъ рукъ повипадають, а котрé — такъ и засне!... А вонá тихéнько такъ, тихéнько!... »Оттáкъ«, кáже, »дiточки, и оттáкъ та собáка просiла Бóга«. То намъ и справді, мовъ ми Бóга бáчимо и святóго Петра! Поля великi, хлiбá високi, кóлоєть ажъ до землi, а Богъ обшмóргуе кóлоєть, обшмóргуе; а собáка на заднiхъ ногáхъ, прóсить Бóга: »Щó жъ я«, кáже, »заподiяла такé? за щó жъ менi«, кáже, »гiнути?« А якъ поодгáють було насъ до-дóму, пiдхóпíть було

старій менé на рúки, тóлить-тóлить до сéбе, цілує-цілує!... а íноді було й заплаквé!... »Чóмъ-то«, ка́же, »въ мéне нема́ тако́го малéнького хлóпчика!« (не бу-ло у старíхъ дítей: була́ колíсь дочка́, та й та вмерла). Íноді було́ такъ менé и ажъ до-дóму: шалíо було́, бóроду ёмú скребú, усъ въ ротъ за́пахáю.... магірку зцúплю— волóсся кúдлаю.... »Хí-хí-хí!« було́, — скри́пъ-скри́пъ, мовъ.... Хрестъ хибá тíльки тепéрь надъ тобо́ю скри́пíть, пра́ведная дúше!

VIII.

Хазáйствечко у покíйникíвъ, якъ и попéреду казавъ, гарнéньке було́: овечáть було́ зъ десáтокъ, корóва, а íно-ді й двí, волíвъ пáра— гарнéньке, кажú. И все те, знаéте, вíкохане такé, повнобóке: звíсно, зáвжди воно́ скотíна лúчча, якъ íí и изъ рукавá ще, я́къ-то ка́жуть. И якъ було́ старí втíшáютця тимъ всимъ! А найпáче було́ сво-íмъ півнемъ и своїми волáми. Та не тíльки було́ вони́ нíми втíшáютця, а и всі було́ въ хúторí.

Півень у íхъ... вінъ и прóстий собі бувъ півень, доморóслий такí, и не тé, щобъ сказа́ть вели́кий, абó-що, — якъ и звичáйно півень; тíльки такíй же то бувъ задира́ка, и такíй лихíй!... Ёго́ вже такъ було́ й звуть: Лихíй, ка́жуть, абó: Задира́ка. »Чи бáчите«, мовъ, »щó рóбить Мíнишинъ Лихíй, абó: Мíнишинъ Задира́ка?« И такíй же то бувъ зáвжди: задрíпаний такíй, об-скúблений... грéбíнь ёмú поклéваний, скрíла мовъ дер-

качі. А вже що хвість, то не вісять було косіці, а по землі ззіду, мовъ помелó; и въ грязюці такі, абó въ піщузї, глядя, де тамъ валасáвся, абó де воювáвъ... Бо зáвжди тільки було ёму й дїла, що воюе! Оцé було тільки де забáчить півня, то вже й пустівся... и такъ же тобі, ажъ гóлову простáгне. А те помелó ззіду — тільки ковіль, ковіль!... майталáетця... И якъ доженé, підніме такú б́чу, що й їх не відно за піщугою, — тільки піртя вгорі, мовъ под́шкú щó роспустило! И вже, якъ було тамъ ні поноб́ють ёго, кровъ ажъ юшіть зъ грéбня, покострубáчений; а насќбся, стренев́вся, підняв́ гóлову, и пішовъ виступцемъ, мовъ генорáль який въ пері! мовъ не ёго поб́или, а вінъ поб́ивъ, и проб́и кукуріку, та й кукуріку! нáша, мовъ, взалá!...

Пречудний, кажú, бувъ в́ражий півень! Оцé було йдуть старі зъ дóму, въ пóле тамъ, абó-що: »Гляді жъ«, кажуть, »Зади́рако, стережі намъ хáти!« — шуќють, зна́ете; то вінъ ніби и сира́вді розуміє: зал́йна деркачáми, »ку-ку-рі-кúуу!« Дóбре, мовъ, дóбре! И вже й сира́вді не одійде одъ хáти, все кругóмъ но́ї! И такъ же то нап́зится тобі, над́метця... и виступá такъ пішно, мовъ и сира́вді москáль на в́рті! Тільки п́зитця-п́зитця, д́метця-д́метця, остоѓдіє бідному, посќбтись би вже хоть трóшки, — такъ в́разькі жъ півáї по огорóдахъ, то по токáхъ, — літо; то и почне тоді, щó ні тра́питця. Собáка оцé нав́рнетця до хáти, прот́ї вікнá нюшіть, задрáвши гóлову, ласéньке щóсь відтіля чутно... кішка в́лізла зъ-підъ дверéй, на сонці грéтця, товаря́ка прийшла поч́ухатьця, — вже й пустівся: скá-

че, на спіну зхопився собаці, або товарюці — деркачами ліпа...

Враговий Задирака іноді було самъ виняче розуміє, що вінъ чудний и ёму те виняче дуже подобалось, и такє було іноді витворює!... Оце було якъ набіраєтця до Міни на приспу (що-неділі було туді: посідить, знаєте, погүторить; и татүсь було іноді покійникъ), и котрій: »А ну лишень«, мовъ, »потанцюй!« (бо вже вінъ безпремінно тутъ: якъ такі, мовлявъ, щобъ така куміанія, та безъ ёго!). То той и почиє: задерє голову, підніме деркачі и помелó, — и витупцёвувитупцёвувє дригульками! ніби и справді танцює!... а ті очі ёму червоні, такъ и видно, що тамъ регоче, хамінокъ, по-своєму!... Абó віставить було який чмутийкъ підóшву: »А щó«, каже, »Лихій! чи б́удемо б́итьця, чи б́удемо мир́итьця?« то вже той, звісно, не мир́итьця, а б́итьця, и ќигтями підóшву, нóсомъ. Рёготу-рёготу було! А якъ ужé вхэкаєтця, — »Гóді вже«, кажуть, »тобі, гáспиде! наші й батькі було: бы́отця-бы́отця, та й оддыха́ють!«

Найчудніший же бувъ вражий Задирака, якъ було діть Міна зъ лісу, — зъ лозюю тамъ и зъ усячиною. Чи вінъ вже ёго такъ привчивъ, чи, мóже, було зрадіє такъ... а мóже, й чудиймъ ёму вь такімъ рáзі здавався старій, почудувать захóчется: якъ забáчить було, що той, мовъ бáйрачокъ, кажú, с́уне яромъ, — скільки єсть д́уху и на той бáйрачокъ, на сáму вёрхню гильку! И вже, якъ зберётця, кукуріку та й кукуріку на весь х́утіръ: »Дивітця«, мовъ, »люде дóбрі, які ми!« Хіхікає було тілько старій зъ-підъ бáйрачка, а хто було забáчить їхъ, ажъ за живіть бер́утця!

IX.

Чудніші ще, ніжъ Задирака, були волі Мінини, Ёвдошкі, якъ їхъ звáли....

Ви, може, думаєте, що, мовъ, коли такé мѣння, то певно вони малéнькі які були, сухорóгі, стрибучі? Зо-всімъ ні! Волі на видъ були, якъ и звичáйно волі: великі, гнідоі шерсти, ажъ підпáлі, и рóги — вгóру, кóлесомъ. И якъ пасúтця булó, абó лежáть и ремни-гають (въ роботі їхъ булó ніколи не побáчишь, не бу-вáли: зáвжди булó нáшими), нічóго такóго, здаётся, и нема. А нехáй лишéнь булó котрóму до тімені шапку привяжуть абó бриль, абó на рóги, та ще на супільці и «рикъ-рікъ!» то тоді побáчишь, щó то вони за Ёвдошкі!... Задерé хвість и якъ піде по полю гасáть, абó тамъ по толоці, то й мёртвий би, здаётця, заре-готáвъ: и скáче, и бéче, и головою крутить!... И вже якъ и дрúга скотíна бóде, то й ту ще піддрóчує ко-візитьця, такъ що йноді и вся чередá за ними. Се такъ старій привчивъ, якъ були малéнькими. Якъ ні-чóго булó робить, привяже котрóму магíрку на гóлову и «рікъ!» ёму, и на супільці, то те й скáче зъ-пере-ляку, мовъ цаплéне: »Танцюе!» кáже, — втішáвся. И такъ потрóху-потрóху; бо якъ наскáчетця, то вінъ бу-лó ёму ще й хлiба, и всёго....

А найчуднішими були Ёвдошкі.... Оцé, приміромъ, пасúтця булó вони, и котрій зúздривъ (а вже такъ булó

и зорять кругомъ), що тамъ хто на стерні спать лігъ и одь сонця котражку зробівъ, зъ світи або зъ рядна, на тривіжкахъ напівъ, або снопі поставивъ и на снопі накіннувъ, — заразъ тихенько до другого, и бокомъ штовхъ ёго объ бікъ!... »А нує, мовъ, »онъ бачъ!« и до тиєї світи, чи до рядна, и за кінєць.... а другий и собі за нимъ и за другий кінєць, — зняли тихенько и понесли!... Абó въ хўторі тамъ, побачать, що жінка сорóчку розвісила на тиню сушить, — и сорóчку тежъ: оди́нь за оди́нь рукавъ, а другий за другий, розиналяі, — и пішли геть поручъ!... та ще поважно такъ, мовъ роботу яку рóблять: тільки хить! гóловами тихенько, хить!... А óчі, бестіяки, такъ жмуться: »Геть«, мовъ, »бачъ, сорóчку сўшимо!...«

Якъ ужé привчивъ їхъ Міна до сёго, не знаю; тільки бу́ло, якъ кажú: де вже висітима тамъ сорóчка, рядно, світа, абó якá друга одéжива.... абó шібка розбита, дírку заткну́ли — вже вони знімуть, ви́цуплять! И не те, щобъ тамъ зжувать; а такъ тільки, почудувать. Подобáлось, бачъ, імъ, якъ у їхъ однімають. Бо оцé бу́ло якъ несуть щó, то й оглядаютьца, чи не женётца хто. И якъ не женётца, несуть-несуть, и покіннуть де-не́будь; а тільки поженісь, то абó підуть вістрибомъ по всімъ усюдамъ, абó підністятъ то себе, та й начnúть вовту́заться, ніби не хóчетца імъ винустити одéживи: упіраютьца передніми и задніми, ревуть, гóловами мотáють. Такъ що, якъ хто вже бу́ло зна їх, и ніколи зъ ними, абó боітца, щобъ не порвали, махне рукою: »Хай вамъ«, ка́же, »прасунокъ!... Коли вже вамъ хóчетца«, мовъ, похизуватьца въ моіхъ штáняхъ,

абó тамъ въ моёму кобеляці, — сількись, похизуйтесь!«
то ті подівлятця-подівлятця, не одніма, и покінуть.
А поженісь, абó стань однімать, б́удешъ знать куцїнь-
бу: віволожать тебе д́обре!

X.

Такіі-то були ті Ёвдошкі! пречудніі, каж́у!... Ёв-
дошка́ми ж́ їх продражніли....

У насъ, зна́ете, сусїда бувъ, Цёмохомъ зв́ався, шин-
карюва́въ. Висо́кий та́кий бувъ, лобъ все бу́ло мо́р-
щитъ. ніби д́ума; а я́кій ѓаспидъ вїнъ коли й д́умавъ:
ману́ тїльки бу́ло пуска́! »Д́умаю!« ка́же.... Глузу́ють
бу́ло зъ ёго за се и бу́ло ёму брехе́ньку ту, про то-
го пидї́ка, що, мовъ, хотъ и не спи́ва, та багáто д́у-
ма.... И въ то́го Цёмо́ха бу́ла жїнка, Ёвдо́хою зв́али.
А Цёмохъ бу́ло — Ёвдо́шкою: »Ёвдо́шко«, ка́же, »Ёв-
до́шко!« Молода́ ще, зна́ете, лю́дина бу́ла, а самъ Цём-
охъ літній вже чоловїкъ бувъ, се вже др́уга жїнка
въ ёго бу́ла. И така́ ж́ то щебету́ха бу́ла вона́, та
Ёвдо́ха, жартовліва! Бу́ло о́це вїзьметця въ бо́ки, та й
почне́ Цёмоховї:

Ой ти старій дїдугá,
Изогну́вся, якъ дугá....

то вїнъ. »Ну́ бо, Ёвдо́шко, ну́ бо! Я«, ка́же, »чоловїкъ
пова́жний, а ти та́къ!« то та ще ёму д́ужче!...

Отъ разъ Цѣмохъ той лежить у себѣ на полу и розмовля тамъ зъ кимсь, и ззѣду кватірка розбіта, діти, чи п'яниці тамъ (шинкарювавъ, кажѹ), и чимсь зѣткнуто. А жінка кудась пішла... Коли слѹха — щось дирчить за спиною; оглядуеця — зѣтчка такъ и лізе на двірѣ, тѣгне, видно, хтось!... Цѣмохови и прийді въ голову, що то Ёвдоха пожартувать хоче (а то були Мінини волі). »Нѹ бо«, каже, »Ёвдошко, нѹ бо!... Я повѣажний чоловікъ, а ти такъ!«

Попосміялись же за те зъ Цѣмоха довго!... А волівъ инѣково вже було й не звать, — Ёвдошкі та й Ёвдошкі!... И було оцѣ на току, або коло другої якої роботи, а котрій Ёвдошка по горобу тамъ, чи-що — и почнѹть було прикладать: »Нѹ бо, Ёвдошко, нѹ бо!... Я повѣажний чоловікъ, дѹмаю, а ти такъ!« то було Цѣмохъ ажъ сѣдаеця...

XI.

Одже жъ, які пі були ті Ёвдошкі и той Задирака, и якъ, кажѹ, пі любили и не поважали старіхъ, найшлись такі люде!... И поверѣдъ усѣго Задирака бідний!

Се було якъ разъ того року, що и перва холѣра, такъ въ Великий Піеть, на другімъ, чи на трѣтімъ тѣжні. Виходить разъ Міна зъ хати, коли сидить Задирака коло дверей, и такъ якось и голову повисень!... »Я«, росказуе було повійникъ, »ще й засміявся! и кажѹ ёмѹ: »Чого сѣ«, мовѣ, »ти, Задирако, голову такъ

повісивъ?« Звісно, старій думавъ, що такъ чого надівся півень. Коли Задирака такі сидить: лупнувъ тільки очіма, та й ні зъ міста. То було зразу підскочить, почне які штуки викидувать, ато — сидить и хотъ би тобі зворухнввся! Бідного Мину ниначе що торкнвло: а візьмі, мовъ, та подивісь! И взявъ!.. коли дивитця, права ніжка розтрощена; а зъ-підъ правого крила кровь такъ и цибинить!.. »Ой лішечко жъ мені!« и вь хату! .. »Подивісь«, каже, »старá, щó оцѣ!« Та щó й розказувать! Щось, видно, ломáкою оперіццло, або переіхало сáнками. До вѣчора й ніжки вівроставъ! И якъ ужѣ потімъ ві допитувались, — нічóго не допитáлись! Міниха жъ покійниця нічóго ще собі, а вже щó дідъ Мина — ніби другімъ чоловікомъ зробівся: ві за яку було прáве роботу не прійметця, мовъ не свій хóдить, и ажъ змарнівъ. »И моѣ вже, видно, чѣрга скóро, коли Задирака...« и не договóривъ було бідний. Покійникъ татусъ и дрўгі: »Та гóді!« мовъ, »хибá се первинá, щó ледáчі люде!« — »Э, ні!« каже... »Се вже вонóс, каже, »не дáромъ!... се віщунъ, мáбуть, мені!« Ніякъ було и не розвáжишь ёго.

Се жъ такъ на дрўгимъ чи на трѣтімъ тижні, а вь Вѣрбну Субóту и Ёвдошкі!.. И тепѣрь, якъ згадаю, то и óстрахъ менѣ берѣ, и ажъ сѣрце болить.

XII.

Бувъ тамъ у насъ, знаєте, копитанъ оди́нь отставний, Білимъ прозивався. Недалеко такі й живъ одъ насъ, такъ за мілю, або й того менше, въ Сича́хъ: тамъ есть ху́тіръ Сичі, вінъ въ Сича́хъ тихъ и живъ. Не величке бу́ло собі той копитанъ, стербелькувате, и за́вжди похні́пившись и насупившись; до́брый чоловікъ бувъ, нехай царству́е, дуже до́брый! И розу́мний такий бувъ: книжо́къ у ёго бу́ло и папе́рівъ вся́кихъ — страхъ скільки! Якъ дойшо́въ літъ, їзду бу́ло до ёго, и вінъ бу́ло до мене іноді наїзжа́е, — зовсімъ не гордовітний бувъ. И якъ розгүторитця бу́ло (а не дуже-то любивъ покі́йникъ бала́кати), то якъ почне́ бу́ло, якъ почне́, — слухаю бу́ло ёго и не наслу́хаюсь!

И у того копитана кла́ноть землі бу́въ коло́ нашої Страткі́вщини (урочище такъ зветца Страткі́вщиною), якъ разъ по́ручъ зъ на́шимъ, и ба́йрачокъ. Ба́йрачокъ той ко́лісь, ві́дно, и хоро́шенький бу́въ, тільки по́тімъ за́пустили: звісно, той тамъ въ шко́лахъ, по́тімъ въ віську, ха́зяіна до́сконального нема́; а вже якъ опе́ка та крепа́кі, — бода́й такъ и не ха́зяінува́ть! Хиба́ хто не хоті́въ, то не рубавъ, або не пасъ. И на́ши пастухи́ іноді тежъ, якъ пасу́ть бу́ло коло́ Страткі́вщини: разъ те що тру́дно такі за́вжди и встерегті́ся: по́ручъ, якъ кажу́, бу́ло къ на́шимъ; а дру́ге—чомъ, мовля́въ, скоти́ні и не поживі́тьця, коли ніхто́ не забороня́? Якъ

же приїхавъ копитанъ на хазійство и побачивъ те все (а хозіановітвій бувъ дуже покійникъ), — »Ніс, каже, такъ не можна!« и бйрачокъ гарненько вічистивъ, насадивъ ще дєрева и обкопавъ ровомъ — не ході, мовъ!... Такъ куді тобі! и дрўгихъ було такі, и наші! Привікло, знаєте, те все, покї-то одвікне: привікне, кажуть, за возомъ, то й безъ вѳза!... Ну, и скотїна втравїлась, катъ її и вдєржить. Вже копитанъ похвалявся, що, мовъ, буду скотъ стрелятьс, а все такі було іноді!...

Отъ и приїздїть вінъ разъ до бйрачка, такъ на прѳвесні, якъ разъ въ ту Вєрбїу Субѳту, та ще и зъ рушніцею: »Гусей дїкихъ«, дўма, »настреляю«, бо тамъ звжди дїкихъ гусей було багато.

Ну, приїхавъ вінъ, и конї тамъ чи зиўтавъ, чи-щѳ, а самъ за куць и підждатъ, покї наблізятця, бо цілісїнький табўнъ ходївъ. Дѳвго вінъ тамъ сидївъ, чи не дѳвго, підждатючи, колї, слўха — лѳмїтця щѳсь, лѳмїтця бйрачкомъ!... Гуси й головкї попіднімали!... А далї—гупъ-гўпъ! черезъ рївъ... Тї такъ и шарахнули, тїльки залопотїло!... Копитанъ ажъ зубами заскреготавъ, и зъ-за куць: »Я жъ вамъ«, дўма, »сякі-такї!« — дўмавъ, що напушкї. Колї дївїтця — пїра волївъ, Ёвдошкї бїднї!... та ще й шенєлію єго (положївъ її тамъ, зъ того бѳку) розпїялї и несуть!... »Якъ побачивъ я се«, розказує було потїмъ, »такъ«, каже, »и кїнула менї въ гѳлову кровъ!... Щѳ це«, каже, »дўмаю, смїѳтця надо мною, чи-щѳ?... На посмїхѳвице я їмъ здався?« Та щѳ й казатъ! Молодє ще було... та й не знаю, що у насъ, колї зъ тобѳю такъ, пїй-

ма́й и дай пастухові прочухана, або займи скотину и візьми за спашъ, на́веть поморі́ іі трóхи голодомъ, — се такъ, се по-на́шому! Якъ що за діло, ніхтó їй не осудить тебе, вся́ке скаже: »Що діло, то діло!... Якъ правда, то їй не гріхъ!« Якъ и безъ діла, — ну »дурень«, скажуть, або »здірщикъ«, и все такі нічого. А вб'ить скотину, та ще вола́: воно́ жъ то поміщникъ чоловікові у насъ!... вінъ зъ нимъ кривавицею добува́ той насущникъ!... не будь у насъ вола́ — чоловіка бъ у насъ не було!... Їму́ їй самóму стукнуло въ голову, якъ збігся наро́дъ, и побачивъ вінъ... та не вриетця!... Я ніколи тогó не забуду!...

Я бувъ тоді саме коло Стратківщини, коло орачівъ, — зачímсь вёрхи пославъ менé туді покійникъ татусь. И Міна дідь тутъ же бувъ чогóсь; и всі нічого, байдуже: смутній тільки старій бувъ, якъ и завжди після Задіраки бідного.... Коли слухаемо — за крижéмъ коло тогó байрачка, вістрелю, и такі дóбре чутио: тамъ знаєте, байракъ, я тутъ гаёкъ близько — луна... »Ого́«, ка́жуть орачі, »та сей не абі-якъ погріо́куе!... пéвно се конитанъ гусей!« — а гусей, справді, цілий ключъ зъ-за кри́жу.... А я: »По́їду«, думаю, »подивлюсь!« зъ-мáлку любивъ мисли́вство. Коли добігаю до кри́жу, назустрічъ нашъ пастухъ. »Евдошóкъ«, кричить, »вбивъ конитанъ!« и такъ и вдáрився óбъ землю!... Я вже не знаю, якъ и добігъ.... А наро́ду тамъ відусіля, хто бувъ б́лижче: орачі тамъ, тó-що (звісно підъ такú пору въ полі), и гвалть такий, крикъ!... Евдошкі по сей б́къ рову, поручъ, оди́нъ на'дногó повалились, дохóдять.... дивітьця на́веть стра́шно, не то слухать! »Вб'ить

ёго», кричять, «вбить, якъ вінь побівь!... Щобъ тоє, кажутъ, »Божу скотину та такъ!« и ажъ рўки до неба знімáють!... А той по тїмъ бóці рóву, спиною до дéрева. Нічого бъ, здаётця, ёго й знать, и блідий такий, а óчі такъ и світятся!... И якъ народъ насуне на ривъ, щобъ-то убить, якъ кажутъ,—за кўреа и до щокї!... И такъ, поки й Мїна зъ нашими — добїгъ такі па-стўхъ и розказавъ. А якъ прибїгъ бідний Мїна и упавъ на Ёвдошóкъ, забули и про того... И вже й рска-зать не мóжна, щó тамъ робїлося!... У иншого й усъ вже сївий.... Нáветь кїнь мїй.... якъ прибїгъ Мїна и припáвъ до тихъ, я зскóчивъ и собї зъ нимъ.... Зпéршу харанўдився, хрїпъ: а дáлі б́лїжче, б́лїжче.... поню-хавъ и мóрдою одного, дрўгого.... »Вставайте!« мовъ.... »Чогó«, мовъ, »ви?« Не встають, неборáки! Догадáвся, вїдно, и якъ ставъ надъ однімъ (дўжче, вїдно, любївъ ёго), и якъ повїснв гóлову.... а слéзи по хрáпамъ — капъ! тїльки, капъ, капъ!...

Якъ Мїну одирвáли одъ Ёвдошóкъ; не знаю, не па-мїтўю гарáздъ: одъ жалó и одъ плачў мовъ приглў-шений ходївъ. Памятўю тїльки, Самсєненко Свиридъ (возáкъ бувъ Самсєненко, такий висóкий и такого су-рóвого лиця бувъ чоловікъ), якъ ужé одвелї Мїну геть, повернўвся до того, — а самъ Мїна ні слóва ёмў: »Ти жъ«, каже, »який-такий поїжъ їхъ самъ! чўешъ? Самъ, кажў, поїжъ їхъ!... бо тїлько ти та ще хибá скажéна собáка!« А той хоть би тобї словéчко!... óчі въ зéмлю, рўки нáвхрестъ и рушнїця геть!... Колупнўло, вїдно, що не *волівъ*, мовъ, се вїнь тїльки.... и якъ-бї кї-нулись тодї до ёго, пéвно и вбїли бъ, то и нáльцемъ

би не ворухнѣвъ, и слова бѣ не промовивъ!... Лежачого тільки въ насъ не б'ють.

XIII.

Після того недовго вже бідний Міна коротавъ вікъ свій! И тоді ще, хто бачивъ, якъ я зъ нимъ до-дому: »О«, кажутъ, »не довго вже ёму рясть топтати!« Бо вже я допровадивъ ёго: ниначе памороки ёму забило, або, боронь Бѣже, змисль стративъ. Оце йде-йде, а я за нимъ и коня за повідь, та й стане. И дѹма-дѹма, ниби що зг'адуе, и вернетця назадъ, або въ бѣкъ кудї, або сїде на зѣмлю... »Встаньте«, кажу, »дїду!... Онъ и хати наші; бабѹся жде« (и самъ, знаєте, а все такі, бідо моя!) то вінъ: »Угу!« каже, и, якъ маленька дитина, послѹхаетця... А якъ вивернувся зъ човна (ужѣ Богъ ёго зна, якъ би, здаѣтця, такому рибалци! Певно вже такъ сѹдилося!... Якъ разъ въ Страстній понедѣлокъ!) и якъ вхопивъ ёго того жъ такі вѣчора жаръ, всі такъ и зложїли: »Не животить вже ёму!... дѹже вже багато на одні плѣчи!« хоть и не говоривъ объ тїмъ ніхтѣ, бо якъ такі объ дїдові Міні та такі рѣчи!...

И справді, на сáмий Великдень — такий вже то и Великдень бувъ! Ще якъ и готѣвались до ёго, на Білій недѣлі: паскї пеклї — не було баби Мінихи; розсилали и ділили — тежъ не було... Все чогось ніби нема, все щось ніби не такъ! Тѣ було весело такъ въ сі дні,

сміхъ, бігають, збіраютьця, ато ї голови повішали! А якъ вмеръ въ-дóсвіта, опрічъ татúся, та ї то, що зъ вéчора ще поїхавъ, ніхтó и въ цéркві не бувъ.... за гóремъ забúли, що ї свѣто такé Богъ давъ!... Та що ї казáть! Якъ згадаю, що тоді діялося у насъ, мовъ абó сóнечко праведне тоді мінíлося, абó пожежа велика йшла, димъ вкривъ: жóвтимъ такімъ все мені, и мовъ які тéні сповигáють.... и одéжа бъ на кóжному великóдна, и пiби-то вони ї празникúють, а все такé сумнé!...

Більше всéго въ-пáмятку мені, якъ ужé пiпъ при-їхавъ ховáть. На полú сидiли якiсь жiнкi, и я зъ сéстрами, и зъ братáми, доставáли зъ макiтри кóржики и давáли намъ. Коли хтось въ хáту: »Пiпъ«, кáже, »при-їхавъ!« Незабáромъ, спрáвдi, пiпъ у хáту, а за нимъ и татúсь, и матúся, и багáто нарóду—á пiпъ тоді бувъ у насъ старiй такiй, отéць Михаiль, любiли ёго всi дúже!

Пiдвелi ї менé попрócáтьця зъ покiйникомъ!... Такъ насúпивъ брóви, мовъ дúмку яку велику дúма... и óчi такъ дúже зажмúривъ: »Не на вмiрúщого!« казáли — не спрáвдiлось!... На óчяхъ оліва, а на лóбi вiвчикъ....

XIV.

Незабаромъ за Міною и баба Мѣниха: не довго ждавъ її покійникъ на тѣмъ свѣті!

Якъ вмеръ вінъ, не плакала вона за нимъ, не вбивалась. Не безъ того, може, щобъ тамъ такі чоґо не було; а все не такъ, якъ другі: чи вже у неї така натура була, чи, може, що покійникъ вмеръ якъ разъ на самий Великдень, та ще до східь-сонця, Богъ її святий знає!... Того усміху вже тільки не було, що бувъ колись. Оце скажуть що, що отъ би її усміхнутьця, якъ и колись; то й хоче усміхнутьця, та тільки скривитця... и такъ же тобі, що лүчче бъ ужé вона заплакала, ніжъ оттакъ смійтьця. Та мовчязна ще стала и така якась... То було хоть и тихо вона завжди, та все такі знаєшъ, що отъ вона приходила, чи-що, що вона такі въ хуторі; ато мовъ її и на свѣті нема, абó хоть и жїва ще, та десь інде живé, не побачишъ її, а тільки почувешъ, що, мовъ, баба Мѣниха... Оце до матусі її ну́жно: попереду—въ хату було, скаже добрі-день тамъ, чи добрі-вечіръ, посидить, погүторить, и вже вóтимъ и объ ділі; а теперъ — то хибá якъ та до коміръ, абó-що, и такъ, мовъ вона и не проходила огорóдомъ, абó дворóмъ, а такъ якъ-небудь....

»Оце ви до комóрі?« каже: »дайте мені, бұдьте ласкаві, вощéчку!«

»Добре, бабусю! Ідїть же вь хату, посїдьте тамъ, я заразъ принесу.«

»Та я тутъ подожду, поки одрубаете«, и піде вь коморю за матусею, и матуса вже й не усплывуетця (вже знала, що їй важко буть зь людми), и одрубá скоріше.

И такъ вона, поки и вмєрла! Такъ що вь послїдне время рїдко вже її було хто й бачить, особлїве, якъ переселїлась зовсімъ у пасїку. Ії й одговорювали, що, мовъ, нехай би вже та пасїка, когò дрўгого тудї, а її одихнуть вже порá, на покóй; такъ нї! Не тїльки не послухалась, а и зовсімъ, кажú, переселїлась вь хлївєць: тамъ було и двїое, и почúе. Поки жь ще не було холєри, все такї було їнодї—ми навідаємось, харчъ повезуть, абò такъ хто вь пòле; а якъ настала холєра, прáве забúли, що ї єсть вона на свїті!... И не дивуйтєсь! Дїти батьків и матерей тодї забували, батькї и матерї дїтєй!... Тодї холєра у насъ була не те, що потїмъ: людї всяку роботу покїнули, за двіръ прáве було нїхтò и ногою! Вмре було хто вь стєнú, проїжжачий якїй, абò чоловікъ по якїй нуждї великїй поїде, пошлють тамъ панї, абò одъ урїду; то такъ и лежить вь пòлі непохований... Та и вь сєлахъ и хуторахъ: якъ що лúчитця нуждá, то нїякимъ Бóгомъ не допрòснєся було, щобъ хоть вь двіръ до тєбе заглянули — боялись, що прилїпне, щобъ не завєстї до сєбе. Кажú, дїти батьків и матерей цуралїсь їнодї, батькї и матерї дїтєй! Вь їншихъ дворахъ: бáтько було на горїщї, мáти—вь пòвїтї, дїти тежъ де-нєбудь... и було ї їдáть нáрїзно, и обхòдять однò другòго... Тїмъ-то, кажú, пїдъ той часъ прáве забúли, чи єсть

и на світі баба Міниха. Одимчіть було котрій вомомъ, вечоркомъ, въ три дні, або въ чотірі дні разъ, харчі тамъ и воді барію, та й тільки. Та й то ще: якъ-бі не татусь покійникъ, ніхто бъ и не догадався... и попогарікае було ще, поки зберутця!

Тільки разъ такъ и пославъ покійникъ пічю (припізнілись, знаєте, лаштуючись, та днемъ и боялись такі дужче, щобъ зъ кимъ не зустрітьця), и пита на другій день: »А що«, мовъ, »одвізь ти вчора бабі?«

»Одвізь«, каже наймитъ.

»Що жъ, все тамъ благополүшно?«

»А Богъ ёго«, каже, »знає!... Я«, каже, »не розгліжувавъ, а баба не одзивалась.«

Татусеві дивно стало, щобъ-то баба Міниха не почула, якъ той приїздівъ, и—»А якъ«, мовъ, »тамъ? чи живі, чи здорові?«

»Якъ«, каже, »не одзивалась?... А ти жъ«, каже, »до неі одзивався?«

»Ще й не разъ! Тільки мовчала все: відно, спала«....

»Ну, и що жъ ти?«

»А що жъ би я?... Нічого! поскладавъ«, каже, »все коло хлівця, и поїхавъ: встане ранкомъ и забере.«

Татусеві ще дивніше стало, и вінъ ще дужче розпитувать, якъ и що, чи заглядувавъ въ хлівецъ, чи була вона тамъ? »Ні«, каже, »въ хлівецъ не заглядувавъ.« Татусь до другихъ, ти не бачивъ її хто въ хуторі. »Ні«, кажуть, »не бачили.« Покійникъ татусь ажъ стревожився! А все такі и въ мисль ёму не прийде: »А може?« мовъ... Думка тільки: »Певно пішла до кого!«— за пасіку, знаєте, що, мовъ, ройба саме, безъ

дóгляду.... »Побігну́«, ка́же, »на часо́к!« и по́хавъ....

По́хавъ вінъ, а байду́же всі: позбіра́лись въ пека́рню и се тамъ, те.... Вонó така́ вже й розмо́ва підъ та́кий часъ: той, ка́жуть, такъ, а той — такъ.... Ко́лі слухаемо, въ сїняхъ — всі ажъ здригну́ли!... Виска́куємо, сидіть вінъ на стільці.... О, несказáнно т́яжко слухати, якъ пла́че отта́кий чоловік!... Мовъ у гру́дяхъ въ ко́го рвѣтця, и ти все те чу́єшь!...

XV.

Що да́льше робілось, гара́зденько вже не памяту́ю: мо́же, що я пла́кавъ тоді бага́то, голова́ забі́та бу́ла, ма́ло й приміча́въ чо́го; а мо́же, що ко́лі вже те у Бо́га и дія́лось!

Памяту́ю, що ми іхали до па́сіки. На одному́ во́зі Пешта́нка (жінка у насъ бу́ла Пешта́нка), и Демя́въ сусі́да: зъ дошка́ми, лопáтами, заступáми и вся́чиною для стра́ви; а на дру́гому — ми всі.

Памяту́ю, якъ ми при́хали, и я загля́нувъ въ хлі́вцець.... Сидіть въ кутóчку, зхилі́вши го́лову и зложі́вши ру́ки.... плечѣ́мъ объ тинь....

»Тихе́нько«, кажу́, »ма́мо!... ба́ба спить!«

»Спить, спить!« ма́туся, утира́ючи слѣ́зи.... Въ хлі́вцець насъ не пу́стили....

Що́де памяту́ю — и се та́кимъ смутні́мъ мені́ бу́ло несказáнно!... Ого́вь горі́ть, со́нце печѣ́; ко́ло огнію́ ми и ма́туся, ва́рять и пла́че; въ хлі́вці́ Пешта́нка що́сь....

коло хлівця татусь майструє, домовіну ... а тамь — Демянъ, копа, тільки голова вже видно зь ями, бурха зємлю....

И якъ черезь огонь переходили, памятую, якъ уже прощатця зь покійницею и класти въ домовіну: попереду старі, а потімъ и насъ.... Знали, що не одь холери вмёрла, а все такі боялись. Нештанка тільки не боялась: нічого було не боїтця!

Дуже памятую — охъ, якъ я се памятую!... Все сонечко зайшло, домовіна въ ямі.... и татусь, щобъ и ми по грúдочці землі.... Я и собі кинувъ, въ саму труну попавъ — такъ дуже стúкнуло, підъ землею!... Мовъ мені відтіля:

Почалу-малу....

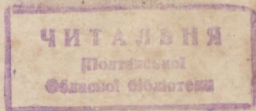
Памятую ще, якъ уже стали збіраться обідь той поминальний....

Тёмно, нічого не видно, тільки збоку садочокъ и хлівецъ буваніють.... А передь нами — огонь, кóлно и обідь той....

Стали передь кóлномъ; татусь попереду, молитву.... Демянъ «амінь».... Всякъ собі тоді и пінь, и дякъ!... А далі и за обідь....

Сили. Наливъ собі татусь и перекрестівся.... «Нехай же», каже, «вій царство!...» Не стало гóлосú.... «Нехай ій!» зноу, и зноу не стало.... и все гóлову внизь, все внизь.... А далі мовчки вже, и перехили чарку, заплóщивши óчі, перехили.... а слэзи зь-підь вій тільки капля за каплею....

Та щó вамъ и росказувать!...

XVI.

И довго тамъ була та могила Мінишина. И якъ оцѣ идемо́ було въ пасіку (дру́гі вже тамъ пасішникува́ли!) або́ такъ чо́го въ по́ле, то й до не́ї було. И вже було Ма́ня—жалібни́ця така́ була!... за́вжди було: »Добри́-день«, ка́же, »тобі, бабу́сенько!...« Мовчи́ть, не одкли́каєтци!... »До́ма«, ка́же, »нема́!... Бо́жу пасі́чку, певно, стереже́!« И якъ що єсть було́ насі́нничко, ягоди́ які, дінька, — поси́пле, положи́ть на моги́лу.... »Оцѣ тобі, бабу́сю, насі́нничка, ягоди́къ.... оцѣ и дінька — сама́ найшла́ и вірвала.« Тимъ було́ на моги́лі за́вжди со́вяшники, куці, огу́дъ всякий, — зда́леку було́ іі видно.... А якъ метели́къ було́ га́рний налеті́ть: »Мо́же, то бабу́сенька на́ша!« ка́же.... И якъ вінъ туди́, икъ пасі́ці: »Вона́!« ка́же, »вона́!... полети́ла и до на́шої навіда́тьци!...«

М. Пóмисъ.

1839, октября 5.

Петербургъ.

54420 + 1/2

HIBLY

41083

624

LIBRARY

